

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií, Katedra západoevropských
studií

Markéta Čadková

**Nový institucionalismus a vývoj
zbrojní spolupráce v Evropské unii**

-

případ České republiky

Diplomová práce

Praha 2011

Autor práce: Bc. Markéta Čadková

Vedoucí práce: Doc. JUDr. PhDr. Ivo Šlosarčík, LL. M., PhD.

Konzultant práce: Mgr. Tomáš Weiss M. A.

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

ČADKOVÁ, Markéta. *Nový institucionalismus a vývoj zbrojní spolupráce v Evropské unii – případ České republiky*. Praha, 2011. 94 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra západoevropských studií.

Vedoucí diplomové práce Doc. JUDr. PhDr. Ivo Šlosarčík, LL. M., PhD.

Abstrakt

Oživení evropského integračního procesu v 80. a 90. letech s sebou přineslo nový zájem o studium institucí. Teorie evropské integrace nový institucionalismus v sobě odráží tento zájem o studium institucí, které mají podle nových institucionalistů významný vliv na formování chování a postojů institucionálních aktérů. Tato práce zkoumá, jak probíhala institucionalizace spolupráce členských států Evropské unie v oblasti zbrojní politiky. Překotné změny počátku 90. let postavily členské státy před nutnost transformovat jejich zbrojní průmysl, který se musel přizpůsobit měnícím se požadavkům vlád členských států na vojenské vybavení. Statické i klesající obranné rozpočty členských států zapříčinily neschopnost zajišťovat veškeré potřebné vojenské vybavení pouze od národních zbrojních společností. Tato situace přivedla členské státy Evropské unie k užší spolupráci a koordinaci svých potřeb v oblasti zbrojního průmyslu. Kooperace členských států se začala rozvíjet jak na mezivládní, tak na unijní úrovni. Na vznik pravidel a institucí regulujících oblast zbrojní politiky je nahlíženo z pohledu nového institucionalismu. Cíl práce představuje zodpovězení otázky, jakým způsobem nový institucionalismus vysvětlí situaci, kdy sice dochází k institucionalizaci spolupráce v oblasti zbrojní politiky členských států, ale někteří aktéři – v daném případě Česká republika – se těmito pravidly neřídí. Nový institucionalismus vysvětluje chování České republiky při nedodržování mezivládních i unijních pravidel nízkou mírou socializace země, snahou o maximalizaci zájmů odlišných od zájmů ostatních členských států EU a nepřizpůsobením chování České republiky formálním i neformálním pravidlům evropských institucí.

Abstract

New dynamism in the process of European integration in the 1980's and 1990's raised new interest in the study of institutions. New institutionalists believe that institutions affect the behaviour and the attitude of institutional actors. This thesis shows how the institutionalisation of cooperation in the field of defence industry among the Member States of the European Union developed. Changes of the international system in the beginning of the 1990's proved the need for the transformation of Member State's defence industry. Defence budgets still decreasing led the European States to closer cooperation in the field of the defence industry to secure the defence equipment supplies. The cooperation among Member States of the EU developed on the intergovernmental level as well as the EU level. The establishment of rules and institutions in the area of armaments policy is viewed from the perspective of new institutionalism. The aim of the thesis is to answer the question how the new institutionalism explains the situation, when the process of institutionalisation of armament cooperation takes the place, but some actors – in this case the Czech Republic – are not respecting these rules. New institutionalism explains the behaviour of the Czech Republic as a low level of the country's socialization, the difference of Czech interests in the field of defence procurement from those of its partners in the EU and non-adjustment to the informal as well as formal rules in the EU.

Klíčová slova

Nový institucionalismus, zbrojní průmysl, zbrojní zásobování, Evropská obranná agentura, regulace zbrojního zásobování, Evropský trh se zbrojním materiálem, Česká republika

Keywords

New Institutionalism, defence industry, defence procurement, European Defence Agency, regulation of defence procurement, European defence equipment market, Czech Republic

Rozsah práce: 142 600 znaků s mezerami

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze, dne 19. května 2011

Markéta Čadková

Poděkování

Mé poděkování patří Doc. JUDr. PhDr. Ivo Šlosarčíkovi, LL. M., PhD. a Mgr. Tomáši Weissovi M.A. za jejich odborné vedení a za mnoho cenných rad, které mi poskytli při zpracovávání této diplomové práce.

Obsah

Úvod	8
Metodologie a struktura práce	15
Kapitola 1.	
Teoretické východisko – Nový institucionalismus	20
Nový institucionalismus	20
Institucionalismus nový a starý a jejich pojetí instituce	22
Varianty nového institucionalismu	26
Historický institucionalismus	27
Racionalistický institucionalismus	31
Sociologický institucionalismus	35
Kapitola 2.	
Vývoj spolupráce členských států Evropské unie v oblasti zbrojní politiky	42
Důvody pro transformaci evropského zbrojního průmyslu	43
Mezivládní vývoj spolupráce v oblasti zbrojní politiky a vznik	
Evropské obranné agentury	51
Vývoj v oblasti zbrojní politiky na úrovni Evropské unie	57
Kapitola 3.	
Dodržování pravidel v oblasti zbrojní politiky v České republice	64
Obrněné transportéry Pandur	65
Obrněná vozidla Iveco	68
Vojenská dopravní letadla CASA	71
Kapitola 4.	
Neoinstitucionální pohled na chování České republiky v oblasti zbrojní politiky	75
Závěr	82
Summary	84
Použitá literatura	86

Seznam zkratek

AČR	Armáda České republiky
EBB	Elektronický poptávkový bulletin Evropské obranné agentury (European Defence Agency Electronic Bulletin Board)
EBOP	Evropská bezpečnostní a obranná politika
EDA	Evropská obranná agentura (European Defence Agency)
EDEM	Evropský trh se zbrojním materiálem (European Defence Equipment Market)
EDTIB	Evropská technologická a průmyslová základna (European Defence Technological and Industrial Base)
EK	Evropská komise
ES	Evropské společenství
ESD	Evropský soudní dvůr
EU	Evropská unie
Lol	Letter of Intent
MO ČR	Ministerstvo obrany České republiky
NATO	Severoatlantická aliance
OCCAR	Společná organizace pro spolupráci ve zbrojení (Organisation Conjointe de Coopération en matière de l'ARmement)
WEAG	Západoevropská skupina pro vyzbrojování (Western European Armament Group)

Úvod

Evropská unie představuje v historii evropského kontinentu dosud nejambicióznější projekt ekonomické, politické a bezpečnostní integrace suverénních států. Do přelomu 80. a 90. let 20. století byla Evropská společenství (ES), později Evropská unie (EU), vnímána převážně jako ekonomické integrační uskupení. V 90. letech nabyla integrace evropských států na dynamice a hloubce. Postupně docházelo k rozšiřování poslání a agendy Evropské unie i na oblasti, které ještě donedávna byly považovány za nedotknutelné kompetence suverénních států. Takovým příkladem jsou zejména otázky obrany a bezpečnosti.

Pád Berlínské zdi na začátku listopadu 1989 a rozpad Sovětského svazu, o dva roky později, změnily bezpečnostní situaci v Evropě i roli Spojených států amerických v zajišťování bezpečnosti starého kontinentu. Místo přímého nebezpečí ze strany Sovětského svazu hrozilo hlavní nebezpečí západoevropským zemím z případné nestability transformujících se zemí střední a východní Evropy¹. Destabilizace balkánských států vedla k několika válečným konfliktům v průběhu 90. let, které ovšem západoevropské státy nebyly schopny řešit bez přispění Spojených států amerických. Spolupráce evropských a amerických vojsk během řešení konfliktů v 90. letech prokázala stále se zvyšující rozdíl ve vojenských kapacitách obou partnerů.

Neschopnost Evropského společenství, a později Evropské unie, zabránit ozbrojeným konfliktům v těsné blízkosti vlastních hranic prozatímní neefektivnost Společné zahraniční a bezpečnostní politiky zakotvené v Maastrichtské smlouvě. O změnu situace se významným způsobem zasloužila Velká Británie². Tehdy čerstvě zvolený premiér Tony Blair se rozhodl změnit tradiční britský postoj k možnosti vytváření evropských bezpečnostních struktur nezávislých na Severoatlantické alianci. V prosinci 1998 podepsal Blair s francouzským prezidentem Jacquem Chirakem ve francouzském letovisku Saint

¹ *The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council.* Řím: Severoatlantická rada, 8. listopadu 1991, čl. 9.

Text dostupný z:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm

(Citováno 29/01/2011)

² Za vznikem Evropské bezpečnostní a obranné politiky stojí i jiné aspekty, ovšem změna pozice Velké Británie může být vnímána jako zásadní, protože země do této doby odmítala jakoukoliv vojenskou spolupráci evropských států, která by se odehrávala mimo rámec Severoatlantické aliance.

Malo deklaraci, která zahájila proces budování Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP)³. Podle této deklarace má Evropská unie disponovat „kapacitou pro autonomní akci Evropské unie, podpořenou věrohodnou vojenskou silou, mít možnost rozhodovat o nasazení vojenských sil a být připravená je použít“⁴. Již v roce 2003 byl rychlý vývoj EBOP završen spuštěním první samostatnou operací vedenou pod hlavičkou Evropské unie. Tento rok byla přijata i první Evropská bezpečnostní strategie. Strategický celounijní dokument pro oblast bezpečností a obranné politiky předpokládá, že „stávající a budoucí hrozby již jsou tak komplexního charakteru, že není v silách a možnostech jednotlivých států jim účinně čelit, a je proto nutné společné a koordinované úsilí“⁵.

Vojáci členských států bojují bok po boku v operacích v africkém Kongu, na Balkáně nebo ve vzdáleném Afghánistánu. Rozsah, lokace i požadavky na vojenské operace se různí, jejich počet se v první dekádě od roku 2000 navyšoval. Velkým problémem evropských vojsk se stalo dostatečné zásobování vojenským materiálem. Nejednou musela být vojenská operace EBOP určitým způsobem modifikována či odložena kvůli nedostatku vybavení⁶. Pro úspěšnost zahraničních vojenských akcí Evropské unie je dalším důležitým předpokladem zvyšování interoperability mezi vojenskými jednotkami. Problémy vojenské akvizice, malé efektivnosti a roztržitosti ve vyzbrojování armád členských zemí nesporně představují závažné obtíže pro úspěšné naplňování strategických záměrů Evropské unie a úkolů Evropské bezpečnostní a obranné politiky.

Překonání těchto problémů by bylo možné, pokud by vlády členských států věnovaly větší prostředky na modernizaci vojenského vybavení. Takové rozhodnutí je ovšem těžko politicky průchodné. To dokazují i statické nebo

³ Lisabonská smlouva sice přinesla změnu v názvu Evropské bezpečnostní a obranné politiky na Společnou bezpečnostní a obrannou politiku EU, v době, kdy se ale nejvíce rozvíjela spolupráce v oblasti zbrojní politiky, jak na mezivládní, tak na supranacionální úrovni, se stále jednalo o EBOP a proto se daného názvu přidržuji i v této diplomové práci.

⁴ *Joint Declaration*. Saint Malo: Britsko-francouzský summit, 3. - 4. prosince 1998. odst. 2.
Text dostupný z:

<http://www.fco.gov.uk/resources/en/news/2002/02/joint-declaration-on-eu-new01795>

(Citováno 29/01/2011)

⁵ *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*. Brusel: High Representative for CFSP, 2003. s. 1.

Text dostupný z:

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

(Citováno 29/01/2011)

⁶ AALTO, Erkki; KEOHANE, Daniel; MÖLLING, Christian; VAUCORBEIL DE, Sophie. Towards European Defence Market. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Chaillot Paper*, no. 113, listopad 2008. s. 5.

v případě většiny členských států EU přímo klesající rozpočty na obranu. Členské státy proto dospěly k poznání, že větší spolupráce při zajišťování vojenského vybavení může přinést mnohá pozitiva. Ta například zahrnují lepší cenu a potažmo větší spokojenost daňových poplatníků, možnost efektivnější harmonizace vojenských požadavků a omezení finančně náročných duplikací ve vývoji a výrobě zbrojního vybavení, větší konkurenceschopnost evropského zbrojního průmyslu a zajištění již výše zmíněné požadované interoperability evropských vojsk.

Rozvoj spolupráce v oblasti zbrojní politiky není ovšem snadný. Otázky obrany bývají státy považovány za výsostnou součást národní suverenity a obtížně se vzdávají byť jen zlomku svých pravomocí. Přesto západoevropské státy s nejrozsáhlejším zbrojním průmyslem v průběhu 90. let postupně uznaly logiku harmonizace některých pravidel a postupů ve sféře trhu se zbrojním materiálem a pokusily se zmírnit jeho rozsáhlou fragmentaci.

Spolupráce v oblasti zbrojní politiky se nejprve začala rozvíjet na mezivládní úrovni mezi státy s nejrozvinutějším zbrojním průmyslem. Státy jako Francie, Německo, Velká Británie a další země se rozhodly koordinovat a společně financovat vývoj těch nejnákladnějších vojenských technologií. Proto byla v roce 1996, s cílem zvýšení zbrojní spolupráce, založena OCCAR, prostřednictvím které chtěly participující státy⁷ dosáhnout snížení cen zbrojního materiálu, zvýšení konkurenceschopnosti Evropské obranné a technologické báze (European Defence Technological and Industrial Base - EDTIB) a nalézt nové metody spolupráce v citlivé zbrojní otázce⁸.

Jiná významná iniciativa, jejímž cílem byla podpora transformace evropského zbrojního průmyslu a jeho restrukturalizace, vznikla v roce 1998 a vešla ve známost pod označením Lettre of Intent. Vlády Francie, Itálie, Německa, Španělska, Švédska⁹ a Velké Británie se z pozice států s nejrozsáhlejším a

⁷ Mezi zakládající státy OCCAR patřily: Francie, Itálie, Německo a Velká Británie, v roce 2003 se do spolupráce zapojila Belgie, o dva roky později se připojilo Španělsko.

⁸ *Convention on the Establishment of the Organization for Joint Armament Cooperation*. 1996.

Text dostupný z:

http://www.occar-ea.org/media/raw/OCCAR_Convention.pdf

(Citováno 21/04/2011)

⁹ Trevor C. Salmon a Alistair J. K. Shepherd upozorňují na zajímavou roli Švédska jako „postneutrálního státu“, které se ale vzhledem ke svému rozsáhlému zbrojnímu průmyslu také do spolupráce zapojilo.

In: SALMON, Trevor C.; SHEPHERD, Alistair J. K. *Toward a European Army. A Military Power in the Making?* Londýn: Lynne Rienner Publishers, 2003. s. 74.

nejživotaschopnějším zbrojním průmyslem rozhodly pro jeho transformaci s cílem zajistit důvěryhodné vojenské vybavení pro operace a poslání EBOP. Motivací pro spolupráci mezi šesti státy se stalo zajištění bezpečnosti dodávek zbrojního materiálu, odstranění praktik zvýhodňující domácí průmysl, regulace exportu zbraní a sjednocení postojů jednotlivých států při vývozu zbrojního materiálu, zajištění informovanosti mezi členskými státy a především postupná harmonizace nároků na zbrojní dodávky, včetně jejich akvizice¹⁰.

Během několika let na přelomu tisíciletí si státy postupně uvědomovaly výhody kooperace nejen v oblasti vývoje náročných vojenských technologií. V roce 2004 se již skoro všechny vlády členských států shodly na vytvoření Evropské obranné agentury (EDA). Hlavními úkoly nové agentury jsou: podněcování k harmonizaci národních legislativ, zvyšování mezistátní spolupráce členských států v oblasti zbrojního průmyslu a vytvoření Evropského trhu se zbrojním materiálem (EDEM)¹¹.

O vytvoření EDEM začala postupně usilovat i Evropská komise (EK). Dokumenty EK vyjadřují snahy o liberalizaci trhů se zbrojním vybavením, jejich defragmentaci, posílení konkurenceschopnosti evropských zbrojních podniků otevřením trhů, omezení protekce národních podniků vládami členských států a zajištění odpovídajícího vojenského materiálu pro plnění cílů EU v rámci EBOP. Postavení EK bylo, a stále částečně je, v oblasti zbrojního trhu omezené. Situace se ovšem začala měnit a díky přijímané legislativě EK postupně začala disponovat i pravomocemi v oblasti regulace trhu se zbrojním materiálem. Protože dodržování pravidel Evropské obranné agentury není pro členské státy vynutitelné a jeho nedodržování nepodléhá žádným sankcím, usiluje Komise o vytvoření závazných pravidel vedoucích k vytvoření EDEM. Také Soudní dvůr Evropské unie¹² (ESD) se pomalu začíná zapojovat do procesu harmonizace zbrojních politik členských států EU. V dané oblasti již představil, a zřejmě brzy představí další, judikáty, které

¹⁰ SALMON, Trevor C.; SHEPHERD, Alistair J. K. *Toward a European Army. A Military Power in the Making?* Londýn: Lynne Rienner Publishers, 2003. s. 191-192.

¹¹ EDEM – European Defence Equipment Market. Zkratka se používá i v česky psané literatuře. *The European Defence Agency*. European Union: Factsheet, únor 2005. s. 1.
Text dostupný z:

<http://www.eda.europa.eu/documents.aspx#2004>.

(Citováno 29/01/2011)

nebo KEOHANE, Daniel. *Europe's new defence agency*. Londýn: Centre for European Reform, červen 2004. s. 4 – 5.

¹² Soudní dvůr Evropské unie je oficiální název instituce, v práci se ale objevuje i častější pojmenování Evropský soudní dvůr.

se mohou stát podstatným vodítkem při odhadování dalšího vývoje prohlubování spolupráce při zbrojení i na supranacionální úrovni.

Vstupem do Evropské unie v květnu roku 2004 se naplnil jeden ze základních cílů zahraniční politiky všech českých vlád od vzniku samostatné České republiky¹³. I když Česká republika vnímá jako primárního garanta bezpečnosti Severoatlantickou aliancí¹⁴, snaží se ČR profilovat jako aktivní aktér Evropské bezpečnostní a obranné politiky a podílet se na procesu vývoje trhu se zbrojním materiálem¹⁵. Po vstupu do EU se země zařadila mezi členy nově vzniklé Evropské obranné agentury a postupně přistoupila k několika kodexům regulujícím fungování trhů se zbrojním vybavením¹⁶.

Formy spolupráce členských států v oblasti zbrojní spolupráce se rozvíjejí jak na mezivládní, tak na unijní úrovni. Česká republika má možnost vznik těchto pravidel ovlivňovat, k pravidlům vytvořeným na mezivládní úrovni země navíc přistupuje zcela dobrovolně. I tak se Česká republika institucionálními vývoji v oblasti zbrojní politiky nepřizpůsobuje, často se chová v rozporu s pravidly mezivládními i unijními. Tato situace vybízí k položení otázky, proč Česká republika nedodrží pravidla, k jejichž naplňování se zavázala a sama se ve většině případů i podílela na tvorbě těchto pravidel.

¹³ Už v programovém prohlášení vlády České republiky z 13. července 1992, které se ovšem v oblasti zahraničněpolitické agendy věnuje zejména případnému rozdělení Československa, zaznívá:

„ K základním zájmům České republiky patří pokračovat v budování právního a demokratického státu, v radikální transformaci ekonomiky a v integraci České republiky do evropských i celosvětových institucí.“

In: *Programové prohlášení vlády České republiky*. Praha, 13. července 1992.

Text dostupný z:

http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/vaclav-klaus-1/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf

(Citováno 23/04/2011)

¹⁴ Lze se domnívat, že tento postoj České republiky vystihuje například Bezpečnostní strategie České republiky, která byla publikována dva roky po teroristických útocích na Spojené státy americké a rok před vstupem země do EU. Členství ČR v NATO je jako bezpečnostní záruka pro zemi artikulováno důrazněji, než budoucí zapojení ČR do Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU a v jejím rámci do Evropské bezpečnostní a obranné politiky.

Viz: *Bezpečnostní strategie České republiky*. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2003. 22 s.

Text dostupný z:

http://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/bezpecnostni_strategie_2003.pdf

(Citováno 23/04/2011)

¹⁵ *Bezpečnostní strategie České republiky*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2001. Odstavec A a D.

Text dostupný z:

http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2001_2/20.htm

(Citováno 29/01/2011)

¹⁶ Jedná se zejména o Code of Conduct on Defence Procurement a Code of Conduct of Best Practice in the Supply Chain. Viz druhá kapitola této práce.

Cílem této práce není provedení podrobné analýzy „praktických“ důvodů, proč se česká legislativa v oblasti zbrojní politiky a zejména akviziční politika Ministerstva obrany ČR (MO ČR) nepřizpůsobuje evropským trendům. V tomto případě by se práce musela zabývat hledáním odpovědí na mnoho podstatných a velmi složitých otázek, na které často nemají odpověď ani čeští experti na otázky obrany a bezpečnosti. Mezi ty by například patřily: proč české vlády ochraňují svým přístupem české zbrojní podniky před evropskou konkurencí, proč nedošlo k úpravě akvizičního systému MO ČR a legislativní úpravě zákona z roku 1994, který nařizuje nákup vojenského materiálu přes prostředníky, což ve většině případů nákup prodražuje, proč neexistuje nezávislý kontrolní úřad dohlížející nad armádními nákupy tak, jako tomu je ve Francii, v Belgii, Německu a jiných státech, jaký vliv má časté střídání ministrů obrany a jejich neschopnost prosadit reformní plány, jaké jsou důvody významné podpory českých vlád k offsetům a mnohé další. Tak široký záběr ale přesahuje možnosti a rozsah této práce.

Jako zajímavější pro tuto diplomovou práci se ukázalo vycházet z teoretických předpokladů nového institucionalismu a odpovědět na položenou otázku - proč se Česká republika nepřizpůsobuje institucionálnímu vývoji v EU v oblasti zbrojní politiky - z pohledu tohoto teoretického přístupu k evropské integraci. Je možné tvrdit, že nový institucionalismus dokáže vysvětlit důvody pro postupné posilování spolupráce v oblasti zbrojní politiky, což bude prokázáno v první kapitole. Hlavním cílem této práce se stává nalezení odpovědi na otázku, která ze tří různých větví nového institucionalismu, historický, racionalistický nebo sociologický¹⁷, podává nejlepší vysvětlení situace, kdy se ČR brání přizpůsobení institucionálnímu vývoji v EU v oblasti vytváření trhu se zbrojním materiálem a zbrojního zásobování, na kterém se ale sama aktivně podílí.

Než bude představena metodologie práce, je nutné nastínit přehled pramenů a literatury. Stejně tak nelze opominout představení současné debaty, do které se tato diplomová práce zařazuje. Nový institucionalismus je předmětem zájmu vědeckých publikací¹⁸ i článků publikovaných v odborných periodících¹⁹ a

¹⁷ Tato diplomová práce vychází z terminologie, kterou ve své práci *Teorie evropské integrace* využívá Petr Kratochvíl.

Viz: KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 137-142.

¹⁸ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. 195 s.

nebo ASPINWALL, Mark; SCHNEIDER, Gerald. *The Rules of Integration: Institutional Approaches to the Study of Europe*. New York: Manchester University Press, 2001. 208 s.

první kapitola se tak opírá o sekundární prameny. Nový institucionalismus je autory vnímán jako teorie evropské integrace, která je schopna zachycovat vývoj v oblasti specifických politik. Nový institucionalismus již byl využit jako teoretický rámec pro studium institucionálního vývoje v oblasti Společné zahraniční a bezpečnostní politiky²⁰. Oblast zbrojního zásobování ve Švédsku zkoumá z pohledu sociologického institucionalismu jiná studie²¹. Neexistuje ovšem taková práce, která by usilovala o vysvětlení situace, kdy sice dochází k institucionalizaci v určité oblasti, ale aktéři tohoto vývoje se mu nepřizpůsobují. Práce, která by navíc na tuto situaci nahlížela z tří rozdílných perspektiv nového institucionalismu, se zatím mezi literaturou s neoinstitucionální tematikou neobjevila.

Při analýze mezivládního vývoje spolupráce je možné se opírat zejména o primární prameny. Ve většině případů se jedná o deklarace o založení organizací, jejichž posláním je defragmentace evropských zbrojních trhů. Podobné cíle jsou obsaženy i v dokumentech Evropské komise, která se snaží o otevření zbrojních trhů i na unijní úrovni. Jedná se zejména o Zelenou knihu v oblasti obrany nebo evropské směrnice regulující způsob zadávání zakázek i v oblasti trhů s obranným materiálem. Při studiu důvodů, které vedly členské státy k posilování zbrojní spolupráce, se práce opírá o sekundární prameny.

O zbrojním průmyslu v České republice existuje několik studií, jejichž vznik se datuje kolem doby vzniku Evropské bezpečnostní a obranné politiky nebo kolem samotného vstupu země do Evropské unie²². V této době se uvažovalo o tom, jakou roli Česká republika zaujme v rámci nově budované politiky. Práce hodnotí postoj České republiky vůči Evropské bezpečnostní a obranné politice jako kladný, stejně tak postoj země vůči prohlubující se spolupráci členských států v oblasti zbrojního zásobování. Tento přístup potvrzují i ročenky Ministerstva obrany ČR a další oficiální dokumenty této instituce, jako *Národní strategie*

¹⁹ ASPINWALL, Mark; SCHNEIDER, Gerald. Same menus, separate tables? The institutionalist turn in Political Science and the study of European Integration. *European Journal of Political Research*. 2001, vol. 38, no. 1. s. 1-36.

nebo HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 936-957.

²⁰ JONES, Seth G. *The Rise of European Security Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 327 s.

²¹ MÖRTH, Ulrika; BRITZ, Malena. European Integration as Organizing: The Case of Armaments. *Journal of Common Market Studies*. 2004, vol. 42, no. 5. s. 957-973.

²² KHOL, Radek (ed). *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001. 76 s.

nebo ZÁVĚŠICKÝ, Jan. *Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2006. 215 s.

vyzbrojování²³ nebo *Koncepce výstavby Armády ČR*²⁴. Jak Česká republika ve skutečnosti přistupuje k dodržování existujících mezivládních a unijních pravidel, ukazují články českých periodik, ale i odborných vojenských časopisů. Jmenovat lze časopis A-Report nebo Armádní technický magazín.

Metodologie a struktura práce

Předkládaná diplomová práce je koncipována jako instrumentální případová studie. Jak říká Michal Kořan: „Instrumentální studie klade na případovou studii požadavek, aby dále komunikovala s teoriemi. Cílem instrumentální případové studie není pouhé důkladné porozumění jednomu jedinému případu, ale studium případu využít jako nástroj pro další práci s teoriemi. I v případě instrumentální případové studie je případ zkoumán v nezmenšené hloubce jako ve studii jedinečné; to vše ovšem slouží sledování jiného cíle než k poznání fenoménu, který je studován.“²⁵ Studium případu je tedy pouhým nástrojem pro práci s teorií, což je i případ této diplomové práce. Případová studie hodnotící chování České republiky při dodržování pravidel má sloužit k určení, zda a jaké má nový institucionalismus vysvětlení pro situaci, kdy sice dochází k institucionalizaci, ale chování samotných aktérů procesu institucionalizace se vzdaluje tomu, co je od nich požadováno.

Případem studie je chování České republiky při dodržování mezivládních a unijních pravidel v oblasti zbrojní politiky. Teoretickým rámcem pro výzkum v této práci se stává nový institucionalismus. Cílem práce je zjistit, zda neoinstitucionální teorie disponuje kapacitou vysvětlit situaci, kdy sice dochází k institucionálnímu vývoji a vzniku institucí ve smyslu organizací, norem chování a pravidel nezávazných i závazných, kterými se ale někteří aktéři tohoto vývoje, v daném případě Česká republika, neřídí. Z tohoto případu vyplývá i hlavní výzkumná

²³ *Národní strategie vyzbrojování*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2004. 32 s.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5260>

(Citováno 15/05/2011)

²⁴ *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámeček*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, listopad 2003. 40 s.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/images/Bilakniha/CSD/005.pdf>

(Citováno 15/05/2011)

²⁵ KOŘAN, Michal. Jednopřípadová studie. In: DRULÁK, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. s. 35-38.

otázka této diplomové práce. Ta se ptá, jestli a jaké má nový institucionalismus vysvětlení pro situaci, kdy sice dochází k institucionálnímu vývoji v oblasti evropské zbrojní politiky, na kterém má Česká republika možnost se aktivně podílet, ale přesto tato pravidla nedodrží.

Aby bylo možné nalézt na danou výzkumnou otázku odpovědi, je nutné nejdříve analyzovat, co přesně říkají jednotlivé varianty nového institucionalismu, historický, racionalistický a sociologický institucionalismus, o samotných institucích. Je potřebné vědět, jak různé neoinstitucionální větve nahlíží na pojetí instituce, jak vysvětlují důvody pro vznik institucí a jak podle nich dochází k institucionálnímu vývoji. Tento krok bude předmětem první kapitoly práce. Nejprve budou představena hlavní teoretická východiska historického institucionalismu, poté racionalistického a sociologického institucionalismu. Někteří autoři²⁶ rozlišují i další větve nového institucionalismu, které ovšem nebudou předmětem výzkumu v této diplomové práci. Tyto okrajové větve nového institucionalismu mají často velmi podobná teoretická východiska s těmi variantami, o které je výzkum opírá, nebo se naopak jedná o zatím neustálené přístupy v rámci nového institucionalismu bez jasně definovaných teoretických východisek.

Na základě studia tří odlišných typů nového institucionalismu je možné formulovat i hlavní hypotézy této diplomové práce. Protože historický, racionalistický i sociologický institucionalismus se opírají o odlišné předpoklady a také jinak nahlíží na realitu, pracuji ve své práci s třemi odlišnými hypotézami, které jsou formulovány pro každou variantu nového institucionalismu zvlášť.

Historický institucionalismus vidí za nedodržením pravidel v oblasti zbrojní politiky situaci, kdy se instituce vyvinuly do podoby a stavu, který samotní aktéři neočekávali, a je v rozporu s jejich původními zájmy pro založení institucí.

Racionalistický institucionalismus vysvětlí chování České republiky poukázáním na snahu o maximalizaci českých zájmů v oblasti zbrojní politiky, ke které dochází jiným způsobem než prostřednictvím dodržování ustanovených pravidel a norem.

²⁶ Například PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. 195 s.

Sociologický institucionalismus vidí v chování České republiky nízkou míru socializace, tedy situaci, kdy mají instituce, formální i neformální pravidla malý vliv na chování České republiky.

I když předmětem této diplomové práce není odhalení určitého kauzálního vztahu, je i tak nutné představit možnosti operacionalizace. Ve výzkumu je za závislou proměnnou považováno nedodržování pravidel v oblasti zbrojní politiky Českou republikou. Za zprostředkující proměnné je stanoven vznik mezinárodních institucí a pravidel regulujících oblast zbrojní politiky v členských státech Evropské unie. Za nezávislé proměnné jsou považovány tři odlišné aspekty, které se odvíjí od jednotlivých variant nového institucionalismu. U historického institucionalismu je možné za nezávislou proměnnou považovat snahu České republiky přizpůsobit se formálním i neformálním pravidlům existujícím v rámci institucí, ale i samotný institucionální vývoj, který se může podle východisek historického institucionalismu vzdálit původním záměrům institucionálních aktérů. V případě racionalistického institucionalismu je zvolena za nezávislou proměnnou snaha aktérů o maximalizaci jejich zájmů. U sociologického institucionalismu nezávislou proměnnou představuje míra socializace České republiky v rámci institucí působících v oblasti evropské zbrojní politiky.

Výzkum v této diplomové práci probíhá ve dvou etapách. Nejdříve je v rámci druhé kapitoly analyzován vývoj v oblasti zbrojní spolupráce, nejprve na úrovni mezivládní a poté unijní. Dále jsou představeny důvody, vyplývající ze stavu evropského zbrojního průmyslu po ukončení studené války, které vedly členské státy k prohlubování spolupráce i v tak citlivé oblasti, jakou zbrojní politika zcela určitě představuje. Tímto způsobem je zachycen vznik těch institucí, pravidel a norem, mezivládních i unijních, které by měly určovat způsob chování členských států v oblasti zbrojní politiky. Cílem v této diplomové práci není provést podrobnou analýzu mezivládního a unijního vývoje spolupráce v oblasti zbrojní politiky. Tento úkol by přesahoval možnosti této práce, navíc je toto téma v literatuře již dostatečně zpracované²⁷. Proto je poukazováno jenom na ty fáze vývoje, které jsou relevantní pro vznik těch pravidel, která mají největší vliv na

²⁷ Například SMITH, Michael E. *Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 327 s. nebo SALMON, Trevor C.; SHEPHERD, Alistair. *Toward a European Army. A Military Power in the Making?* Londýn: Lynne Rienner Publishers, 2003. Kapitola 3, 4. Dále viz: JONES, Seth G. *The Rise of European Security Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. Zejména 3. kapitola *Security Institutions*.

chování států v dané oblasti. Jsou to i ta pravidla, jež se pak stávají součástí výzkumu chování České republiky v oblasti trhů se zbrojním materiálem.

Za nejvýznamnější mezivládní pravidla pro chování států v oblasti zbrojní politiky lze považovat zásady Evropské obranné agentury, zejména zveřejnění zakázky na EDA Electronic Bulletin Board a soulad s Kodexem chování ve vojenském nákupu. Na úrovni pravidel Evropské unie se výzkum zaměřuje na zjištění, zda se Česká republika v rámci jednotlivých zakázek odvolávala na článek 296 Smlouvy o ES a jak byla daná zbrojní zakázka v souladu s existující evropskou legislativou, se směrnicemi 2004/18/ES a 2009/81/ES. Druhá jmenovaná směrnice má být sice členskými státy Evropské unie implementovaná až 21. srpna 2011, takže Česká republika zatím neměla povinnost naplňovat její literu, na druhou stranu příliš času na její implementaci už členskými státy nezůstává. Jisté je ale možné ukázat, zda se alespoň kvalitativně Česká republika přibližuje k takovému způsobu chování, který je od ní v oblasti zbrojního zásobování Evropskou komisí vyžadován.

Ve výzkumu prováděném ve třetí kapitole této práce dochází k samotnému testování platnosti výše představených hypotéz. Jejich testování je prováděno na základě tří mini studií. Předmětem těchto tří studií je studium jednotlivých zbrojních zakázek, které v České republice vznikly v posledních letech. V rámci těchto studií je snahou zjistit, zda a nakolik jsou tyto zakázky v souladu s mezivládními i unijními pravidly, které jsou představeny v druhé kapitole práce. Vybrány jsou ty zakázky, které vznikly kvůli vojenským potřebám České republiky při naplňování jejích úkolů v rámci mezinárodních misí NATO a Evropské unie. Jedná se o zbrojní zakázku na nákup lehkých obrněných vozidel italského výrobce Iveco, kolových obrněných transportérů Pandur a vojenských přepravních letadel CASA. Výběr těchto tří zakázek byl proveden z několika důvodů: vznikly v době, kdy už Česká republika byla členem Evropské unie i se podílela na činnosti Evropské obranné agentury. Všechny případy dále spojuje poměrně velký mediální ohlas, který tyto zakázky Ministerstva obrany ČR vyvolaly. Cílem v této diplomové práci není provedení určité formy diskursivní analýzy o akvizičním systému vojenské techniky v České republice, na druhou stranu články zejména z Hospodářských novin a týdeníku Ekonom poskytují alespoň zlomek informací, které jsou vzhledem k povaze studovaného problému velmi často utajované. Články těchto periodik navíc nutí Ministerstvo obrany k psaní tiskových zpráv,

které se snaží o vyvrácení některých informací uvedených v denících a tyto zprávy představují další důležitý zdroj informací o průběhu vojenských zakázek. Tento způsob práce umožní odhalit, jakým způsobem se Česká republika staví k dodržování mezivládních postupů a unijních pravidel v oblasti zbrojního zásobování.

Obsahem závěrečné diskuze bude interpretace výsledků výzkumu pohledem jednotlivých variant nového institucionalismu. Chování České republiky při zadávání zbrojních zakázek bude interpretováno historickým, racionalistickým a sociologickým institucionalismem. Cílem je ukázat, jaká vysvětlení chování České republiky při dodržování zbrojních pravidel v Evropské unii varianty nového institucionalismu nabízejí. V rámci diskuze dojde i k zhodnocení, jaký přínos může mít posuzování vysvětlení určité situace v rámci jednotlivých variant nového institucionalismu odděleně nebo naopak jejich vnímání jako celku, který se vzájemně doplňuje.

V rámci metodologické části je nutné se zamyslet i nad možnými omezeními výzkumu. S nejvíce omezeními se bylo nutné vypořádat při sběru informací. Povaha studovaného předmětu činí z většiny dokumentů dokumenty tajné, a tudíž nedostupné. Pokud by se měl výzkum opírat o dotazníky zaslané na Ministerstvo obrany ČR, mohl by nastat problém s objektivitou zúčastněných aktérů. Proto je možné výzkum chování České republiky při dodržování pravidel v oblasti zbrojního zásobování opírat pouze o dostupné novinové zprávy, vyjádření a tiskové zprávy Ministerstva obrany ČR a dokumenty Evropské komise, která se o české zbrojní zakázky často zajímá. Protože se ale výzkum neopírá pouze o dokumenty jedné povahy, ale snaží se o srovnání zpráv MO ČR i tisku, je možné tímto způsobem analyzovat chování České republiky.

Kapitola 1.

Teoretické východisko – Nový institucionalismus

Pro každou odbornou práci jsou podstatná teoretická východiska, kterými se autor během psaní, více či méně vědomě, řídí. Neexistuje takový popis reality, který by byl a priori nezaujatý a nevolil by určitou perspektivu²⁸. Proto je nutné hned v první kapitole popsat a vysvětlit teoretické východisko obsažené v této diplomové práci. Na následujících řádcích je ukázáno, proč může být teorie nového institucionalismu považována za vhodnou pro studium problému, kdy se Česká republika dobrovolně zavázala k dodržování norem a pravidel v oblasti zbrojní politiky v rámci Evropské unie, a přesto se tak neděje.

V první části této kapitoly jsou stručně představeny hlavní rysy nového institucionalismu a jeho tří hlavních variant²⁹. Podrobné popsání všech východisek a variant nového institucionalismu by ovšem vyžadovalo sepsání samostatné rozsáhlé publikace, proto se práce přidrží představení pouze těch prvků a větví nového institucionalismu, které budou aplikovány na studium problému v této práci a jež lze považovat za relevantní pro pochopení hlavních předpokladů dané teorie. Druhá část kapitoly se bude věnovat konkrétním důvodům výběru této teorie, vymezení se vůči ostatním možným teoretickým přístupům ke studiu evropské integrace a možnostem způsobu aplikace teorie nového institucionalismu na problematiku rozvíjející se evropské zbrojní politiky.

Nový institucionalismus

Oživení evropského integračního procesu v 80. letech, revoluční změny konce 80. let a konec studené války, všechny tyto aspekty neklidného přelomu desetiletí poznamenaly fungování mezinárodních institucí a přinesly nový zájem o studium institucí, jejichž funkce a činnosti se mohly ve světě nerozděleném na dva antagonistické bloky rozvíjet do nových dimenzí³⁰. Došlo k opětovnému oživení vědecké debaty o institucionálních teoriích.

Po 2. světové válce se do centra pozornosti dostaly především realistické, státocentrické teorie, které kladly důraz na roli států jako základních aktérů

²⁸ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. s. 23

²⁹ K různým variantám nového institucionalismu viz dále.

³⁰ SCHWOK, René. *Théories de l'intégration européenne*. Paříž: Montchrestien, 2005. s. 97.

mezinárodních vztahů, respektive evropské integrace, nebo se prosazovaly ty přístupy, které vyzdvihovaly chování jednotlivců jako racionálně uvažujících individuí snažících se dosáhnout vlastního prospěchu³¹. Za takové realistické teoretické rámce je možné považovat behavioralismus nebo teorii racionální volby (*rational choice*). Instituce byly těmito přístupy vnímány jako nedůležité prostředí, v němž sice dochází ke vzniku politických rozhodnutí, ta jsou ovšem výsledkem sdruženého společenského chování a souhrnů zájmů jednotlivých aktérů³². Instituce nemají podle těchto přístupů schopnost hlouběji ovlivnit politický výsledek. Toto pojetí mezinárodních vztahů, respektive evropské integrace, neponechalo studiu institucí skoro žádný prostor.

Nový náboj ve vývoji evropské integrace nastal v 80. a především v 90. letech, kdy došlo z pohledu evropské integrace k několika významným milníkům. Podpis Maastrichtské smlouvy a založení Evropské unie, jejíž kompetence se začaly postupně prohlubovat a rozšiřovat, snaha o dokončení vnitřního trhu a přijetí společné měny Euro, nebo příprava Unie na rozšíření o státy střední a východní Evropy, všechny tyto události vzbudily nový zájem o studium institucí i z pohledu evropské integrace. Sociální, politické a ekonomické instituce nabraly v období na velikosti a síle, staly se významnějšími aktéry kolektivního života. Mnozí autoři se začali přiklánět k názoru, že institucionální uspořádání má vliv na politické závěry a že studium institucí bylo opomíjeno příliš dlouhou dobu³³. Instituce v jejich pojetí nabízejí prostředí, ve kterém mohou aktéři dosáhnout relativně vyšší efektivity v hledání kompromisů a dosáhnout lepší vyjednávací pozice, přičemž jsou i místem, které nabízí velké množství důležitých informací, transparentnost a důvěryhodnost³⁴. Ben Rosamond chápe instituce jako zprostředkující proměnné mezi zájmy aktérů a politickými výsledky³⁵.

Samotný termín nový institucionalismus ve své práci z roku 1984 *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*³⁶ poprvé používají James

³¹ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2005. s. 1.

³² FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, 2007. s. 130.

³³ MARCH, James G.; OLSEN, Johan P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*. 1984, vol. 78, no. 3. s. 734.

³⁴ FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, 2007. s. 130.

³⁵ ROSAMOND, Ben. *Theories of European Integration*. New York: Palgrave, 2000. s. 114.

³⁶ MARCH, James G.; OLSEN, Johan P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*. 1984, vol. 78, no. 3. s. 734 a 738; dále

G. March a Johan P. Olsen³⁷, kteří bývají považováni za „otce“ nového institucionalismu. V období rychlých institucionálních změn si přístup, který nabízí nový pohled na studium politiky a politických výsledků skrze studium institucí, získal velkou pozornost. Autoři se ve svém článku snaží ukázat, že politické instituce hrají více autonomní roli, než jakou jim připisovaly behavioralismus a realismus. Instituce popisují jako arény, kde se nejen střetávají sociální síly, ale také jako kolekce standardů a struktur, které nejen ovlivňují chování jedince pohybujícího se v nich, ale jsou schopny hájit i své vlastní zájmy³⁸. Instituce tak March s Olsenem vnímají jako samostatné politické aktéry. Základním předpokladem nového institucionalismu se tak stalo sice jednoduché, ale zásadní tvrzení, že instituce jsou důležité³⁹.

Jak ukázala pozdější teoretická debata, studium institucí se stalo podstatným nejen pro politickou vědu jako takovou, ale zejména pro studium evropské integrace. Už práce Marche a Olsena z přelomu 80 a 90. let naznačovaly širokou aplikovatelnost teorie i na výzkum evropské integrace. Pochopení neoinstitucionálního pojetí institucí je pro možnost využití teorie i při studiu evropského integračního procesu základním předpokladem. Proto mu bude hlouběji věnována pozornost na následujících řádcích.

Institucionalismus starý a nový a jejich pojetí instituce

Protože March s Olsenem se ve své klasické práci z roku 1984 vyjadřují k novému institucionalismu, lze logicky dovodit, že existuje i starý institucionalismus. I když podle slov autorů není nový institucionalismus negací

FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, 2007. s. 135.

³⁷ Studium institucí se rozvíjí od konce 70. let ve Spojených státech amerických při výzkumech politiky v Kongresu. Za klíčové studie, které otevřely cestu k novému institucionalismu, se všeobecně považují práce Meyera a Rowana *Institutionalized Organization: Formal Structure as Myth and Ceremony* nebo práce W. W. Powella a P. J. DiMaggia *Iron Cage Revisited*. Důležitá východiska pro nový institucionalismus představuje i dílo Roberta O. Keohana a jeho funkční teorie režimů.

Blíže k vývoji nového institucionalismu viz FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, 2007. s. 134-138.

³⁸ MARCH, James G.; OLSEN, Johan P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*. 1984, vol. 78, no. 3. s. 738.

³⁹ „Institutions matter“ in ROSAMOND, Ben. *Theories of European Integration*. New York: Palgrave. s. 113 nebo „les institutions comptent“ in SCHWOCK, René. *Théories de l'intégration européenne*. Paříž: Montchrestien, 2005. s. 96.

starého přístupu ke studiu institucí⁴⁰, jejich teoretická východiska se významným způsobem vzdalují premisám starého institucionalismu. Nový institucionalismus v sobě odráží mnoho prvků staršího přístupu porozumění politiky, ale zároveň posouvá teorii dále, obohacuje ji o nové teoretické a empirické směry⁴¹. Oba teoretické přístupy sice spojuje vnímání důležitosti institucí, nová verze institucionalismu se ovšem výrazně odlišuje od staré.

Zaměřením se na nejdůležitější rozdíly mezi starým a novým institucionalismem je možné představit hlavní východiska nového institucionalismu a především poukázat na to, jak daná teorie popisuje instituce. Tato fáze bude podstatná pro další výzkum práce.

Starý institucionalismus se vyvíjel dlouho v období před behaviorální revolucí v 50. letech 20. století. Ještě v druhé polovině 19. století představovala práce „starých“ institucionalistů základ politické vědy⁴². Přesto nebyl starý institucionalismus vnímán jako ucelená teorie a byla mu připisována pouze deskriptivní schopnost⁴³. I tak se ale starý institucionalismus ptá po teoretických východiscích o povaze a roli institucí, jejich místě ve vztahu mezi aktérem, jeho chováním a politickým výsledkem. Starší i novou variantu institucionalismu spojují otázky, které si kladou a sice, jak interpretují souvislost mezi institucemi a chováním aktérů a jak vysvětlují proces, během něhož instituce vznikají a mění se⁴⁴. Za jednu ze zásadních otázek nového a starého institucionalismu je také nutné považovat to, jak teorie chápou samotné instituce a jak na ně nahlíží. Rozdílnost odpovědí určuje rozdíly mezi oběma přístupy.

Starý institucionalismus vnímá instituce mnohem úžeji než nový institucionalismus. Moderní forma teorie chápe instituce velmi široce, i když zpravidla záleží na tom, zda se bavíme o novém institucionalismu historickém, racionalistickém nebo sociologickém. Každý z těchto rozdílných přístupů nového institucionalismu má odlišnou představu o tom, co lze za instituci považovat. March s Olsenem nevnímají instituci jako určitou formální strukturu, ale spíše ji pojímají jako soubor norem, pravidel, významů a zejména zavedených forem

⁴⁰ MARCH, James G.; OLSEN, Johan P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*. 1984, vol. 78, no. 3. s. 738

⁴¹ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 1.

⁴² Tamtéž...s. 2.

⁴³ Tamtéž...s. 6.

⁴⁴ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 937.

fungování (*routines*)⁴⁵, jejichž prostřednictvím je pak formováno vhodné chování a postoje jedince.

Z odlišného přístupu k tomu, co instituce jsou, se odvíjí i rozdílné pojetí analýz chování jedinců. Zatímco starý přístup se zabýval výzkumem pouze formálních pravidel institucí, která mají vliv na postoje jedinců pohybujících se v rámci instituce, nový institucionalismus považuje za důležité i studium neformálních pravidel. Ta považuje za nedílnou součást institucionálního pořádku⁴⁶. Podle Vivien Lowndes tento teoretický postup umožňuje širší a hlubší pochopení politických institucí, protože i neformální pravidla mohou mít nezanedbatelný vliv na fungování institucí a potenciál ovlivnit chování jedinců v ní. Politické výsledky jsou podle Marche a Olsena odvozené od chování a postupů určených institucemi. Autoři proto nevyklučují vznik situací, ve kterých si instituce dokážou vynutit takové jednání jejich členů, aniž by s ním tito museli nutně souhlasit⁴⁷. Lze se domnívat, že uvědomění si této situace může mít velký význam při studiu hlavního problému této diplomové práce.

V nejobecnější rovině je o základním rozdílu v pojetí institucí starým a novým institucionalismem možné říct, že starý institucionalismus se zabývá převážně studiem statických politických institucí, za jakou lze například považovat Evropskou komisi. Oproti tomu nový institucionalismus zařazuje k institucím v tradičním pojetí i formální a neformální soubory pravidel, která ovlivňují chování aktérů, normy, zákony, kodexy a podle některých institucionalistů je zapotřebí vnímat i ustálené soubory významů (*gesta*, *symbols*) jako instituce⁴⁸. Podle Marche a Olsena je možné na instituce nahlížet jako na „vytvořené a nedokonalé ostrovy a dočasné organizace v potencionálně vznikajícím politickém světě“⁴⁹. Podle tohoto analytického přístupu představují instituce především procesy, které je třeba podrobně zkoumat⁵⁰.

⁴⁵ MARCH, James G.; OLSEN, Johan P. *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press, 1989. s. 21-26.

⁴⁶ LOWNDES, Vivien. Institutionalism. In: MARSH, David; STOKER, Gerry (eds). *Theory and Methods in Political Science*. 2. vyd. New York: Palgrave, 2002. s. 97-98.

⁴⁷ MARCH, James G.; OLSEN, Johan P. *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press, 1989. s. 21-22.

⁴⁸ Rozdíly mezi vnímáním institucí u jednotlivých variant nového institucionalismu budou popsány dále.

⁴⁹ MARCH, James G.; OLSEN, Johan P. *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press, 1989. s. 16.

⁵⁰ LOWNDES, Vivien: Institutionalism. In: MARSH, David; STOKER, Gerry (eds). *Theory and Methods in Political Science*. 2. vyd. New York: Palgrave, 2002. s. 97-99.

Toto volnějšší pojetí institucí novým institucionalismem je pro zkoumaný problém v této práci zásadní. Samotné studium evropských institucí zabývajících se zbrojní politikou v Evropské unii by viděno perspektivou starého institucionalismu bylo omezené a nemohlo by zahrnout všechny prvky rozvíjející se spolupráce mezi členskými státy EU tak, jak dokáže pochytit nový institucionalismus. Ten se totiž zabývá nejen studiem stabilních institucí, za jakou by bylo například možné považovat Evropskou obrannou agenturu (*European Defence Agency – EDA*), ale i výzkumem pravidel a norem, které mohou v tomto případě představovat směrnice Evropské komise nebo dobrovolné kodexy chování, které postupně zavádí EDA. Významným prvkem nového institucionalismu se pak i stává studium procesu, jehož výsledkem může být vznik nejen určité normy, ale celého souboru pravidel.

Nový institucionalismus se tedy shodně se starým, že instituce jsou důležité⁵¹ a že pro pochopení vzniku politických výsledků je jejich zkoumání nutné. Zde ale většina paralel končí. Na rozdíl od poměrně jednotného starého institucionalismu se nový institucionalismus vyvíjel v několika odlišných proudech na sobě nezávislých, a proto se o novém institucionalismu mluví častěji jako o nejednotném a neuceleném teoretickém přístupu. Různé větve nového institucionalismu se od sebe liší ve vnímání toho, co jsou politické instituce a jaký je vliv institucí na státy a obráceně. I když je tato teoretická „bohatost“ nového institucionalismu předmětem kritik⁵², vnímám ji naopak jako možnost, jak nahlížet na jeden určitý problém z různých perspektiv. Takový přístup ke studiu problému může být považován za přínosný, různé pohledy na jeden problém mohou ve svém důsledku napomoci objektivnějšímu závěru. Následující podkapitola se proto bude zabývat různými variantami nového institucionalismu, které budou později aplikovány na studium případu nedodržování unijních a mezivládních pravidel Českou republikou v oblasti zbrojní politiky.

⁵¹ ROSAMOND, Ben. *Theories of European Integration*. New York: Palgrave, 2000. s. 113; dále SCHWOK, René. *Théories de l'intégration européenne*. Paříž: Montchrestien, 2005. s. 96 nebo HAAS, Ernst B. *The Uniting of Europe. Political, Social and Economic Forces 1950-1957*. 3. vyd. Stanford: Stanford University Press, 2004. s. xviii.

⁵² PUCHALA, Donald P. Institutionalism, Intergovernmentalism and European Integration. *Journal of Common Market Studies*. 1999, vol. 37, no. 3. s. 317-320.

Varianty nového institucionalismu

I když nemůže být nový institucionalismus v pojetí Marche a Olsena zatím chápán jako ucelená teorie politické vědy, což autoři ve svém článku sami potvrzují⁵³, otázky, které si kladou, vzbudily zájem o studium institucí i u ostatních badatelů a teorie nového institucionalismu se začala poměrně rychle obohacovat a v průběhu let i ustalovat. Zastánci institucionálního přístupu ovšem začali nacházet rozdílné interpretace vztahu mezi jednotlivci či státy na straně jedné a institucemi na straně druhé. Stejně tak vysvětlení procesu a důvodů institucionalizace se mezi institucionalisty začalo výrazně odlišovat a postupně se vytvářely jednotlivé obměny nového institucionalismu. Jak v článku *Political Science and the Three New Institutionalisms* uvádí Peter A. Hall a Rosemary C. Taylor, vyvíjely se různé varianty nového institucionalismu izolovaně a na sobě nezávisle, což dokazují na základě malého počtu vzájemných odkazů v literatuře⁵⁴. Tuto izolovanost lze vysvětlit existencí výrazných odlišností v rámci jednotlivých proudů nového institucionalismu. Nový institucionalismus tak lze chápat jako zastřešení různých přístupů⁵⁵ ke studiu významu institucí a jejich schopnosti ovlivňovat politické výsledky. Názor na samotný počet základních variant nového institucionalismu se mezi samotnými institucionalisty velmi liší. Proto je nutné představit to dělení, ze kterého bude tato práce vycházet.

Simon Bulmer a Kenneth Armstrong se ve svém díle *The Governance of the Single European Market* uznávají existenci dvou typů nového institucionalismu, a sice historický a racionalistický⁵⁶. Druhý jmenovaný směr ale považují za spíše okrajový a jejich studie vzniku evropského společného trhu se opírá pouze o přístup historický. René Schwok považuje za relevantní větve nového institucionalismu dvě, historický a racionalistický institucionalismus, které staví na stejnou úroveň⁵⁷. Naproti tomu Guy Peters v již několikrát citované

⁵³ MARCH, James G.; OLSEN, Johan P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*. 1984, vol. 78, no. 3. s. 747.

⁵⁴ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 937.

⁵⁵ BULMER, Simon; ARMSTRONG, Kenneth. *The Governance of European Single Market*. Manchester: Manchester University Press, 1998. s. 51.

⁵⁶ BULMER, Simon; ARMSTRONG, Kenneth. *The Governance of European Single Market*. Manchester: Manchester University Press, 1998. s. 53.

⁵⁷ Sociologický institucionalismus vnímá autor jako součást konstruktivismu. SCHWOK, René. *Théories de l'intégration européenne*. Paříž: Montchrestien. s. 97-108.

publikaci z roku 1999 rozeznává dokonce sedm možných institucionalismů⁵⁸. Zřejmě nejrozšířenější pohled na ideální dělení větví nového institucionalismu se shoduje s prací Petera Halla a Rosemary C. Taylor. Jejich rozdělení neoinstitucionální teorie na historický, racionalistický a sociologický institucionalismus z roku 1996 přejímají i další autoritativní autoři⁵⁹. Tohoto rozdělení se bude držet i tato práce, protože Hallova a Taylorova klasifikace jasně vystihuje hlavní rozdílnosti jednotlivých variant nového institucionalismu.

Nejprve bude představeno pojetí institucí a proces institucionalizace u historického institucionalismu a poté racionalistického. Tyto dva přístupy se od sebe liší v důležitých aspektech a pochopení těchto rozdílů bude důležité pro aplikaci teorie při studiu daného problému v této diplomové práci. Závěr této části se bude věnovat sociologickému institucionalismu, který se soustředí na studium poměrně odlišných fenoménů než první dva zmiňované přístupy. Tato kapitola se bude držet následující struktury: nejprve bude představeno, jak jednotlivé přístupy vnímají instituce a poté se kapitola bude zabývat dalšími odlišnostmi přístupů při studiu institucionalizace.

Historický institucionalismus

Představení všech podstatných prvků a východisek historického institucionalismu se bude opírat o práci Simona Bulmera a Kennetha Armstronga, jejichž dílo *The Governance of European Single Market* může být právem považováno za klasickou ukázkou aplikace nového institucionalismu na studium evropské integrace. Další podstatnou práci představuje článek Paula Piersona *The Path to European Integration: A Historical - Institutional Analysis*⁶⁰ a kapitola *The Legacy of the Past: Historical Institutionalism* od G. Peterse⁶¹.

⁵⁸ Peters rozeznává následující varianty nového institucionalismu: normativní, racionální, historický, empirický, mezinárodní, sociologický a síťový. In PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004.

⁵⁹ Dělení na historický, sociologický a racionální institucionalismus přebírají například v českém prostředí například Petr Kratochvíl a Vlastimil Fiala. Ve světové literatuře se toto dělení objevuje v základní práci o evropských teoriích Bena Rosamonda, z klasifikace podle Halla a Taylora vychází i Ernst B. Haas nebo Marck Pollack, autor kapitoly o novém institucionalismu v uznávané publikaci *European Integration Theory* editorů Antje Wiener a Thomase Dieze.

⁶⁰ PIERSON, Paul. *The Path to European Integration: A Historical-Institutionalist Analysis*. *Comparative Political Studies*. 1996, vol. 29, no. 2. s. 123-163.

⁶¹ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 71 – 86.

Paul Pierson ve svém článku pomocí metafory velmi exaktně vystihuje hlavní charakteristiku, přínos a specifičnost historického institucionalismu. Ukazuje, že tento teoretický přístup se snaží zachytit evoluci institucí (a tedy i pravidel, která později tvoří celé politiky) spíše jako film než jako fotografii⁶². Historický institucionalismus tak disponuje schopností zachycovat vývoj v určité oblasti či politice. Zaměřuje se proto především na otázky, jak se v časové linii vyvíjejí instituce a jak ovlivňují postavení států způsobem, který může v některých případech být nezamýšlený a neočekávaný ze strany jejich vlastních zakladatelů⁶³.

Ovšem zpátky k samotné definici instituce. I když bylo v předchozí části řečeno, že všechny přístupy nového institucionalismu se vyznačují podobným vnímáním významu institucí v politickém životě, některé rozdíly lze vyzorovat i v rámci jednotlivých přístupů. Přestože se všechny tři přístupy shodují v důležitosti institucí, vzhledem k odlišným teoretickým východiskům se každý ze tří směrů zaměřuje na jiné atributy institucí. Historický institucionalismus vnímá instituce velmi ze široka a soustředí se na studium i těch okolností, kterým ostatní neoinstitucionální přístupy nevěnují takovou pozornost. Jedná se zejména o neformální pravidla a postupy v rámci institucí. Ty dotvářejí institucionální kulturu mající vliv na chování jejích členů⁶⁴. Akteři pohybující se na poli instituce posléze tyto normy přebírají a přizpůsobují jim své chování⁶⁵. Podle historických institucionalistů proto i neformální pravidla mohou významně ovlivňovat politické výsledky. Vnímání i těchto neformálních aspektů institucionálního života sice nemůže zcela vysvětlit fungování institucí (jako struktur⁶⁶), ale může významně napomoci organizaci analýzy vzniku a vývoji idejí uvnitř institucí. Institucionální analýza v rámci historického institucionalismu proto zahrnuje nejen normativní, ale

⁶² PIERSON, Paul. The Path to European Integration: A Historical-Institutionalist Analysis. *Comparative Political Studies*. 1996, vol. 29, no. 2. s. 127.

⁶³ Tamtéž...s. 126.

⁶⁴ BULMER, Simon; ARMSTRONG, Kenneth. *The Governance of European Single Market*. Manchester: Manchester University Press, 1998. s. 59.

⁶⁵ Bulmer a Armstrong za takový vliv institucionální kultury na chování aktérů spatřují v kompromisním způsobu dosahování shody mezi členskými státy v Radě i v těch oblastech, kde se hlasuje kvalifikovanou většinou.

Tamtéž...s. 59.

⁶⁶ K debatě struktura-aktér blíže viz KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. s. 136.

i kulturní dimenzi⁶⁷. V rámci historického institucionalismu bývá chování států v institucích vysvětlováno na základě logiky vhodnosti, podle které se státy nebudou chovat v rozporu s neformálními pravidly uvnitř institucí.

Běžná praxe v rámci institucí, zásady chování a trvalé hodnoty institucí zajišťují určitou míru stability instituce. Instituce díky svým zavedeným způsobům chování a větší či menší míře institucionální kultury poskytují jejím aktérům větší možnost předvídatelnosti chování ostatních partnerů⁶⁸, což může být při prosazování vlastních zájmů důležitý předpoklad pro úspěch. Vyjednávání a prosazování zájmů jednotlivých států představuje (nejen) pro historické institucionalisty jeden z důvodů pro vznik institucí. Historický institucionalismus tedy vychází z mezivládního paradigmatu, národní vlády jsou vnímány jako iniciativní síla pro založení nové instituce.

Další důvod pro vznik nové instituce představuje možnost snížení transakčních vyjednávacích nákladů pro členské státy. Jedná se o případ, který historický institucionalismus přebírá z ekonomie. V případě evropské integrace se jedná o situaci, kdy se členské státy dohodnou na určité institucionalizované formě spolupráce, která se postupně stává pravidlem a členské státy si navyknou i v budoucnosti řešit své problémy podobným způsobem. Nicméně v průběhu času se instituce pevně usazují a stávají se obtížně měnitelné dokonce i pro samotné členské státy⁶⁹. Takovou situaci lze pozorovat i v případě mezivládní spolupráce členských států při snaze harmonizovat jejich zbrojní politiky. Na druhou stranu se toto tvrzení zdá v rozporu s tím, jak se k dodržování mezivládních pravidel v oblasti zbrojní politiky staví Česká republika.

Historický institucionalismus bývá vyzdvihován mezi některými teoretiky evropské integrace zejména pro svou schopnost zachytit institucionální proměnu a popsat tak vývoj určitých norem nebo politik⁷⁰. Teorie vychází zejména z konceptu tzv. závislosti na předchozích vzorech (*path-dependency*)⁷¹. Tento přístup

⁶⁷ BULMER, Simon; ARMSTRONG, Kenneth. *The Governance of European Single Market*. Manchester: Manchester University Press, 1998. s. 53.

⁶⁸ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 939.

⁶⁹ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 942 nebo PIERSON, Paul. The Path to European Integration: A Historical-Institutionalist Analysis. *Comparative Political Studies*. 1996, vol. 29, no. s. 126.

⁷⁰ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 76.

⁷¹ Při překladu vycházím z české terminologie Vlastimila Fialy.

podtrhuje závislost současného rozhodování aktérů na předchozím vývoji. Závislostí na vzorech se snaží historický institucionalismus popsat i chování institucí. Pokud se institucím někdy v minulosti podařilo zajistit si stabilnější pozici, budou se opět chovat tak, aby dosáhly stejného výsledku⁷². Tento pohled bude podstatný zejména při analýze chování a měnícího se postoje a role Evropské komise v oblasti zbrojní politiky.

I když historický institucionalismus zdůrazňuje roli institucí v politickém životě, nevidí v institucích jedinou sílu mající schopnost ovlivňovat politické výsledky. Obvykle se historičtí institucionalisté pokoušejí umístit působení instituce do určitého příčinného řetězu, mezi jehož články se zařazují i další faktory, jako třeba socioekonomický vývoj nebo vhodnost prostředí pro šíření idejí⁷³. Pro analýzu postupného prohlubování spolupráce členských států EU v oblasti zbrojní politiky se zdá dominantní zejména první faktor, tedy socioekonomický vývoj evropských států v průběhu 90. let, kdy snaha o zajištění potřebného vojenského materiálu a stále se snižující rozpočty na obranu donutily členské státy určitým způsobem institucionalizovat jejich spolupráci v oblasti zbrojních politik.

Jak ukázaly předchozí odstavce, historický institucionalismus se zaměřuje především na zodpovězení těch otázek, jak se v časové linii vyvíjejí instituce a jak ovlivňují postavení členských států způsobem, který je často nezamýšlený a neočekávaný ze strany samotných zakladatelů. Na adresu historického institucionalismu proto zaznívá kritika, že je sice schopný popsat, jak se například určitá politika vyvíjela, zato nenachází odpovědi na otázku, proč se začala vyvíjet. Historický institucionalismus bývá někdy kritizován jako narativní způsob, jak vyjádřit určitý typ kauzality⁷⁴. Na druhou stranu je historický institucionalismus ostatními autory vyzdvihován pro svou schopnost zachytit vývoj v určité oblasti, což je pro tuto práci podstatné. Na zodpovězení otázky, proč došlo k určitému vývoji, se snaží nalézt odpovědi zejména racionalistický institucionalismus.

In: FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, 2007s. 146.

⁷² Tamtéž...s. 148.

⁷³ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 942.

⁷⁴ POWEL, Walter W., DiMAGGIO, Paul J. *New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press, 1991. s. 1.

Racionalistický institucionalismus

Racionalistický institucionalismus, jak již název přístupu naznačuje, se odvíjí od teorie racionální volby⁷⁵, na rozdíl od této ovšem klade důraz i na studium institucí. Racionalistický institucionalismus se vyvíjel ve stejném období jako historický institucionalismus, byť v naprosté izolaci od tohoto proudu nového institucionalismu⁷⁶ a do značné míry ho můžeme vnímat jako antitezi historického institucionalismu. O racionalistický institucionalismus se začali badatelé poprvé hlouběji zajímat při studiu zachování politické stability v americkém Kongresu v 70. a 80. letech, až v letech 90. se přístupu chopili někteří badatelé i při studiu evropské integrace.

Důležitá východiska racionalistického institucionalismu vychází z ekonomie, Ben Rosamond tuto situaci dokonce nazývá „úspěšným importem mikroekonomických axiomů do politické vědy.“⁷⁷ Racionalistický institucionalismus se začal odvíjet od předpokladu, že ekonomické organizace a instituce vznikají a zaujímají určitou formu proto, aby napomohly vyřešení kolektivních problémů a odstranily tak překážky pro obchod.⁷⁸ Na první pohled je zřejmé, že je toto tvrzení široce aplikovatelné i na různé procesy v rámci evropské integrace, kdy se členské státy EU snaží o vyřešení těch problémů, jejichž řešení se jeví praktičtější nebo dosažitelnější v případě spolupráce členských států. Racionalistický institucionalismus chápe politiku jako sérii kolektivních akcí – dilemat, která je nutné společně vyřešit⁷⁹.

Jeden z důležitých předpokladů racionalistického institucionalismu říká, že relevantní aktéři mají fixní seznam preferencí a zájmů. Chovají se zcela instrumentálně tak, aby dosáhli maximalizace výsledku. Proto se musejí chovat velmi strategicky a do svých strategií se snažit zakomponovat předpokládané chování ostatních aktérů. Stejně jako historický institucionalismus i racionalistický institucionalismus chápe instituce jako arény, kde jsou zájmy ostatních aktérů snadněji předvídatelné, a vyjednávání s partnery se stává snazším.

⁷⁵ CRAIG, Paul; DE BÚRCA, Gráinne. *The Evolution of EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011. s. 27.

⁷⁶ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. *Political Science and the Three New Institutionalisms*. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 942.

⁷⁷ ROSAMOND, Ben. *Theories of European Integration*. New York: Palgrave, 2000. s. 114.

⁷⁸ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 60.

⁷⁹ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. *Political Science and the Three New Institutionalisms*. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 945.

Instituce vznikly podle racionalistických institucionalistů jako odpověď na překonání problémů kolektivního vyjednávání. Velmi dobře tuto situaci vystihuje Petr Kratochvíl, který ji popisuje následovně: „Jedním takovým problémem je, že při existenci několika různých variant spolupráce se aktéři nedokážou sjednotit na jedné z nich. Další spočívá v tom, že aktéři sice mohou spolupráci přislíbit, ale později svůj slib poruší a dostanou se do pozice černého pasažéra. Instituce jsou potom základním nástrojem, jak oba problémy racionálně uvažující aktéři odstraní.“⁸⁰ Také Hall s Taylorem připisují institucím schopnost vyřešit problémy kolektivní akce, kterým legislativy obyčejně čelí⁸¹. Na rozdíl od historického institucionalismu se racionalistický institucionalismus více zaměřuje na vysvětlení toho, proč určitá instituce vznikla, než toho jak se vyvíjela.

Stejně jako v případě historického institucionalismu považují za nutné nejdříve vymezit pojetí instituce v rámci racionalistického institucionalismu. Na rozdíl od historického institucionalismu bere racionalistický institucionalismus instituce jako danou skutečnost, jako snadno stvořitelnou strukturu, než jako důsledek historického procesu⁸². Racionální institucionalisté směřují definici instituce k formálnímu pojetí instituce jako entity a souboru pravidel rozhodování, které omezují sobecké zájmy politických aktérů⁸³. Jejich chování není řízeno neosobními historickými silami, ale naopak vlastními strategickými zájmy. Ty jsou hluboce ovlivněny tím, jak aktér očekává, že se budou chovat ostatní⁸⁴. Instituce poskytují strukturu takovému prosazování zájmů, v jejímž rámci je pro aktéry snadnější předvídat chování ostatních, čímž ostatně racionalistický institucionalismus vysvětluje vznik institucí⁸⁵. Na instituce je tak možné pohlížet i jako na určitý politický prostor, v jehož rámci mohou vzájemně působit političtí aktéři⁸⁶. Institucionalizace by proto měla přinášet jejím aktérům výhody v podobě lepší předvídatelnosti chování ostatních a následně lepší podmínky pro prosazení

⁸⁰ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. s. 137.

⁸¹ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. *Political Science and the Three New Institutionalisms. Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 943.

⁸² PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 59.

⁸³ FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*...s. 142.

⁸⁴ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. *Political Science and the Three New Institutionalisms. Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 945.

⁸⁵ Tamtéž...s. 945.

⁸⁶ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 48.

vlastních zájmů. Instituce bude zachována v tom případě, když poskytne jejím aktérům dostatek výhod, kterých by se jim bez této instituce nedostalo.

Představitelé racionalistického institucionalismu pohlíží na evropské instituce jako na vnější právní vymezení, v rámci kterého se racionalisticky uvažující členské státy snaží maximalizovat své vlastní národní zájmy⁸⁷. Vlastimil Fiala navíc dodává, že „příslušná instituce jim (členskými státy) umožňuje snadněji získávat informace o názorech a postojích ostatních členských států, díky čemuž se snižují transakční náklady na mezistátní spolupráci. Funkce instituce, které jsou obvykle formulovány a rozvíjeny členskými státy, pak odpovídají jejich zájmům.“⁸⁸ Na základě těchto poznatků se domnívám, že racionalistický institucionalismus je schopen jasně vysvětlit například vznik Evropské obranné agentury.

Racionalistický institucionalismus se při vysvětlování vzniku institucí opírá o logiku výhodnosti (*calculus approach*), tedy o snahu aktérů prostřednictvím institucí maximalizovat svůj zisk. Podobně jako historický institucionalismus, i racionalistický přístup ovšem uznává možnost vzniku situace, kdy zakládající aktéři sami narazí na pevný rámec institucí, který je donutí upravit vlastní chování a strategii⁸⁹.

Dvě z nejdůležitějších otázek, na které se racionalističtí institucionalisté snaží nalézt odpovědi, a které jsou podstatné i pro výzkum v této diplomové práci, zní: proč se vlády snaží o vytvoření institucí a především, jaký je pak vztah mezi těmito institucemi a členskými státy, respektive jakou míru nezávislosti jsou schopny instituce získat.

Racionalistický institucionalismus se snaží o vysvětlení této situace pomocí modelu pán – správce (*principal - agent*)⁹⁰. Členské státy jsou chápány jako páni, instituce naopak jako správci. Podle Petra Kratochvíla se jedná o takový model, kdy „státy delegují určité pravomoci na instituce, které je v určitých otázkách zastupují a vykonávají svěřené pravomoci v dané oblasti. Sporné ale zůstává, zda

⁸⁷ ASPINWALL, Mark D.; SCHNEIDER, Gerald. Same Menu, Separate Tables: The Institutional Turn in Political Science and the Study of European Integration. *European Journal of Political Research*. 2000, vol. 38, no. 1. s. 3.

⁸⁸ FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*...s. 144.

⁸⁹ ASPINWALL, Mark D.; SCHNEIDER, Gerald. Same Menu, Separate Tables: The Institutional Turn in Political Science and the Study of European Integration. *European Journal of Political Research*. 2000, vol. 38, no. 1. s. 5.

⁹⁰ Vycházím z českého překladu Petra Kratochvíla.

KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. s. 137.

státy dokážou zajistit, aby jejich zástupci činili skutečně to, co od nich státy požadují.⁹¹ V daném případě musí mít instituce dostatečné pravomoci, aby mohly efektivně vykonávat své funkce. Později se ale může instituce začít chovat jinak, než její „pán“ původně očekával. Tuto situaci potvrzuje i badatel Mark Pollack ve své knize *The Engines of European Integration: Delegation, Agency and Agenda Setting*, kde dochází k dílčímu závěru, že správci (instituce) si mohou na svých pánech (členských státech) získat značnou míru nezávislosti⁹². Tu instituce získávají především ve chvíli, kdy by změna pravidel jejího fungování byla pro členské státy příliš náročná, ať už z jakýchkoliv důvodů.

Dokázat alespoň částečně zhodnotit míru nezávislosti dané instituce na členských státech je pro tuto práci podstatné z toho hlediska, že čím větší nezávislost instituce má, tím spíše nastane situace, kdy se instituce začne chovat jinak, než zakladatelské státy původně očekávaly. Za takový stav například považují situaci, kdy se Česká republika sice mohla aktivně podílet na přípravě kodexů Evropské obranné agentury, ale kdy se například kodex o offsetech přímo rozchází z praxí českého akvizičního systému vojenského vybavení Ministerstva obrany ČR. Model pán – správce je tedy schopný vysvětlit, jak je možné, že racionálně uvažující státy vytvořily instituce, které si následně vynutily v některých případech i značnou míru nezávislosti na svých zakladatelích⁹³. Lze se domnívat, že míra nezávislosti institucí se prokáže jako důležitý faktor při analýze chování České republiky při ne/dodržování pravidel v oblasti zbrojní politiky.

Marck Pollack rozvíjí systém čtyř kritérií, podle kterých je možné posoudit, na kolik si instituce vydobily nezávislé postavení na jejich zakladatelích⁹⁴. Prvním kritériem představuje distribuce preferencí mezi státy a institucemi. Druhým kritériem je stanovený a ustálený způsob rozhodovacích pravidel v rámci instituce, který může mít podle Pollacka významný vliv na to, zda a jestli si instituce v průběhu své existence získá nezávislejší postavení, než členské státy původně předpokládaly. K tomuto kritériu přidává i schopnost změnit tato pravidla, popřípadě mandát členských států. Další faktor, který může posílit nezávislost

⁹¹ Tamtéž...s. 137.

⁹² POLLACK, Mark A. *The Engines of European Integration, Delegation, Agency, and Agenda Setting in the EU*. Oxford: Oxford University Press, 2003. s. 25.

⁹³ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 55-56.

⁹⁴ POLLACK, Mark A. *The Engines of European Integration, Delegation, Agency, and Agenda Setting in the EU*. Oxford: Oxford University Press, 2003. s. 20-25.

instituce, jsou samotné informace, se kterými instituce pracují. Existují oblasti, kde státy jsou méně ochotné sdílet své informace s ostatními státy, v tom případě mají instituce větší pole působnosti, pokud se jim informace podaří získat. Důležitou roli také může hrát podle Pollacka mezinárodní prostředí.

Racionalističtí institucionalisté jsou schopni při studiu evropských institucí dospět ke dvěma dosti odlišným závěrům. Jeden z nich může znít, že státy jsou stále schopny kontrolovat instituce a institucionální vývoj, na druhou stranu mohou racionalističtí institucionalisté zakončit své analýzy tvrzením, že členské státy už nemají nad institucemi kontrolu⁹⁵. I pro toto tvrzení lze najít příklady přímo z oblasti zbrojní politiky. Evropská obranná agentura nemá prozatím tolik nezávislosti na členských státech, aby byla schopná prosadit například právní závaznost kodexů, na druhou stranu je dnes Evropský soudní dvůr schopen trestat ty členské státy, které unijní pravidla v oblasti porušují⁹⁶.

Podle východisek racionalistického institucionalismu zakládají instituce racionálně se chovající aktéři, kteří usilují o vymezení určité struktury, která by jim umožnila prosazovat své zájmy na mezinárodní úrovni. Pro racionalistický institucionalismus je tak do značné míry podstatný individualismus aktérů a jejich snaha prosadit vlastní zájmy. Jedná se tedy o jednotlivce, kteří určují podobu institucí⁹⁷ a proto je paradoxní, že jednou mohou být sami touto institucí omezováni. Pro racionalistický institucionalismus se jeví podstatná schopnost popsat vztah mezi aktéry a institucemi, schopnost vysvětlit, proč a kdy dochází k situaci, že instituce získá jiné pravomoci a větší nezávislost, než jí sami přisoudili. Zatímco daný přístup počítá s racionalitou aktérů a dál se jejich osobnostmi ani preferencemi příliš nezabývá, třetí varianta nového institucionalismu usiluje o pravý opak - o pochopení motivací a dispozic aktérů pro založení institucí a působení v nich.

Sociologický institucionalismus

Poslední větev nového institucionalismu, která bude aplikována na analýzu chování České republiky při nedodržování pravidel v oblasti zbrojní politiky v Evropské unii, se nazývá sociologický institucionalismus. Ten lze považovat za

⁹⁵ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. s. 137-138.

⁹⁶ Stručná analýza rozsudků ESD v oblasti zbrojní politiky je součástí druhé kapitoly práce.

⁹⁷ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 63.

určitou hraniční teorii v rámci nového institucionalismu. Zatímco někteří autoři ho řadí po bok historického a racionalistického institucionalismu⁹⁸, jiní autoři zařazují sociologický institucionalismus po bok konstruktivistických přístupů ke studiu evropské integrace⁹⁹. Jak již vyplývá ze samotného názvu přístupu, zatímco se racionalistický institucionalismus začal nejdříve vyvíjet v rámci ekonomie a ekonomického studia významu institucí, sociologický institucionalismus se začal nejdříve rozvíjet na poli sociologie¹⁰⁰. Až později začal být sociologický institucionalismus vnímán i jako vhodný teoretický přístup pro studium institucí v politické vědě a při studiu evropské integrace¹⁰¹. Ze sociologického zkoumání institucí vycházeli i March a Olsen při pokládání základních stavebních prvků neoinstitucionální teorie¹⁰².

Sociologický institucionalismus vzniká jako částečná reakce na racionalistický institucionalismus, kterému vyčítá přílišné spoléhání se na racionalitu aktérů. Sociologický institucionalismus naopak argumentuje mnohem větším vlivem subjektivních aspektů společenského života na aktéra pohybujícího se v rámci institucí. Sociologičtí institucionalisté ovšem nepopírají racionalitu aktérů, jen zdůrazňují, že to co aktér vnímá jako pro něj racionální, je ve skutečnosti ovlivněno jeho působením v instituci a její schopností socializovat aktéry¹⁰³. Petr Kratochvíl tuto situaci popisuje následovně: „Jsou-li pro racionalisty instituce pouhými vnějšími omezeními, které státy berou v potaz při volbě maximalizace užitku, pro sociologické institucionalisty instituce transformují normy, dle nichž se státy řídí, mění jejich identity, a tím jejich chování ovlivňují mnohem hlouběji, než by připustily ostatní formy (nového) institucionalismu.“¹⁰⁴

⁹⁸ Například Petr Kratochvíl, Peter A. Hall a Rosemary C. Taylor nebo Ben Rosamond, i když i tito autoři většinou uznávají blízkost sociálního konstruktivismu a sociologického institucionalismu.

⁹⁹ Například Vlastimil Fiala nebo René Schwok.

¹⁰⁰ Sociologický institucionalismus čerpá mnohá svá východiska z teoretického díla Maxe Webera, který zdůrazňoval vazbu mezi kulturními hodnotami společnosti a formálními strukturami v rámci společnosti. Také Emil Durkheim se podrobně zabýval vztahem mezi společenskými silami a podobou institucí.

Podrobněji k sociologickému odkazu v rámci sociologického institucionalismu: viz podkapitola The roots of institutionalism in sociology, In: PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 109-112.

¹⁰¹ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 946-947.

¹⁰² PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 108.

¹⁰³ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 948-949.

¹⁰⁴ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. s. 140.

Z výše uvedeného vyplývá, že pro sociologický institucionalismus představuje studium socializace, tedy determinace zájmů aktéra prostřednictvím instituce, jeden z hlavních úkolů. Sociologický institucionalismus dále tvrdí, že každý aktér se vyznačuje nejen schopností být socializován, ale i schopností socializovat dalšího aktéra. Instituce vytváří prostor, ve kterém je tato socializace snadnější¹⁰⁵. Pohled, který zdůrazňuje schopnost instituce utvářet a mít vliv na chování aktérů, s důrazem na způsob, jakým se aktéři přizpůsobují normám a hodnotám organizací, je jednou z dominantních perspektiv sociologického institucionalismu¹⁰⁶. Relevance kulturního prostředí institucí a kladení důrazu na společenské hodnoty otevírá sociologickému institucionalismu nové možnosti při studiu významu evropských institucí.

Zásadní epistemologický rozdíl mezi sociologickým institucionalismem a výše zmiňovanými přístupy spočívá zejména ve vymezení způsobu formování preferencí jednotlivých aktérů v rámci institucí. Zatímco racionalističtí a historičtí institucionalisté předpokládají, že aktéři vstupují do institucí (nebo je zakládají) s již přesně vymezeným cílem, o jehož maximalizaci se prostřednictvím instituce snaží, sociologičtí institucionalisté tvrdí, že zájmy aktérů se formují až prostřednictvím instituce, kdy dochází k socializaci těchto aktérů¹⁰⁷. Jednou z hlavních otázek, kterou si sociologický institucionalismus klade, zní, jak a kdy jsou instituce nejvíce schopné socializovat její členy¹⁰⁸.

Opět je ale nutné začít u samotné definice instituce v pojetí sociologického institucionalismu. Na rozdíl od předchozích dvou variant nového institucionalismu se vymezení pojmu instituce ještě více rozšiřuje a jasnou definici instituce je v rámci dané varianty nového institucionalismu velmi složité nalézt. Nejasnost vymezení pojmu v sobě částečně odráží některé problémy diskutované později, jedná se zejména o nerozdělování významu instituce ve smyslu normy a organizace. Racionalistický institucionalismus považuje za instituce jenom jasně definované orgány a struktury typu Evropské komise nebo Evropské obranné

¹⁰⁵ SCHWOK, René. *Théories de l'intégration européenne*. Paříž: Montchrestien, 2005. s. 115.

¹⁰⁶ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 118.

¹⁰⁷ Viz FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace...*s. 150 nebo SCHWOK, René. *Théories de l'intégration européenne*. Paříž: Montchrestien, 2005. s. 115-116.

¹⁰⁸ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. *Political Science and the Three New Institutionalisms*. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 947 nebo PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 118.

agentury. Historický institucionalismus pojetí rozšiřuje i o soubory norem, pravidel a zákonů, konvence nebo zažitá pravidla fungování instituce. Sociologický institucionalismus jde ještě dále a za instituce považuje i jakýkoli symbolický systém¹⁰⁹, morální pravidla, ale i například prostředí, ve kterém instituce jako struktura působí¹¹⁰.

Z této obsáhlé definice instituce vyplývá, že za instituci v pojetí sociologického institucionalismu může být ve své podstatě považováno vše, co může ovlivnit chování aktérů, ať se jedná o jejich kulturu, jazyk, pravidla chování, zázemí apod. Toto tvrzení podtrhuje i jiná možná definice instituce v rámci sociologického institucionalismu. Ta říká, že „instituce se skládá z kognitivní, normativní a regulatorní struktury a činností, které zajišťují stabilitu a dávají význam společenskému chování“¹¹¹. Definice sice umožňuje snadnější pochopení pojetí instituce v rámci sociologického institucionalismu, na druhou stranu je jasné, že se takové vymezení instituce může hodit v podstatě pro jakýkoliv fenomén. Proto někteří autoři usilují o zúžení definice alespoň na ty fenomény a normy, které se pravidelně opakují, a je v nich zaznamenatelná určitá míra rutiny¹¹².

Také sociologický institucionalismus musí být schopen rozeznat, co je možné považovat za instituci a co je vnímáno jako organizace, či jasně definovaná organizační struktura. Podle některých zastánců sociologického institucionalismu je organizace vytvořena proto, aby se pohybovala v institucionalizovaném prostředí a pokud se toto prostředí změní, přizpůsobí následně své chování i organizace¹¹³. Ne všichni zastánci tohoto přístupu se však tuto definicí instituce a organizace řídí¹¹⁴. Často dochází k úplnému vymizení odlišování institucí a organizací ve smyslu struktur. Je tak možné tvrdit, že sociologický

¹⁰⁹ Z daného tvrzení vyplývá, že sociologický institucionalismus vnímá jako instituci například i jazyk. Je tak patrné, nakolik se liší vnímání institucí v rámci jednotlivých variant nového institucionalismu, zejména mezi racionalistickým a sociologickým institucionalismem.

¹¹⁰ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 116-117.

¹¹¹ SCOTT, Richard W. *Institutions and Organizations*. 2. vyd. Thousands Oaks: Sage Publications, 2001. s. 33

¹¹² HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 948.

¹¹³ Tamtéž...s. 949.

¹¹⁴ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 108.

institucionalismus nebere otázku jasného popsání rozdílu mezi institucí a organizací za nutný úkol¹¹⁵.

Představitelé sociologického institucionalismu také odlišně vysvětlují vznik institucí a institucionálního vývoje. Racionalističtí institucionalisté se při vysvětlování důvodů, které vedou k založení nové instituce, odvolávají zejména na materiální zájmy jejich zakladatelů. Sociologický institucionalismus se oproti tomu opírá o více abstraktní hodnoty. Sociologičtí institucionalisté tvrdí, že organizace zaujímají novou institucionální praxi zejména z důvodu legitimizace samotné organizace či účasti aktérů v ní. Instituce zaujímají určitou podobu, které bude hodnotná v širším kulturním prostředí. Zájmy aktérů jsou formovány rutinami, zvyky a pravidly institucí, ve kterých se pohybují¹¹⁶.

Podle tohoto východiska aktér pohybující se v rámci určité instituce se začne chovat tak, je se od něj v dané situaci očekává. Protože se podle sociologických institucionalistů aktér řídí podněty z institucionálního prostředí, nebude se socializovaný aktér chovat v rozporu s pravidly daného institucionálního prostředí¹¹⁷. Zatímco předchozí dva přístupy se opíraly ve svém vysvětlení procesu institucionalizace o logiku vhodnosti (historický institucionalismus), respektive výhodnosti (racionalistický institucionalismus), sociologický institucionalismus vychází z principu logiky společenské vhodnosti a neobsahuje prvek instrumentálnosti jako dva předchozí přístupy¹¹⁸. Sociologický institucionalismus proto například vyčítá historickému institucionalismu, že zanedbává studium chování elit, jejichž postoje jsou podle pohledu sociologického institucionalismu výrazně formovány kulturním prostředím a zvyklostmi v rámci instituce¹¹⁹. Na základě tvrzení obsažených v kapitole *Constructing European Institutions* od Jeffreyho Checkela je možné se domnívat, že čím více je instituce

¹¹⁵ Guy Peters situaci vysvětluje tak, že sociologie, ve které vzniklo nejvíce prací o sociologickém institucionalismu, nepovažuje za nutné se tímto rozdílem v pojetí instituce jako normy či struktury a organizace zabývat.

Viz: PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 108 nebo 116.

¹¹⁶ CAMPBELL, John L. Institutional Analysis and the Role of Ideas in Political Economy. *Theory and Society*. 1998, vol. 27, no. 3. s. 381.

¹¹⁷ FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, 2007. s. 150.

¹¹⁸ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 949.

¹¹⁹ CAMPBELL, John L. Institutional Analysis and the Role of Ideas in Political Economy. *Theory and Society*. 1998, vol. 27, no. 3. s. 380-381.

schopna socializovat své členy, tím pravděpodobněji nebudou nastávat situace, kdy aktéři daná pravidla porušují¹²⁰.

V socializaci aktérů, respektive elit, hledá sociologický institucionalismus svá vysvětlení pro vznik institucí a chování jejích členů. Podle tohoto východiska poslední varianty nového institucionalismu musí tato práce stručně posoudit socializaci České republiky a zejména jejích představitelů v rámci těch unijních institucí, které jsou schopny vývoj zbrojní politiky ve členských státech EU určitými způsoby ovlivňovat¹²¹.

Shrnutí

Nový institucionalismus přinesl mezi ostatní teorie mezinárodních vztahů nové podněty pro studium institucí a odlišný přístup k výzkumu způsobu přijímání politických rozhodnutí v různých národních i mezinárodních organizacích, stejně tak v Evropské unii. Zejména aplikovatelnost teorie na studium evropských institucí, procesů a politik zajistila novému institucionalismu místo i mezi ostatními ustálenými teoriemi evropské integrace.

Pro nové institucionalisty se výzkum institucí stává způsobem, jak vysvětlit vztah mezi aktérem a politickým výsledkem za předpokladu, že instituce mají v tomto vztahu své důležité místo a bez jejich studia by nebylo možné na některé otázky nalézt odpovědi. Jak říká Guy Peters, „instituce jsou proměnné, které vysvětlují většinu politického života, ale zároveň samy vyžadují vysvětlení.“¹²²

Nový institucionalismus je schopný nalézat odpovědi na otázky, proč a jak určité instituce (ať již ve smyslu organizací či norem) vznikly. Dále hledá souvislosti mezi institucemi a chováním aktérů. Protože se nový institucionalismus snaží o vysvětlení chování a motivací aktérů uvnitř institucí, považují tuto teorii za vhodnou při studiu chování České republiky ve specifické oblasti mezinárodní

¹²⁰ CHECKEL, Jeffrey T. Constructing European Institutions. In: ASPINWALL, Mark; SCHNEIDER, Gerald. *The Rules of Integration: The Institutional Approach to European Studies*. Manchester: Manchester University Press, 2001. s. 19-39.

¹²¹ Cílem diplomové práce není provedení komplexní analýzy socializace českých aktérů v rámci unijních institucí, které mají vliv na podobu zbrojní spolupráce členských států EU. Tento úkol by zdaleka přesahoval rozsah této diplomové práce. Na druhou stranu se sociologický institucionalismus ve svém vysvětlení evropského integračního procesu o socializaci opírá a vidí v ní důležitý element pro dynamiku integračního procesu. V případě České republiky a jejího nerespektování unijních pravidel bude nízká míra socializace ČR zřejmě jedním z důležitých faktorů, jak nový institucionalismus bude situaci vysvětlovat.

¹²² PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. s. 150.

spolupráce. Fakt, že je nový institucionalismus schopen vysvětlovat vývoj jak na mezivládní tak supranacionální úrovni, představuje další důvod, proč v této diplomové práci vycházím z východisek neoinstitucionální teorie.

Teoretická bohatost nového institucionalismu, respektive jeho tří větví, může být posuzována dvojnásobem. Jednotlivé typy institucionalismu se od sebe v důležitých aspektech liší, často až do té míry, že pro jednu skupinu institucionalistů je primárním objektem kritiky jiná skupina institucionalistů¹²³. Toto tvrzení je pravdivé zejména v případě názorové odlišnosti sociologických a racionalistických institucionalistů, kteří se rozcházejí již v ontologii. O novém institucionalismu lze proto tvrdit, že je vnitřně pluralitní. Více odlišných přístupů v rámci jedné teorie může být vnímáno jako známka nekonzistentnosti teorie, na druhou stranu může studium jednoho problému prostřednictvím tří odlišných perspektiv a komparace poznatků různých variant nového institucionalismu přinést komplexnější obraz reality a odpovědět přesněji na položenou otázku.

Nový institucionalismus si jako teorie evropské integrace středního rozsahu neklade za úkol vysvětlit všechny aspekty evropské integrace, což bývá přístupu někdy vyčítáno. Na druhou stranu se nelze domnívat, že by si noví institucionalisté takové cíle kladli. Přesto si uvědomují schopnost nového institucionalismu vysvětlit vývoj pouze v určitých oblastech evropské integrace, tak jak činili Bulmer a Armstrong při studiu jednotného evropského trhu. Lze tak usuzovat, že nový institucionalismus bude stejně dobře aplikovatelný i na případ harmonizace zbrojních politik členských států EU a vývoj unijní legislativy v oblasti zbrojních trhů, stejně tak by měl být schopný vysvětlit chování jednotlivých aktérů, v tomto případě České republiky.

¹²³ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. s. 142.

Kapitola 2.

Vývoj spolupráce členských států Evropské unie v oblasti zbrojní politiky

Cílem druhé kapitoly této diplomové práce je prokázání vývoje spolupráce mezi členskými státy Evropské unie v oblasti zbrojní politiky jak na mezivládní, tak supranacionální úrovni a vybrání těch norem a pravidel, které institucionalizovaly spolupráci členských států v oblasti zbrojních politik.

Nejprve bude ukázáno, jak se mezinárodní situace po konci studené války odrazila ve vývoji evropského zbrojního průmyslu, který musel projít, a stále prochází, rozsáhlým transformačním procesem tak, aby byl schopný plnit současné vládní požadavky na moderní vojenskou techniku, která se mimo jiné vyznačuje obrovskou finanční náročností. Nutnost racionalizovat vojenskou produkci přivedla vlády evropských států s významným zbrojním průmyslem k hlubší spolupráci, která se začala poměrně úspěšně rozvíjet. Zatímco OCCAR zakládaly státy čtyři, dnešní Evropská obranná agentura sdružuje dvacet šest členských států Evropské unie.

Se vznikem Evropské bezpečnostní a obranné politiky začala také Evropská komise projevovat snahu vytvořit určitý legislativní rámec pravidel zejména v oblasti zbrojního zásobování. Na jednu stranu se Komise tímto způsobem snaží zajistit dostatečné vojenské kapacity pro operace Evropské bezpečnostní a obranné politiky a zvyšovat tak šance na jejich úspěšnost, na stranu druhou nemá na poli Evropské bezpečnostní a obranné politiky Evropské komise vzhledem k mezivládní povaze této politiky příliš velký manévrovací prostor¹²⁴. I tak byla Evropská komise schopna vyvíjet větší tlak na státy, aby se podřídily pravidlům, která mají přispět ke vzniku Evropského trhu se zbrojním materiálem. Posilování pravomocí unijních institucí může být doloženo i na judikátech Soudního dvora Evropské unie.

Na rozvoj spolupráce mezi členskými státy bude nahlíženo z pohledu neoinstitucionální teorie evropské integrace. Lze se domnívat, že čtení vývoje spolupráce mezi členskými státy EU v oblasti zbrojní politiky zejména pohledem historického a racionalistického institucionalismu prokáže kapacitu teorie vysvětlit příčiny hlubší spolupráce mezi evropskými státy a ukázat, jak se spolupráce

¹²⁴ ŠLOSARČÍK, Ivo. *Politický a právní rámec evropské integrace*. 3. vyd. Praha: Walters Kluwer ČR, a. s., 2010. s. 404.

vyvíjela jak na úrovni mezivládní, tak na úrovni unijní. Protože nový institucionalismus klade důraz na studium nejen institucí, ale i norem, bude nedílnou součástí této kapitoly i zachycení těch norem a pravidel regulující oblast zbrojní politiky, ke kterým se Česká republika zavázala a jež budou obsahem výzkumu ve třetí kapitole této práce.

Důvody pro transformaci evropského zbrojního průmyslu

Pro každý členský stát Evropské unie, který se rozhodl spolupracovat s ostatními státy v oblasti zbrojní politiky, byly zásadní jiné důvody. Jednalo se o snahu získat co nejvíce vojenských kapacit, ušetřit na vývoji vojenské techniky, udržet si vliv v oblasti zbrojní politiky nebo nezůstávat stranou při formování evropské zbrojní politiky. Přesto je možné nalézt společného jmenovatele všech těchto důvodů pro posílení spolupráce členských států v oblasti zbrojní politiky. Je to snaha o zajištění odpovídajícího vojenského materiálu nezbytného pro ochranu a prosazování národních zájmů členských států EU.

Zbrojní průmysl evropských zemí prošel v 90. letech nejhlubšími změnami od konce druhé světové války¹²⁵. Na začátku tohoto období byl tvořen velkým množstvím menších národních podniků, jejichž nejvýznamnějším odběratelem byla armáda daného státu. Jen ve velmi omezeném počtu případů měly zbrojní podniky příležitost dodávat své produkty armádám jiných států¹²⁶. Během krátké doby, přibližně jedné dekády, se ovšem struktura zbrojního průmyslu významně proměnila. Ze středně velkých, národně orientovaných podniků se postupně stávali průmysloví giganti dodávající své zboží na větší počet trhů než v období před zahájením transformace evropského zbrojního průmyslu.

Je nutné připomenout, že transformace evropského zbrojního průmyslu probíhala odlišně v západoevropských státech a ve státech střední a východní Evropy, jejichž ekonomika jako celek procházela složitým přechodem k tržnímu hospodářství a érou privatizací. Zároveň docházelo k někdy chaotické konverzi zbrojních odvětví¹²⁷. Státy střední a východní Evropy se musely vypořádat

¹²⁵ KHOL, Radek (ed). *Evropská bezpečnostní a obranná politika. Národní perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. s. 165.

¹²⁶ GUAY, Terrence; CALLUM, Robert. The Transformation and future prospects of Europe's defence industry. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 2002, vol. 78, no. 4. s. 757.

¹²⁷ KHOL, Radek (ed). *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001. s. 49.

s odkazem z dob Sovětského svazu a tehdejší zbrojní produkce. Trh států Varšavské smlouvy se na počátku 90. let zcela rozpadl a nastal tak problém s odbytem přebytečné vojenské produkce. Ani situace zbrojních podniků nebyla jednoduchá. Na jednu stranu se vlády snažily o jejich zachování¹²⁸, na druhou stranu převládaly dlouhodobé nejasnosti o výstavbě ozbrojených sil a jejich potřebách, které se negativně odrážely na snahách zbrojních podniků připravit takové podnikové strategie, které by jim umožňovaly přizpůsobit se nové situaci po roce 1989. Tato situace byla zvláště patrná v České republice, kde dlouhodobá neexistence a stálé odkládání vzniku národní koncepce vyzbrojování měly negativní vliv na plánování další existence zbrojních podniků. Během prvních deseti let transformačního procesu dosáhl zbrojní průmysl zemí střední a východní Evropy kritického bodu svého desetiletého zápolení o zachování existence¹²⁹.

Trvalý reálný pokles rozpočtů na obranu vedl k dalším omezením domácí vojenské akvizice, vývoz dosahoval mizivých hodnot¹³⁰. Zbrojní průmysl států za bývalou železnou oponou se v 90. letech dostal do situace kritického nedostatku investičních prostředků pro modernizaci a další rozvoj průmyslových kapacit i obnovení výzkumné a vývojové základny. Vznikl roztříštěný zbrojní sektor s velmi omezenou výkonností i investičními možnostmi¹³¹. Proto se i představitelé států střední a východní Evropy intenzivně zabývali možnostmi restrukturalizace zbrojního průmyslu a bedlivě sledovali vývoj v západoevropských státech, ale i USA.

Právě na druhém břehu Atlantického oceánu je možné pozorovat jeden z důležitých vlivů na transformaci evropského zbrojního průmyslu. Vztah mezi USA a Evropskou unií musí být brán v potaz i při studiu transformace evropského zbrojního průmyslu. Spojené státy americké disponují rozsáhlým zbrojním

¹²⁸ Snaha o zachování zbrojního průmyslu ze strany vlády ČR byla například jasně patrná v případě největšího českého zbrojního výrobce Aero Vodochody a. s., výrobcem lehkého bitevního letounu L-159. Společnost se zahraniční majetkovou účastí se mohla těšit významné podpoře v podobě mimořádných vládních záruk.

In. OTTO, Pavel. Za letouny L-159 může stát zaplatit až 20 miliard. *Hospodářské noviny*, 23. května 2000 nebo OTTO, Pavel. Cena L-159 se začíná blížit stíhačkám. *Hospodářské noviny*, 24. května 2000.

¹²⁹ KHOL, Radek (ed). *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001. s. 49.

¹³⁰ Ve většině případů se stejně jednalo o vývoz již zastaralého a nepotřebného vojenského materiálu, u kterého se zisky z prodeje nemohou rovnat ziskům z exportu moderních vojenských technologií.

¹³¹ KHOL, Radek (ed). *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001. s. 53.

průmyslem, z deseti největších zbrojních firem na světě má dnes šest z nich sídlo v USA¹³². Americký zbrojní průmysl se mohl vždy těšit silné domácí poptávce po zbrojním vybavení, které byly americké společnosti schopné dodávat ve stále se zvyšující kvalitě a za snižující se ceny¹³³.

Konec studené války a snížení rozpočtu na obranu v USA donutily americké zbrojní společnosti k provedení nutných kroků vedoucích ke zvýšení racionalizace produkce a zajištění prosperity firem i v období snížených požadavků na zbrojní průmysl patrný po celá 90. léta. Právě v této době dochází k velkým fúzím zbrojních podniků, například spojení společností jako Lockheed a Martin Mariette, Ryethon a Hughes nebo spojení Boeingu s McDonnell Douglas¹³⁴. Ve Spojených státech amerických zareagovaly zbrojní společnosti na snížení poptávky, podle Terrence Guaye a Roberta Calluma, logickou cestou, a sice konsolidací¹³⁵. Protože rozmach fúzí začal být ke konci 90. let vnímán jako potenciální nebezpečí pro zachování konkurenčního prostředí na zbrojním trhu, začaly se vládní úřady stavět negativně k dalšímu spojování firem tak, jako tomu bylo v případě pokusu o spojení společnosti Lockheed Martin a Northrop Grumman¹³⁶. Vývoj v USA v oblasti zbrojního průmyslu byl zcela jistě bedlivě sledován nejen evropskými zbrojními společnostmi, ale i vládami evropských států. Ty usilovaly o zachování jejich zbrojního průmyslu a případný vstup amerických investorů do evropských zbrojních firem mohl být vnímán jako možnost pro zachování jejich prosperity.

V daném průmyslovém odvětví to jsou zejména národní vlády, ne zbrojní společnosti, kdo ovlivňují podobu a rozsah zbrojního průmyslu. Zbrojní firmy totiž

¹³² Měřeno podle zbrojní produkce.

The SIPRI Top 100 arms-producing companies. In: *SIPRI Yearbook 2010*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, 2010. Appendix 6A.

Tabulka dostupná z:

<http://www.sipri.org/yearbook/2010/06/06A>

(Citováno 28/04/2011)

¹³³ GUAY, Terrence; CALLUM, Robert. The Transformation and future prospects of Europe's defence industry. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 2002, vol. 78, no. 4. s. 761.

¹³⁴ Tamtéž...s. 762.

¹³⁵ GUAY, Terrence; CALLUM, Robert. The Transformation and future prospects of Europe's defence industry. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 2002, vol. 78, no. 4. s. 763.

¹³⁶ Lockheed Martin Terminates Northrop Grumman Merger Agreement. *Lockheed Martin News & Information*, 16. července 1998.

Dostupný z:

http://www.lockheedmartin.com/news/press_releases/1998/LOCKHEEDMARTINTERMINATESNORHTHROPGRU.html

(Citováno 04/05/2011)

ve většině případů vyvíjejí vojenský materiál až na základě požadavků vlády a ministerstva obrany bývají jediným, nebo ve většině případů alespoň nejdůležitějším odběratelem¹³⁷, zbrojního materiálu. Vlády tak disponují možností určovat velikost domácího zbrojního průmyslu i jeho vlastnickou strukturu¹³⁸. Ani na jedné straně Atlantického oceánu ovšem nepanovala ve většině případů přílišná nakloněnost k transatlantickým fúzím zbrojních společností. Toto spojování firem by muselo být schváleno jak Kongresem, tak vládou příslušného státu v Evropě proto, aby nedošlo k ohrožení národních zájmů¹³⁹. Mezi takové, které by mohly znemožnit spojení několika firem z různých států, patří například snaha o uchování tajemství a výrobního know-how nebo preventivní postoj, aby se zbraně nebo technologie nerozšířily z druhého státu k případným protivníkům.

Vláda v USA se zejména v druhé polovině 90. let začala postupně odvracet od dalších fúzí ve zbrojním průmyslu¹⁴⁰. Americký Pentagon a Kongres se čím dál více začali zabývat „optimální úrovní účinnosti“¹⁴¹, tedy stavem, ve kterém mají fúze podniků prozatím pozitivní efekt, kdy nedochází například ke snižování a narušování konkurenčního prostředí. Kongres USA postupně dospěl k názoru, že zejména spojování amerických a evropských firem by mohlo mít negativní důsledky¹⁴². Představitelé evropského zbrojního průmyslu a národních vlád tak museli hledat jiné cesty pro konsolidaci odvětví tak, aby zůstaly evropské zbrojní společnosti alespoň částečně konkurenceschopné vůči americkým zbrojním gigantům, obzvláště pokud se snažily i společnosti ze starého kontinentu získat zakázky dodávek zbrojního vybavení i pro vládu USA¹⁴³.

¹³⁷ JONES, Seth G. *The Rise of European Security Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. s. 139.

¹³⁸ DE VESTEL, Pierre. Defence Markets and Industries in Europe: Time for Political Decisions? Paříž: Institute for Security Studies Western European Union, *Chaillot Paper*, no. 21, listopad 1995. s. 19.

¹³⁹ KENNEDY, Gavin. *The Economics of Defence*. 1. vyd. London: Rowman and Littlefield, 1975. s. 132.

¹⁴⁰ SQEO, Anne Marie; COLE, Jeff. Pentagon discussing with Europeans possibility of mergers with US firms. *Wall Street Journal*, 7. června 1999. s. A2.

¹⁴¹ „Optimal level of efficiency“ in: GUAY, Terrence; CALLUM, Robert. The Transformation and future prospects of Europe's defence industry. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 2002, vol. 78, no. 4. s. 763.

¹⁴² GUAY, Terrence; CALLUM, Robert. The Transformation and future prospects of Europe's defence industry. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 2002, vol. 78, no. 4. s. 763-764.

¹⁴³ Za příklad konkurenceschopného společného evropského zbrojního programu lze například považovat úspěšný model vrtulníku Eurocopter.

In: SALMON, Trevor C.; SHEPHERD, Alistair J. K. *Toward a European Army. A Military Power in the Making?*. London: Lynne Rienner Publishers, 2003. s. 93.

Dalším významným důvodem pro zachování a zefektivnění evropského zbrojního průmyslu byla snaha o uchování evropské nezávislosti na americkém zbrojním průmyslu. Při obtížnosti transatlantické spolupráce se otevírala větší možnost pro hlubší součinnost vlád na evropském kontinentě. Na konci 90. let tak došlo i k největším fúzím v evropském zbrojním průmyslu. Největší společnost ve Velké Británii British Aerospace se po sérii akvizic v roce 1999 přejmenovala na BAE Systems a společnost zaujala čelní postavení na evropském zbrojním trhu¹⁴⁴. Ve stejném roce bylo ustanoveno i mezinárodní konsorcium EADS. Příklad těchto dvou fúzí bývá chápán jako vyjádření vůle členských států EU ke snížení evropské závislosti na americkém zbrojním průmyslu a snahy o zvýšení životaschopnosti a konkurenceschopnosti evropského zbrojního průmyslu¹⁴⁵.

Transformaci evropského zbrojního průmyslu a větší vůli evropských představitelů spolupracovat v citlivém zbrojním průmyslu lze ale interpretovat i jiným způsobem. Čteno z pohledu racionalistického institucionalismu se v chování států Evropské unie jasně projevila snaha maximalizovat své zájmy. Tyto zájmy je možné stručně charakterizovat jako ekonomické.

Poptávka po zbrojním vybavení přestala dosahovat úrovně jako v období studené války, zároveň jsou ale národními vládami požadovány finančně velmi náročné vojenské technologie. Pokud by měla jejich výroba být po finanční stránce efektivnější, to znamená, pokud by měly být zbrojní společnosti schopné nabízet tuto náročnou technologii za nižší cenu, musely by těchto produktů prodávat víc, než představuje poptávka národních vlád. Zbrojní společnosti proto musí najít pro své produkty další odbytiště, což znamená nabízet jejich výrobky za státními hranicemi. Přeshraniční prodej zbrojního materiálu je ale komplikovaná (zejména z právního pohledu) záležitost, která vyžaduje vládní součinnost. Za snahou vlád zvětšit odbytiště pro prodej výrobků národních zbrojních podniků, a snižovat tak jejich cenu, je možné hledat jeden z důvodů, proč spolu začaly evropské státy v oblasti zbrojní politiky spolupracovat.

Od začátku 90. let se rozpočty na obranu většiny západoevropských států začaly menšit, nebo v „lepším případě“ zůstávaly statické. Zároveň se ale způsob vedení vojenských konfliktů v průběhu 90. let začal opírat o moderní vojenské

¹⁴⁴ JONES, Seth G. *The Rise of European Security Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. s. 172-173.

¹⁴⁵ Tamtéž...s. 173.

technologie. Strategické a taktické požadavky na výzbroj a ostatní technické prostředky ozbrojených sil se proměnily v rozsahu tak značném, že je někdy označován jako revoluce ve vojenství¹⁴⁶. Systémy označované jako C4I¹⁴⁷ prokázaly svou důležitost pro efektivní vedení válečných operací, náklady na jejich získání jsou ovšem značné. To samé platí i o všech ostatních technologiích, ať se již jedná o bojové letouny, pozemní výzbroj, munici či vybavení vojáků. Například jen od roku 2001 do roku 2008 stouply podle údajů washingtonského Centra pro strategická a mezinárodní studia náklady na jednoho vojáka ze 74 000 Eur na 92 000 Eur¹⁴⁸. Zatímco finanční náklady na jednoho vojáka poslední dvě desetiletí konstantně stoupají, prostředky na vojenské vybavení se snižují¹⁴⁹.

V současné době sedmadvacítka členských států Evropské unie věnuje na obranu přibližně 193 miliard Eur ročně¹⁵⁰. I tak se Evropská unie řadí na druhé místo v žebříčku prostředků vynaložených na obranu právě za USA, i když na obranu věnuje přibližně polovinu částky co ve Spojených státech amerických. Problém přesně vystihují Andréani, Bertram a Grant, kteří tvrdí, že: „Skutečným problémem není to, že Evropané utrácejí méně, problémem je, že za své peníze toho méně dostávají.“¹⁵¹

¹⁴⁶ RMA – Revolution in Military Affairs. In: KHOL, Radek (ed). *Evropská bezpečnostní a obranná politika. Národní perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. s. 166.

¹⁴⁷ C4I – Command, control, communications, computers and identification. In: PRETZ, Bernhard. *A Dictionary of Military and Technological Abbreviations and Acronyms*. Londýn: Routledge & Kegan Paul, 1983. s. 85.

¹⁴⁸ Studie udává čísla pro evropské státy, i ty, které nejsou členy Evropské unie. Údaj je zařazen pro ilustraci konstantně se zvyšujících nákladů na jednoho vojáka.

In: HOFBAUER, Joachim; LEVY, Roy; SANDRES, Gregory; ZLATNIK, Matthew. *European Defence Trends. Budgets, Regulatory Frameworks, and the Industrial Base. An Annotated Brief*. Washington: Centre for Strategic & International Studies, květen 2010. s. 3.

Text dostupný z:

http://csis.org/files/publication/100518_European_Defense_Trends.pdf

(Citováno 03/05/2011)

¹⁴⁹ HOFBAUER, Joachim; LEVY, Roy; SANDRES, Gregory; ZLATNIK, Matthew. *European Defence Trends. Budgets, Regulatory Frameworks, and the Industrial Base. An Annotated Brief*. Washington: Centre for Strategic&International Studies, květen 2010. s. 3.

Text dostupný z:

http://csis.org/files/publication/100518_European_Defense_Trends.pdf

(Citováno 03/05/2011)

nebo AALTO, Erkki; KEOHANE, Daniel; MÖLLING, Christian; VAUCORBEIL de, Sophie. *Towards a European Defence Market*. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Chaillot Paper*, no. 113, listopad 2008. s. 56:

¹⁵⁰ DARNIS, Jean-Pierre; GASPARINI, Giovanni; GRAMS, Christoph; KEOHANE, Daniel; LIBERTI, Fabio; MAULNY, Jean-Pierre; STUMBAUM, May-Britt. *Lessons learned from European Defence equipment programmes*. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Occasional Paper*, no. 69, 2007. s. 17.

¹⁵¹ ANDRÉANI, Gilles; BERTRAM, Christoph; GRANT, Charles. *Europe's Military Revolution*. Londýn: Centre for European Reform, 14. února 2001. s. 56.

Jiný problém může být spatřován v situaci, kdy částky určené na obranu představují značně odlišná procenta HDP členských států. Nejvíce prostředků na obranu vynakládá mezi členskými státy s významným zbrojním průmyslem Velká Británie, Francie, Německo, Itálie a Španělsko. Pokud se ale porovná právě podíl HDP, ukáže se, že přes dvě procenta HDP investuje do obrany pouze Francie (2,3%), Velká Británie (2,5%), zatímco Itálie, Německo a Španělsko věnují na obranu 1,6% HDP; 1,3% HDP, respektive 1,3% HDP¹⁵². Čísla zachycují průměr z let 2005-2009, tedy z období před příchodem hospodářské a dluhové krize. Současné výhledy předpovídají další snížení rozpočtů na obranu. To Evropany staví do situace, kdy se zbrojní spolupráce ukazuje již jako jediná možná cesta k získávání vojenského materiálu. Dnes vydává Francie na obranu 2% HDP, Itálie dokonce již jen 0,9% HDP. Ve Velké Británii probíhá po volbách živá debata o dalším financování vojenských potřeb ostrovního království.

Při takovém nastavení rozpočtů na obranu se pro většinu evropských států stalo v podstatě nemožné financovat pouze z národních zdrojů všechny vojenské programy, které vyvíjejí vojenskou techniku požadovanou pro dnešní způsob vedení ozbrojených konfliktů. I tak v členských státech Evropské unie existuje několik zbrojních programů, které usilují o vývoj těch samých technologií. Proto v EU vedle sebe stojí čtyři zbrojní programy zabývající se vývojem tanků, zatímco ve Spojených státech amerických funguje pouze jeden¹⁵³. Programů na vývoj bojových letounů, které jsou finančně velmi náročné, lze v Evropské unii napočítat sedm¹⁵⁴. Ve Spojených státech amerických, kde jsou požadavky na vojenské vybavení vyšší na rozdíl od požadavků evropských ve smyslu kvantity vybavení, existuje takových programů jen pět¹⁵⁵. V součtu funguje v Evropské unii osmdesát devět odlišných zbrojních programů, zatímco na mnohem větším americkém zbrojním trhu se zbrojní průmysl věnuje pouze dvaceti sedmi zbrojním

¹⁵² *Données économiques et financières concernant la défense de l'OTAN*. OTAN, Communiqué de presse, 11. března 2011. s. 6.

Text dostupný z:

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110309_PR_CP_2011_027.pdf

(Citováno 11/05/2011)

¹⁵³ DARNIS, Jean-Pierre; GASPARINI, Giovanni; GRAMS, Christoph; KEOHANE, Daniel; LIBERTI, Fabio; MAULNY, Jean-Pierre; STUMBAUM, May-Britt. Lessons learned from European Defence equipment programmes. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Occasional Paper*, no. 69, 2007. s. 18.

¹⁵⁴ Tamtéž...s. 18.

¹⁵⁵ Tamtéž...s. 18.

programům¹⁵⁶. Tato situace ukazuje na značnou neefektivitu evropských zbrojních programů, ve kterých dochází k mnoha finančně náročným duplikacím. I s tímto problémem se rozhodly vlády členských států vypořádat pomocí větší zbrojní spolupráce tak, aby mohly být duplikace ve vývoji i výrobě zbrojního materiálu postupně omezovány a odstraněny.

V nekonceptnosti evropských zbrojních programů může být spatřován i jiný problém, který lze velmi dobře ilustrovat na evropských zbrojních programech vyvíjejících bojové tanky. Německo vyrábí mezinárodně úspěšné tanky Leopard – 2, Francie využívá pro svoji armádu vlastní tanky Leclerc, Itálie má k dispozici techniku Ariete a britské vojenské složky využívají tanků Challenger. Na jednu stranu je pochopitelné, proč se státy nechtějí vzdát vlastní výroby vojenských technologií. Spoléhat se na zbrojní dodávky s ostatních států může být v případě mezinárodního ozbrojeného konfliktu vnímáno jako strategická nevýhoda. Na druhou stranu se odlišnost užívaných technologií různými armádami členských států odráží v nízké úrovni interoperability, což může mít pro společné vojenské akce Evropanů bojujících pod hlavičkou Evropské unie velmi negativní následky¹⁵⁷.

Vlády členských států Evropské unie si postupně začaly uvědomovat nutnost důkladnější koordinace jejich požadavků na zbrojní průmysl tak, aby mohly nakupovat zbrojní vybavení za příznivější ceny a zároveň získat co nejširší spektrum moderních vojenských technologií. Společný postup může vládám přinést i další, neekonomická pozitiva. Vláda snažící se o větší spolupráci s ostatními může být vnímána jako konstruktivní partner a přispěvatel k evropské obraně. Společný přístup členských států k zbrojnímu zásobování může také přispět k více konvergentnímu přístupu všech členských států Evropské unie k pojetí mezinárodní bezpečnosti¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Tamtéž...s. 18.

¹⁵⁷ O'DONNELL, Clara Marina. The EU finally opens up the European defence market. Londýn: Centre for European Reform, *Policy Brief*, červen 2009. s. 3.
Text dostupný z:

http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_defencemarket_june2009.pdf

(Citováno 04/05/2011)

¹⁵⁸ DARNIS, Jean-Pierre; GASPARINI, Giovanni; GRAMS, Christoph; KEOHANE, Daniel; LIBERTI, Fabio; MAULNY, Jean-Pierre; STUMBAUM, May-Britt. Lessons learned from European Defence equipment programmes. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Occasional Paper*, no. 69, 2007. s. 13.

Mezivládní vývoj spolupráce v oblasti zbrojní politiky a vznik Evropské obranné agentury

Mezivládní spolupráce členských států Evropské unie se začala rozvíjet nejprve u států disponujících nejrozvinutějším zbrojním průmyslem, které velmi brzy po konci studené války pocítily nutnost hlubší spolupráce a uznaly logiku harmonizace pravidel trhu se zbrojním materiálem a jeho defragmentace. Na základě poznatků a zkušeností získaných při formování vnitřního trhu dospěly členské státy EU k poznání, že otevření trhů se zbrojním materiálem představuje možnost, jak čelit všem výše popsáným problémům. V rámci společného trhu by existoval nejen větší prostor pro spolupráci, ale došlo by i ke zvýšení konkurence na zbrojních trzích. V neposlední řadě by větší spolupráce členských států v oblasti zbrojní politiky mohla přinést efektivní a koherentní evropskou bezpečnostní politiku¹⁵⁹. Fakt, že se zbrojní spolupráce členských států EU začala nejdříve rozvíjet na mezivládní úrovni, odráží skutečnost malého pole působnosti unijních institucí v oblasti zbrojních politik. Na druhou stranu tak měly členské státy větší možnost definovat principy zbrojní spolupráce přesně podle jejich potřeb, nebo tak, jak dohoda několika států v citlivé zbrojní otázce dovozovala.

Zárodky spolupráce západoevropských států v oblasti zbrojní politiky je možné najít již v roce 1976, kdy v rámci Severoatlantické aliance vznikla platforma pro zbrojní spolupráci členských států NATO¹⁶⁰, jejíž funkce byly v roce 1991 přeneseny na Západoevropskou unii¹⁶¹. O dva roky později se spolupráce členských států institucionalizovala pod názvem Western European Armament Group (Západoevropská skupina pro vyzbrojování, WEAG). Hlavní cíle skupiny, jejímž plnoprávným členem byla od roku 2000 i Česká republika, představovalo zvyšování harmonizace požadavků na vojenské vybavení členských států,

¹⁵⁹ AALTO, Erkki; KEOHANE, Daniel; MÖLLING, Christian, VAUCORBEIL de, Sophie. Towards a European Defence Market. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Chaillot Paper*, no. 113, listopad 2008. s. 57.

¹⁶⁰ The Independent European Programme Group. Členy organizace byly všechny členské státy Severoatlantické aliance kromě Islandu. Cílem organizace byla podpora evropské zbrojní spolupráce a zvyšování konkurenceschopnosti evropského zbrojního průmyslu vůči americkému. In: SALMON, Trevor C.; SHEPHERD, Alistair J. K. *Toward a European Army. A Military Power in the Making?*. London: Lynne Rienner Publishers, 2003. s. 188.

¹⁶¹ *Declaration of Belgium, Germany, Spain, France, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, which are members of the Western European Union and also members of the European Union on the Role of the Western European Union and with the Atlantic Alliance*. WEU related text, EC Summit, Maastricht, 10. prosince 1991. Text dostupný z:

<http://www.weu.int/weag/index.html>

(Citováno 09/05/2011)

otevření zbrojních trhů pro přeshraniční konkurenci, posílit a rozšířit evropskou technologickou a průmyslovou základnu a podnítit státy k větší spolupráci při výzkumu¹⁶². Za další cíl WEAG je možné považovat založení evropské zbrojní agentury. Fakt, že organizace WEAG zanikla v roce 2005 poté, kdy vznikla Evropská obranná agentura, je možné interpretovat jako dosažení alespoň tohoto cíle WEAG. Působení organizace mělo pouze omezené výsledky, bývá charakterizováno jako další diskusní fórum, ve kterém chyběla politická vůle k závazkům¹⁶³.

Prvním výrazným počinem západoevropských států pro prohlubování zbrojní spolupráce po roce 1989 se stalo založení organizace OCCAR 12. listopadu 1996, zakladatelskými státy se stala Francie, Itálie, Německo a Velká Británie¹⁶⁴. Za vznikem zbrojní organizace stála vůle čtyř západoevropských zakladatelů o zvýšení zbrojní spolupráce ve snaze zvýšit účinnost a snížit náklady na výzkum, vývoj a posléze akvizici vojenského vybavení, vyvinutí nových metod řízení spolupráce v citlivé zbrojní otázce nebo úsilí o dlouhodobou koordinaci vojenských potřeb států OCCAR¹⁶⁵. Účastníci spolupráce se zavázali k přednostnímu nákupu vojenského vybavení pocházející od ostatních členských států OCCAR. Čtyři západoevropské státy se shodly na šestibodovém programu¹⁶⁶, jak pomocí nové organizace dosáhnout hlubší spolupráce v oblasti zbrojních politik.

V rámci OCCAR se členské státy zavázaly k naplňování několika zbrojních programů, v jejichž rámci se vyvíjely náročné vojenské technologie, které ovšem státy nutně potřebovaly pro přizpůsobení se požadavkům moderního způsobu vedení vojenských operací. Spolupráce států na zbrojních programech v rámci OCCAR dala vzniknout takovým technologiím, jakou je úspěšný model bojového

¹⁶² *History: from the IEPG to the WEAG*. Brusel: WEAG, 30. března 2005.

Text dostupný z:

<http://www.weu.int/weag/index.html>

(Citováno 09/05/2011)

¹⁶³ SALMON, Trevor C.; SHEPHERD, Alistair J. K. *Toward a European Army. A Military Power in the Making?*. London: Lynne Rienner Publishers, 2003. s. 188.

¹⁶⁴ *Convention on the Establishment of the Organisation for Joint Armament Cooperation*. Bonn, 12. listopadu 1996. Text dostupný z:

http://www.occar-ea.org/media/raw/OCCAR_Convention.pdf

(Citováno 04/05/2011)

¹⁶⁵ *Convention on the Establishment of the Organisation for Joint Armament Cooperation*. Bonn, 12. listopadu 1996. Text dostupný z:

http://www.occar-ea.org/media/raw/OCCAR_Convention.pdf

(Citováno 04/05/2011)

¹⁶⁶ Tamtéž...článek 8.

vrtulníku Tiger nebo strategický přepravní letoun A400M. Obzvláště poslední jmenovaný program byl mezi členskými státy vnímán jako podstatný pro snižování závislosti na technologiích vyvíjených v USA¹⁶⁷.

Významným přínosem OCCAR se stala úprava praxe známé pod označením *juste retour*. Systém *juste retour* může být vnímán jako garance pro národní zbrojní průmysl, kterému jsou přislíbeny průmyslové zakázky v hodnotě vládních investic do společných programů¹⁶⁸. Vlády se tak snaží nejen o udržení pracovních míst v daném průmyslovém odvětví, zároveň se tímto způsobem snaží udržovat kontrolu nad vyvíjenými zbrojními technologiemi. Princip *juste retour* představoval významné omezení většímu rozvoji přeshraniční zbrojní spolupráce, protože zajištění vládní návratnosti investic většímu počtu participujících vlád často představovalo neřešitelný problém¹⁶⁹. Pravidla OCCAR stanovují návratnost vládních investic do maximální výše 66%. Založením nové instituce si západoevropské státy otevřely možnost dalšího rozvoje přeshraniční zbrojní spolupráce. Zároveň doufali, že mechanismy zbrojní spolupráce vzniklé v rámci OCCAR přispějí jednoho dne i ke vzniku evropské zbrojní agentury. Na jednu stranu si na tento den si státy musely ještě osm let počkat, na druhou stranu se započatý proces zbrojní spolupráce nepřestal dále rozvíjet.

Důkazem o pokračující spolupráci a další institucionalizaci zbrojní spolupráce evropských států se stala iniciativa z roku 1998. Iniciativa známá pod anglickým názvem Letter of Intent spojovala šest evropských států, opět s rozvinutým zbrojním průmyslem. Jmenovitě šlo o Francii, Itálii, Německo, Španělsko, Švédsko a Velkou Británii. Spojení právě těchto evropských států je snadno vysvětlitelné, když uvážím, že 90% zbrojní reorganizace v 90. letech probíhalo na jejich území¹⁷⁰. Hlavním cílem celé iniciativy se stal vznik kooperačního rámce v oblasti zbrojních politik účastníků tak, aby mohlo snadněji

¹⁶⁷ JONES, Seth G. *The Rise of European Security Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. s. 166.

¹⁶⁸ DARNIS, Jean-Pierre; GASPARINI, Giovanni; GRAMS, Christoph; KEOHANE, Daniel; LIBERTI, Fabio; MAULNY, Jean-Pierre; STUMBAUM, May-Britt. Lessons learned from European Defence equipment programmes. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Occasional Paper*, no. 69, 2007. s. 25.

¹⁶⁹ SALMON, Trevor C.; SHEPHERD, Alistair J. K. *Toward a European Army. A Military Power in the Making?*. London: Lynne Rienner Publishers, 2003. s. 191.

¹⁷⁰ SALMON, Trevor C.; SHEPHERD, Alistair J. K. *Toward a European Army. A Military Power in the Making?*. London: Lynne Rienner Publishers, 2003. s. 191.

docházet k restrukturalizaci evropského zbrojního průmyslu¹⁷¹. Vlády členských států potřebovaly ujištění o bezpečnosti zbrojních dodávek pro jejich ozbrojené síly, najít shodu s ostatními partnery v otázce exportů a vytvořit bezpečný informační systém, který by vládám umožnil přístup k požadovaným informacím, ale zároveň respektoval princip zachování tajemství¹⁷². Internacionalizace zbrojního průmyslu ve svém důsledku začala po státech vyžadovat, aby se snažily i o harmonizaci požadavků na vojenské vybavení pro jejich ozbrojené síly¹⁷³. Fakt, že se státy byly s to dohodnout na společném přístupu k těmto bezpečnostním otázkám, je možné považovat za významný krok směrem k vytvoření Evropského trhu se zbrojním materiálem.

Obě zbrojní iniciativy, OCCAR i Letter of Intent, měly významný vliv na definování spolupráce členských států v oblasti zbrojní politiky a mnohé z principů pocházejících z těchto dvou organizací se později promítlo i do fungování Evropské obranné agentury.

Jedním z důvodů, proč členské státy Evropské unie založily Evropskou obrannou agenturu (EDA), představuje právě snaha členských států o vytvoření EDEM¹⁷⁴. Za tímto účelem schválil Řídící výbor EDA po několikaletých přípravách tzv. dobrovolný kodex pro přeshraniční soutěž na evropském trhu se zbrojním materiálem a toto rozhodnutí bylo Řídícím výborem znovu potvrzeno 22. května 2006. Dokument známější pod anglickým názvem Code of Conduct vstoupil v platnost 1. července a Česká republika se spolu s dalšími dvaceti dvěma členskými státy EU zavázala k dodržování principů kodexu¹⁷⁵. Kodex je složen

¹⁷¹ *Letter of Intent between the Minister of Defence of the French Republic, the Federal Minister of Defence of the Republic of Germany, the Minister of Defence of Italy, the Minister of Defence of the Kingdom of Spain, the Minister of Defence of the Kingdom of Sweden, and the Secretary of State for Defense of the United Kingdom and Northern Ireland Concerning the Measures to Facilitate the Restructuring of the European Defence Industry.* Londýn, 6. července 1998. Sekce 1.

Text dostupný z:

<http://www.grip.org/bdg/g1015.html>

(Citováno 04/05/2011)

¹⁷² Tamtéž...sekce 1.

¹⁷³ JONES, Seth G. *The Rise of European Security Cooperation.* Cambridge: Cambridge University Press, 2007. s. 166.

¹⁷⁴ *Council Joint Action on the Establishment of European Defence Agency.* Brusel: Rada Evropské unie, 2004/551/CFSP, 12. června 2004.

Text dostupný z:

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2004/l_245/l_24520040717en00170028.pdf

(Citováno 15/05/2011)

¹⁷⁵ Spolupráce se neúčastní Dánsko, které ani není členem Evropské obranné agentury. Toto postavení Dánska v otázkách zbrojní politiky vyplývá z celkového přístupu země ke Společné zahraniční a bezpečnostní politice, které se neúčastní. Dánsko si výjimku vyjednalo už na zasedání Evropské rady v Edinburghu v roce 1992. Státy, které se nepřipojily ke Code of Conduct, jsou

z dvou dokumentů, prvním z nich je *Code of Conduct*¹⁷⁶ (Kodex postupu ve vojenském nákupu, dále jen Kodex) a *Code of Best Practice in the Supply Chain*¹⁷⁷ (Kodex rovných příležitostí v dodavatelské síti). Ten je Evropskou obrannou agenturou vnímán jako součást Kodexu postupu ve vojenském nákupu.

Mezivládní dobrovolný režim přináší několik významných pravidel, prostřednictvím kterých se účastnické státy snaží dosáhnout větší otevřenosti zbrojních trhů a jejich racionalizace. Kodex se vztahuje na všechny vojenské akvizice o objemu nad 1 milion eur, tedy na ty zakázky, které jsou vyjmuty z pravidel vnitřního trhu Evropské unie článkem 296 Smlouvy o ES. Státy, které se připojily ke Kodexu, se tak zavázaly k dodržování určitých pravidel i v oblasti, která doposud nepodléhala žádné regulaci.

Kodex postupu ve vojenském nákupu zavádí ta pravidla, která EDA považuje za nutná pro odstranění bariér znemožňujících vznik EDEM. Účastníci státy proto například souhlasily s povinností zveřejňovat jejich zbrojní zakázky na elektronickém poptávkovém bulletinu EDA¹⁷⁸ (EBB) tak, aby co největší počet zbrojních společností měl příležitost se o tyto zbrojní zakázky ucházet. Stát by měl proto své zakázky formulovat tak, aby byly zcela jasné a aby byly patrné jeho požadavky na vojenskou techniku ve smyslu funkčním, ne tak, aby znění zakázky vyhovovalo pouze jedné společnosti¹⁷⁹. Poté by mělo následovat transparentní a objektivní výběrové řízení, včetně posouzení cen a záruk, jehož se mohou zúčastnit i dodavatelé ze zemí, jež nejsou členy Evropské unie. Členské státy by si

Maďarsko a Španělsko. Zatímco Maďarsko se obávalo o omezení v offsetové politice, Španělsko mělo obavy z omezení možnosti poskytovat vládní dotace domácím podnikům.

In. Hungary, Spain reject EDA code. *Jane's Defence Weekly*. 2006, 31. května 2006. s. 20.

¹⁷⁶ *The Code of Conduct on Defence Procurement of the EU Member States Participating in the European Defence Agency*. Brusel: Evropská obranná agentura, 21. listopadu 2005. 4 s.

Text dostupný z:

www.eda.europa.eu/WebUtils/downloadfile.aspx?fileid=996

(Citováno 12/05/2011)

¹⁷⁷ *The Code of Best Practice in the Supply Chain*. Brusel: Evropská obranná agentura, 21. dubna 2006.

Text dostupný z:

<http://www.eda.europa.eu/Otheractivities/Intergovernmentalregimedefenceprocurement/COBPSC>

(Citováno 12/05/2011)

¹⁷⁸ EDA Electronic Bulletin Board. Vycházím z českého překladu Josefa Fučíka. In: ZÁVĚŠICKÝ, Jan. *Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2006. s. 121.

¹⁷⁹ *A guide to the EDA's new European Defence Equipment Market*. Brusel: Evropská obranná agentura, červen 2006. s. 10.

Text dostupný z:

http://www.eda.europa.eu/Libraries/Documents/EDA_Guide_to_EDEM.sflb.ashx

(Citováno 08/05/2011)

v souladu s Kodexem měly jako dodavatele vojenského vybavení vybírat společnosti dodávající vojenské vybavení na základě objektivních kritérií, které jsou charakterizovány jako vlastnictví bezpečnostních záruk, výrobního know-how nebo na základě předchozí zkušenosti¹⁸⁰. Kodex usiluje o to, aby členské státy omezily přidělování vojenských kontraktů zbrojním společnostem na základě poskytovaných zpětných kompenzací, offsetů. Ty jsou ale některými členskými státy EDA vnímány jako podstatné a proto se snaží o obcházení tohoto pravidla¹⁸¹. Státy by si měly podle kodexu vybírat pro plnění jejich zbrojních zakázek ty společnosti, které jim budou schopny dodat požadovanou techniku v odpovídající kvalitě za co nejpříznivější ceny. V případě, že členské státy nebudou chtít vyhlášovat zakázku na vojenský materiál v souladu s pravidly Kodexu, mají povinnost sdělit důvody, proč se v daném případě kodexem neřídí.

Pravidla Kodexu, dobrovolně přijatá jménem ministrů obrany členských států, neobsahují žádná sankční opatření a EDA tedy nezbyvá nic jiného než apelovat na „dobré chování“ jejích členů. Agentura také spoléhá na to, že země, které se Kodexem řídí, budou tlačit na ostatní partnery v rámci EDA, aby také dodržovali Kodex, hovoří se v tomto smyslu o „kolegiálním nátlaku“ na zdráhající se země¹⁸². Ten může být jistě interpretován i jako snaha o socializaci těch zemí, které se pravidly EDA prozatím neřídí ve stejné míře jako ostatní státy.

Vývoj na mezivládní úrovni ukázal, proč státy začaly cítit potřebu otevřít evropské trhy se zbrojním materiálem a překonat starou praxi nákupů vojenského vybavení pouze u domácích producentů. Za tímto účelem byla zřízena Evropská obranná agentura, která připravila taková pravidla, jejichž dodržování státy by mělo přispět ke vzniku EDEM. V rámci několika kodexů EDA se objevují ta pravidla, na kterých budu v rámci závěrečné kapitoly práce posuzovat chování České republiky v oblasti zbrojní politiky. Považuji za ně ohlášení, zda se zakázka

¹⁸⁰ Tamtéž...s. 10.

¹⁸¹ V současné době končí přípravy dalšího kodexu Evropské obranné agentury, který by měl harmonizovat požadavky členských států v rámci offsetové politiky. Ta má podle EDA negativní vliv na Evropský trh se zbrojním materiálem.

AMARA, Jomana; PARGAC, Petr. Offsets and Defence Procurement in the Czech Republic: A Case Study. *European Security*. 2009, vol. 18, no. 1. s. 65-66.

¹⁸² *Questions and Answers on the Intergovernmental Regime to Encourage Competition in the European Defence Equipment Market*. Brusel: Evropská obranná agentura, 21. listopadu 2005.

Text dostupný z:

<http://www.defense-aerospace.com/article-view/verbatim/64545/q%26a%3A-changes-to-european-defense-market-rules.html>

(Citováno 08/05/2011)

bude řídit pravidly Kodexu postupu ve vojenském nákupu nebo ne, povinnost zveřejnit zakázku nad 1 milion Eur na EBB a provádění objektivního a transparentního výběrového řízení, při kterém není vítěz určován jen na základě nabídnutých offsetů.

Vývoj v oblasti zbrojní politiky na úrovni Evropské unie

Nejen vznik Evropské bezpečnostní a obranné politiky v roce 1999 stojí za snahou Evropské komise regulovat oblast zbrojních trhů i na úrovni komunitární. Nutnost zajistit pro vojenské operace EBOP dostatek vojenského vybavení, takového, které by umožňovalo co největší interoperabilitu mezi vojenskými jednotkami členských států, je jedním, ne jediným důvodem pro posilující roli Komise i v oblasti, která byla členskými státy donedávna vnímána jako oblast výsostných pravomocí členských států EU¹⁸³. Evropská komise začala usilovat o regulaci trhu se zbrojním materiálem i z toho důvodu, aby omezila platnost důležité výjimky existující na vnitřním trhu Evropské unie.

Oblast zbrojních trhů zůstávala několik desetiletí zcela mimo rámec kompetencí nadnárodních institucí a pravidel vnitřního trhu ES/EU. Během vyjednávání textu Římských smluv se představitelé šesti zakladatelských států shodli, že pravidla hospodářské soutěže a volného pohybu zboží se nebudou vztahovat na vojenský materiál¹⁸⁴. Tento stav přetrvával v podstatě půl století, jen článek vyřazující oblast zbrojních trhů z působnosti smluv několikrát změnil své číslo¹⁸⁵.

Článek 296 začal být Evropskou komisí postupně vnímán jako hlavní bariéra vzniku Evropského trhu se zbrojním materiálem¹⁸⁶. Článek totiž umožňuje

¹⁸³ ZÁVĚŠICKÝ, Jan. *Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2006. s. 132.

¹⁸⁴ Zařazení článku do textu smlouvy reflektovalo odmítnutí Plevenova plánu na vytvoření Evropského obranného společenství francouzským Národním shromážděním v roce 1954, zejména francouzské obavy z internacionalizace svého obranného průmyslu.

Traité instituant la Communauté économique européenne. Article 223.

Text smlouvy dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/fr/treaties/dat/11957E/tif/11957E.html>

(Citováno 08/05/2011)

¹⁸⁵ Článek byl poprvé zahrnut ve Smlouvě o EHS pod číslem 223, Smlouva o ES jej označuje jako článek 296, v Lisabonské smlouvě se článek objevuje pod číslem 346. Většina autorů i literatury se ovšem drží označení článek 296 Smlouvy o ES, proto se tohoto označení bude držet i tato diplomová práce.

¹⁸⁶ AALTO, Erkki; KEOHANE, Daniel; MÖLLING, Christian, VAUCORBEIL de, Sophie. Towards a European Defence Market. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Chaillot Paper*, no. 113, listopad 2008. s. 15.

členským státům omezit působnost smluv v případě, kdy by měly být ohroženy bezpečnostní zájmy země a která jsou spjata s výrobou zbraní, střeliva a válečného materiálu nebo obchodem s nimi¹⁸⁷. Pojem „základní bezpečnostní zájmy“ není ovšem možné přesně definovat a státy jím argumentují častěji, než je nutné¹⁸⁸. Druhý problém článku 296 představuje seznam zbrojního materiálu a vybavení, na které se jeho aplikace vztahuje. Seznam nikdy nebyl zveřejněn v Úředním věstníku Evropské unie a členské státy si proto odlišně vykládaly jeho právní závaznost¹⁸⁹.

I když se znění článku 296 Smlouvy o ES od 50. let 20. století nezměnilo, svět kolem ano a samotné členské státy Evropské unii začaly, jak již bylo ukázáno, pociťovat nutnost harmonizovaného přístupu ke zbrojním politikám a nutnost otevřenějšího trhu tak, aby byl schopný odpovídat na vojenské požadavky 21. století. Tuto situaci si velmi dobře uvědomovala i Evropská komise a začala podnikat kroky vedoucí k vytvoření Evropského trhu se zbrojním materiálem¹⁹⁰. V roce 2004 byla publikována Zelená kniha v oblasti obrany a bezpečnosti. Publikace dokumentu může být vnímána jako první krok k vytvoření unijní legislativy harmonizující fungování trhů s vojenským materiálem. Úvodní řádky zelené knihy vyjadřují cíle Komise, které jsou zcela kompatibilní s tím, čeho se v rámci mezivládní spolupráce evropské vlády snaží dosáhnout – zvýšení konkurenčního prostředí v rámci zbrojních trhů členských států EU, sjednocení pravidel pro dovoz a vývoz vojenského materiálu jak mezi státy Evropské unie, tak s třetími zeměmi a zajištění lepší alokace zdrojů a vojenských kapacit tak, aby

¹⁸⁷ *Smlouva o fungování Evropské unie*. Článek 346.

Text smlouvy dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:CS:PDF>
(08/05/2011)

¹⁸⁸ TRYBUS, Martin. The EC Treaty as an Instrument of European Integration: Judicial Scrutiny of Defence and Security Exceptions. *Common Market Law Review*. 2002, vol. 39, no. 6. s. 1355.

¹⁸⁹ AALTO, Erkki; KEOHANE, Daniel; MÖLLING, Christian, VAUCORBEIL de, Sophie. Towards a European Defence Market. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Chaillot Paper*, no. 113, listopad 2008. s. 18.

¹⁹⁰ *Vers une politique de l'Union européenne en matière d'équipements de défense*. Communication de la Commission au Conseil, au Parlement européen, au Comité économique et social européen et au Comité des régions. Brusel, 11. března 2003. s. 3.

Text dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lng1=cs,fr&lang=&lng2=cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,sk,sl,sv.&val=389171:cs&page=&hwords=null>

(Citováno 08/05/2011)

nebyly ohroženy mise Evropské bezpečnostní a obranné politiky z důvodu nedostatku vojenského materiálu nebo jeho neinteroperability¹⁹¹.

K dokumentu se vyjádřilo čtrnáct členských států Evropské unie¹⁹², zástupci evropských institucí, zejména Evropského parlamentu, a představitelé evropského zbrojního průmyslu. Na základě jejich připomínek zhodnotila Evropská komise fungování trhů v oblasti obrany členských států jako neodpovídající jejich finančním možnostem a potřebám EBOP¹⁹³. Svě hlavní úkoly pro odstranění překážek bránících vytvoření Evropského trhu se zbrojním materiálem spatřovala Komise ve sjednocení výkladu článku 296 a přípravě směrnice o postupu při zadávání zbrojních zakázek.

Na konci roku 2006 představila EK interpretační sdělení o uplatňování článku 296 Smlouvy o ES¹⁹⁴. Jeho cílem je vyvarovat se možného zneužívání tohoto článku členskými státy EU a zajistit jeho jednotný výklad napříč všemi členskými státy Evropské unie¹⁹⁵. Komise stanovila, že členské státy Evropské unie nebudou mít možnost odvolávat se na aplikaci článku 296 Smlouvy o ES v těch případech, kdy se odvolávají na ohrožení bezpečnostních zájmů z důvodu geografické nebo politické situace, historie nebo aliančních závazků¹⁹⁶.

¹⁹¹ *Livre vert. Les marchés publics de la défense*. Brusel: Evropská komise, 23. září 2004. s. 3-4.
Text dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0608:FIN:FR:PDF>

(Citováno 08/05/2011)

¹⁹² Česká republika mezi státy, které se vyjádřily k návrhu Evropské komise o budoucím formování Evropského trhu se zbrojním materiálem, nepatřila.

¹⁹³ *Communication de la Commission au Conseil et au Parlement Européen sur les résultats de la consultation ouverte par le Livre vert sur les marchés publics de la défense et les futures initiatives de la Commission*. Brusel: Evropská komise, 6. prosince 2005. s. 2-3.

Text dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0626:FIN:FR:PDF>

(Citováno 08/05/2011)

¹⁹⁴ Evropská komise opětovně usilovala o jednotný výklad článku 296 SES. Již v roce 1997 zažalovala Evropská komise Španělsko za zneužívání článku 296 SES Španělsko. Evropské komisi šlo tímto krokem o to, aby Soudní dvůr Evropské unie stanovil, v jakých případech se státy mohou odvolávat na své „základní bezpečnostní zájmy“. Evropský soudní dvůr ale vydal rozsudek, který se týkal pouze jedinečného případu.

In: AALTO, Erkki; KEOHANE, Daniel; MÖLLING, Christian, VAUCORBEIL de, Sophie. *Towards a European Defence Market*. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Chaillot Paper*, no. 113, listopad 2008. s. 20.

¹⁹⁵ *Interpretative Communication on the application of Article 296 of the Treaty in the field of defence procurement*. Brusel: Evropská komise, 7. prosince 2006.

Text dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006SC1555:en:HTML>

(Citováno 08/05/2011)

¹⁹⁶ Tamtéž.

Oblasti trhů s obranným materiálem se dotkla směrnice 2004/18/ES o veřejných zakázkách¹⁹⁷. Podle této úpravy musí být veřejné zakázky, které převyšují určitou hodnotu¹⁹⁸, zadávány na základě nabídkového řízení probíhajícího v rámci celé EU a toto pravidlo se vztahuje i na oblast zbrojních zakázek. Směrnice však povoluje výjimku z této povinnosti v případech, kdy by veřejné nabídkové řízení ohrozilo základní bezpečnostní zájmy příslušného členského státu¹⁹⁹. Směrnice zachovává možnost aplikace článku 296 Smlouvy o ES, jehož působnost mohou členské státy odvozovat na základě interpretačního sdělení EK. Směrnice o sto třiceti stranách má v Evropské unii zaručovat spravedlivou hospodářskou soutěž v oblasti veřejných zakázek, a tím vytvářet příležitosti pro evropské společnosti a zároveň zajišťovat co nejúčinnější využívání evropských prostředků i v případě zbrojních zakázek²⁰⁰.

Další krok ke vzniku evropského trhu v oblasti obrany a bezpečnosti udělala Evropská komise v roce 2007, kdy představila tzv. „obrný balíček“. Jeho součástí jsou dvě směrnice, směrnice 2009/43/ES o zjednodušení podmínek transferů produktů pro obranné účely uvnitř Společenství²⁰¹ a směrnice 2009/81/EC o koordinaci postupů při zadávání některých zakázek na stavební práce, dodávky a služby zadavateli v oblasti obrany a bezpečnosti²⁰². Zejména druhá směrnice je považována za zásadní posun na cestě k Evropskému trhu se zbrojním materiálem²⁰³.

¹⁹⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/18/ES ze dne 31. března 2004 o koordinaci postupů při zadávání veřejných zakázek na stavební práce, dodávky a služby. Úřední věstník Evropské unie, L134/114, 30. dubna 2004.

¹⁹⁸ Viz Kapitola II, Oddíl 1 směrnice 2004/18/EC.

¹⁹⁹ Zadávání zakázek v oblasti obrany. Článek 10, Oddíl 2, Kapitola II směrnice 2004/18/ES.

²⁰⁰ Veřejné zakázky: Komise předává Českou republiku Soudnímu dvoru za nedodržování předpisů EU v případě nákupu vojenských dopravních letadel. Brusel: Evropská komise, IP/10/1438, 28. října 2010.

Text dostupný z:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1438&format=HTML&aged=1&language=CS&guiLanguage=fr>

(Citováno 10/05/2011)

²⁰¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/43/ES ze dne 6. května 2009 o zjednodušení podmínek transferů produktů pro obranné účely uvnitř Společenství. Úřední věstník Evropské unie, L 146/1, 10. června 2009.

²⁰² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/81/ES ze dne 13. července 2009 o koordinaci postupů při zadávání některých zakázek na stavební práce, dodávky a služby zadavateli v oblasti obrany a bezpečnosti a o změně směrnic 2004/17/ES a 2004/18/ES. Úřední věstník Evropské unie, L 216/76, 20. srpna 2009.

²⁰³ Vzhledem k přisuzované významnosti směrnice 2009/81/ES pro vznik Evropského trhu se zbrojním materiálem, bude na základě této normy sledováno chování České republiky v oblasti zbrojního zásobování.

Směrnice znovu upozorňuje členské státy na možnost využití článku 296 Smlouvy o ES, v souladu s judikaturou Soudního dvora EU je však třeba vykládat možnost využívat této výjimky tak, že její účinky nepřesáhnou rámec toho, co je nezbytně nutné pro ochranu oprávněných zájmů, který tento článek umožňuje chránit²⁰⁴. Členské státy navíc nemusí zakázky zveřejňovat v těch případech, kdy se jedná o akvizici takového materiálu, jehož vývoj nebo výroba podléhá utajení. Směrnice dále ukládá členským státům povinnost zveřejňovat oznámení o zakázce v celém Společenství. Tyto aspekty nové směrnice je možné považovat za ty nejrelevantnější pro studium chování České republiky při dodržování pravidel v oblasti zbrojního zásobování v Evropské unii.

Předchozí řádky ukazují, jak se spolupráce členských států rozvíjela i na supranacionální úrovni. Evropská komise, která dříve neměla možnost zasahovat do legislativy členských států v otázkách obrany a bezpečnosti, se dostala do pozice, kdy může připravovat „obrné balíčky“ a vymáhat soudními cestami správnou implementaci směrnic regulujících oblast obrany a bezpečnosti. Dochází tak k institucionalizaci spolupráce členských států nejen na mezivládní a dobrovolné bázi, ale i evropské instituce získávají nové pravomoci a posilují svou roli v oblasti obrany a bezpečnosti. Tento stav potvrzují unijní legislativní akty, interpretační sdělení Evropské komise o použití článku 296 Smlouvy o ES a směrnice 2004/18/ES a 2009/81/ES, které budou součástí výzkumu chování České republiky v třetí části práce.

Shrnutí

Situace po skončení studené války donutila vlády členských států EU překonat defragmentaci a uzavřenost evropských zbrojních trhů tak, aby státy byly schopné zajistit odpovídající vojenský materiál nejen pro operace Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Zbrojní spolupráce se institucionalizovala nejprve na mezivládní úrovni, postupem času se spolupráce přenesla i na úroveň unijní.

GREEN, Allen B.; DISTEFANO, Flavia. *New EU Defense Procurement Directive enters into force*. Lexology, 27. srpna 2009.

Text dostupný z:

<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=458e0889-16e4-4dd2-ba57-42ba014d9e67>

(Citováno 08/05/2011)

²⁰⁴ Odstavec 17 směrnice 2009/81/ES.

Zároveň ale mají členské státy Evropské unie možnost odvolávat se při nevyhlášení výběrového řízení na čl. XXIII odstavec 1 Dohody o vládních zakázkách uzavřené v rámci Světové obchodní organizace, a to v těch případech, kdy nelze uplatnit článek 296 Smlouvy o ES.

Na obou úrovních vzniklo celé spektrum pravidel, ať těch, kterými se státy řídí dobrovolně, nebo jsou pro členské státy závazné.

Ukazuje se, že nový institucionalismus je vhodným teoretickým rámcem pro studium vývoje specifické politiky, za jakou je zbrojní politiku možné považovat. Přínos teorie může být spatřován ve skutečnosti, že je aplikovatelná jak na mezivládní formu spolupráce, tak na vývoj společného přístupu členských států ke zbrojní politice v rámci Evropské unie. Další výhodou nového institucionalismu pro studium vývoje spolupráce členských států v oblasti zbrojních politik lze vidět ve způsobu vnímání institucí jednotlivými variantami nového institucionalismu. Nový institucionalismus totiž zachycuje nejen vznik institucí ve smyslu organizací, ale i vznik pravidel, ať již závazných či nezávazných, podle kterých by se státy řídit měly.

Jednotlivé varianty nového institucionalismu poskytují ovšem různá vysvětlení, proč se členské státy EU rozhodly institucionalizovat spolupráci v oblasti zbrojní politiky. Racionalistický institucionalismus vysvětluje vznik institucí (ve smyslu organizací) snahou aktérů a maximalizací jejich zájmů. Vznik OCCAR nebo Evropské obranné agentury racionalistický institucionalismus interpretuje jako vyjádření snahy členských států o zefektivnění a racionalizaci evropského zbrojního průmyslu, který by bez těchto kroků nebyl schopný uspokojovat vojenské potřeby členských států. Ty by tak měly omezenější možnost prosazovat své zájmy.

Historický institucionalismus, jehož vysvětlení institucionalizace se odvíjí od principu závislosti současného rozhodování na předchozím vývoji, opírá své popsání vývoje zbrojní politiky v Evropské unii o dva rozdílné aspekty. Jedním z nich je chování států a druhým je chování institucí. K větší spolupráci v oblasti zbrojních trhů se členské státy podle historického institucionalismu rozhodly na základě zkušeností s vytvářením jednotného trhu a přínosů, které jim v minulosti tento krok přinesl. Z pohledu evropských institucí je zase třeba vnímat snahu nadnárodních institucí o posilování své pozice. Tento případ je patrný na chování Evropské komise, která nejdříve neměla v oblasti zbrojních politik členských států výraznější pravomoci. Dnes může žalovat státy za neplnění pravidel dané oblasti před Soudním dvorem EU.

Problematické se zdá být zachycení institucionalizace v oblasti zbrojních politik členských států EU v případě sociologického institucionalismu. Jeden ze

základních předpokladů sociologického institucionalismu totiž říká, že nejprve vznikají instituce, které poté formují a determinují zájmy aktérů uvnitř institucí. Zde je zapotřebí si uvědomit, co sociologický institucionalismus definuje jako instituce. Pokud by sociologický institucionalismus chápal instituce ve smyslu organizací stejně jako racionalistický institucionalismus, byl by základní předpoklad sociologického institucionalismu neplatný v případě institucionalizace zbrojní spolupráce členských států. Státy totiž na základě vlastních zájmů nejprve vytvořily instituce, až poté mohly instituce aktéry socializovat a ovlivňovat způsob determinace jejich zájmů. Na druhou stranu sociologický institucionalismus vnímá instituce nejkompexněji ze všech tří přístupů a za instituci považuje třeba i jazyk. V případě, že by snaha evropských států o kolektivní řešení problémů²⁰⁵ byla vnímána jako instituce, lze tvrdit, že i sociologický institucionalismus má vysvětlení institucionalizace zbrojní spolupráce v EU. Instituce, snaha o kolektivní přístup členských států k řešení problémů, vedla členské státy EU k tomu, aby jejich zájmem bylo společné řešení problémů zbrojních politik, kterým členské státy od konce studené války čelily.

Z předchozích řádků vyplývá, že nový institucionalismus je schopen vysvětlit, proč dochází k institucionálnímu vývoji v oblasti evropské zbrojní politiky. Na druhou stranu zůstává nezodpovězená otázka, zda a jaké má nový institucionalismus vysvětlení pro situaci, kdy sice dochází k institucionálnímu vývoji, ale někteří aktéři se v praxi chovají jinak, než instituce předpokládají.

²⁰⁵ Snahu o kolektivní řešení problémů, které jsou společné všem státům Společenství, je možné vnímat jako zavedenou kulturní praxi. Zavedená kulturní praxe z pohledu sociologického institucionalismu již představuje instituci.

Kapitola 3.

Dodržování pravidel v oblasti zbrojní politiky v České republice

Česká republika by se jako člen Severoatlantické aliance i Evropské unie měla profilovat jako partner schopný plnit své závazky v rámci obou uskupení. Jednotky armády České republiky se pravidelně účastní vojenských misí v zahraničí. Proto Česká republika potřebuje disponovat odpovídajícím vojenským materiálem. Ovšem ani ČR se nenachází v situaci, kdy by byla schopna vlastními prostředky všechno potřebné vojenské vybavení schopna sama zajistit. Na země nemá dostatek kapacit finančních a ani technologických. Národní strategie vyzbrojování ze září 2004, která již reflektovala členství ČR v Evropské unii a zapojení země do EBOP, doslova říká: „Spolupráce je v současnosti jedinou cestou, kterou lze dosáhnout požadovaných operačních schopností ozbrojených sil ČR jak z pohledu technologického, tak i finančního.“²⁰⁶ Je patrné, že Česká republika si uvědomuje nutnost spolupráce s ostatními evropskými partnery v oblasti zbrojní politiky.

Důvody spolupráce jsou ještě jasnější při důkladném pohledu na stav českého zbrojního průmyslu. Prvním zásadním problémem je nekonceptnost přístupu českých vlád k politice vyzbrojování, což prokazuje i pozdní datum vzniku vůbec první Národní strategie vyzbrojování v roce 2004. Tato situace měla velmi negativní dopad na výzkumné a vývojové kapacity českého zbrojního průmyslu. Asociace obranného průmyslu ČR dnes spojuje na osmdesát, převážně menších podniků. Podle Josefa Fučíka je možné tento stav vnímat jako „obraz roztržitého zbrojního sektoru s velmi omezenou výkonností i finančními možnostmi. Poprivateční atomizace kapacit přinesla navíc značné překrývání výrobních programů s iracionální konkurencí. Čeští zbrojní výrobci se nacházejí ve fázi přežívání, v níž jde povětšinou o získání alespoň minimálních výnosů pro prostou reprodukci.“²⁰⁷ Stejně jako západoevropské státy, uznala Česká republika výhodnost mezinárodní spolupráce v oblasti zbrojní politiky a zapojila se do

²⁰⁶ *Národní strategie vyzbrojování*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2004. s. 10.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5260>

(Citováno 12/05/2011)

²⁰⁷ FUČÍK, Josef. Současný stav a vývoj evropského zbrojního průmyslu. In: KHOL, Radek (ed). *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: Ustav mezinárodních vztahů, 2001. s. 53-54.

mezivládních i unijních aktivit podporujících zbrojní spolupráci členských států. V ročenkách Ministerstva obrany proto pravidelně zaznívá, že by se Česká republika měla aktivně podílet na přípravě evropské legislativy v oblasti vojenské akvizice, aktivně se podílet na tvorbě a zavádění kodexů Evropské obranné agentury a snažit se o aktivní účast v procesu vytváření integrovanějšího Evropského trhu s obranným materiálem²⁰⁸.

Přesto je cílem této kapitoly ukázat, že i když se Česká republika zavázala k dodržování pravidel v oblasti zbrojní politiky, které byly představeny v rámci druhé kapitoly, významné zbrojní zakázky vzniklé po roce 2004 nebyly vždy v souladu s těmito pravidly. Tuto skutečnost lze dokázat pohledem na způsob, jakým probíhají vojenské akvizice Ministerstva obrany ČR. Tři konkrétní případy, nákup obrněných transportérů Pandur, obrněných vozidel Iveco a vojenských dopravních letadel CASA, ukazují, jakým způsobem se Česká republika staví k dodržování mezivládních i unijních pravidel v oblasti zbrojních zakázek.

Obrněné transportéry Pandur

O nutnosti přezbrojení armády ČR novými kolovými obrněnými transportéry poprvé mluví strategický dokument *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec*²⁰⁹ z roku 2003. O získání kolového obrněného transportéru koncepce uvažuje jako o rozhodujícím projektu vyzbrojování pozemních sil Armády ČR²¹⁰. Proto vláda Vladimíra Špidly odsouhlasila

²⁰⁸ *Ročenka 2008*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2009. s. 25.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/rocenky/rocenka-mo-2008.pdf>

(Citováno 13/05/2011)

nebo *Ročenka 2007*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008. s. 36.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/rocenky/rocenka-mo-2007.pdf>

(Citováno 14/05/2011)

²⁰⁹ *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, listopad 2003. s. 27.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/images/Bilakniha/CSD/005.pdf>

(Citováno 12/05/2011)

²¹⁰ K nákupu nových obrněných transportérů přispěly i okolnosti ze září 2001, kdy se čtyři transportéry OT-64 přesouvaly k ochraně budovy rádia Svobodná Evropa v Praze. Jeden z transportérů nedojel vůbec, další tři s problémy. Mediální rozruch okolo této události určitým způsobem urychlil rozhodnutí vlády o nákupu nových obrněných transportérů.

In. FOLDYNA, Tomáš. Transportéry ve stínu pochybností. *Armádní technický magazín*. 2005, roč. 37, č. 6. s. 11.

v listopadu 2003 program na přezbrojení armády ČR novými kolovými obrněnými transportéry. Tehdy se počítalo s 243 kusy v maximální hodnotě 25 miliard Kč. Tento záměr byl o rok a půl později mírně redukován na počet 234 kusů, z nichž 199 mělo být pevně objednáno, a na dalších 35 kusů měla být uplatněna opce²¹¹.

V případě kolových obrněných transportérů se česká vláda rozhodla vypsát výběrové řízení. 20. dubna 2005 se rozběhlo tzv. zadávací řízení na dodavatele obrněných transportérů. Česká vláda nemohla zakázku zatím zveřejnit na elektronickém poptávkovém bulletinu EDA. Ten byl v provozu až od června 2006²¹². V té době už výběrové řízení probíhalo.

Kodex postupu ve vojenském nákupu také zatím nebyl v platnosti, ale v době vzniku zakázky se čeští zástupci mohli účastnit probíhajících příprav dokumentu. Soulad zakázky na obrněné transportéry s kodexem je možné posoudit retrospektivně. Evropská obranná agentura po členských státech vyžaduje zadávat zakázky takovým způsobem, aby se o ni mohlo ucházet co nejvíce zájemců. V případě české zakázky na obrněné transportéry z původních 47 žadatelů o přihlášku ji zpět vyplněnou odevzdalo sedm zbrojních společností. I tak se následné výběrové řízení stalo předmětem sporů. Finská společnost Patria, která se také ucházela o zakázku, kritizovala postup ministerstva obrany ČR. To označilo zakázku za strategickou a oslovilo jen předem vybrané zástupce²¹³. Tím byla minimalizována otevřenost soutěže. Ministerstvo obrany ČR mohlo alespoň tvrdit, že vítězná firma disponovala výrobním know-how, zkušenost s Pandury II měla již portugalská armáda. Je možné konstatovat, že alespoň požadavek Kodexu na zadávání zakázek těm firmám, u kterých je možné s největší pravděpodobností očekávat schopnost zajistit dodávku požadovaného materiálu, byl dodržen. Otázkou je, nakolik hrála svou roli v rozhodnutí vlády o přidělení

²¹¹ Pandur II 8x8 definitivně. *Armádní technický magazín*. 2009, roč. 41, č. 5, zvláštní příloha ATM+Veletrh IDET 2009. s. 2.

²¹² Je otázkou, zda by se Ministerstvo obrany vůbec rozhodlo zakázku prostřednictvím elektronického poptávkového bulletinu EDA poptávat. První zakázku zveřejnilo MO na EBB v lednu 2007 a struktura uveřejněných zakázek je velmi odlišná od nákupu obrněných transportérů. Česká republika prostřednictvím EBB častěji poptává menší zbrojní zakázky, jakými jsou například požadavky na munici nebo na náhradní díly.

Viz: *EDA Electronic Board*. Government Contract Opportunities, Czech Republic.

Údaje dostupné z:

<http://www.eda.europa.eu/ebbweb/search.aspx?EBBVersion=1>

(Citováno 12/05/2011)

²¹³ EK zamítla stížnost na postup ČR při nákupu transportérů. *IHNED.cz*. 12. prosince 2006.

Text dostupný z:

<http://zpravy.ihned.cz/c1-19962310>

(Citováno 13/05/2011)

zakázky rakouské firmě Steyr-Daimler-Puch Spezialfahrzeug GmbH nabízená výše offsetů. Přestože Kodex po státech požaduje, aby nehodnotily zakázky na základě nabídnutých kompenzací, netajila se česká vláda, že nabízená výše offsetů představovala jedno ze tří hlavních kritérií výběru dodavatele²¹⁴. Společnost Steyr nabídla offsety v celkové výši 150% z ceny 23, 6 miliard Kč, z toho 40% přímých offsetů²¹⁵. Přímo na výrobě Pandur II se tak podílí několik českých zbrojních podniků, mezi nimi Vojenský opravárenský závod 025 Nový Jičín nebo menší Meopta Přerov a Colorak Uherské Hradiště²¹⁶. Odhaduje se, že česká vláda takto zajistila 5 až 10 tisíc primárních pracovních míst po dobu pěti let²¹⁷.

Přestože se zakázka na obrněné transportéry pro českou armádu nevymyká pravidlům Kodexu, vzdálila se Česká republika naplňování neformálních principů v rámci Evropské obranné agentury. Jedním z jejích už výše zmiňovaných cílů je podpora spolupráce členských států při zadávání zbrojních zakázek a harmonizace požadavků na vojenské vybavení pro armády členských států. Právě těmito principům se v případě zakázky Pandur II ČR vzdálila. Ve stejné době i Polsko nakupovalo pro svou armádu obrněná vozidla. Rozhodovalo se mezi těmi samými dodavateli, kteří usilovali o zisk zakázky pro českou armádu²¹⁸. Česká republika tak měla přinejmenším šanci spolupracovat na této akvizici s polskou stranou. Při koordinaci nákupu pro dvě armády by ministerstva dvou států měla lepší vyjednávací pozici při dojednávání finančních aspektů zakázky.

Soulad s evropskou legislativou v případě zakázky na obrněné transportéry byl také problematický. To prokazuje i zájem Evropské komise o průběh zakázky. Komise zkoumala, zda způsob zadání nabídkového řízení na obrněné transportéry pro českou armádu nebyl v rozporu s unijními pravidly. Při výběru nabídky na dodávku obrněných transportérů se Ministerstvo obrany ČR neřídilo evropskými

²¹⁴ ZDOBINSKÝ, Michal. O transportérech rozhodnuto. *A Report*. 2010, roč. 10, č. 10. s. 18.

²¹⁵ Konkurenční výroba obrněných transportérů, finská společnost Patria nabídla offsety také ve výšce 150% z ceny, ovšem přímé offsety se na nabídce podílely jen 25%.

ln. ZDOBINSKÝ, Michal. O transportérech rozhodnuto. *A Report*. 2010, roč. 10, č. 10. s. 18.

²¹⁶ KOLLER, Martin. První Pandury předány. *A report*. 2011, roč. 11, č. 21. s. 5.

²¹⁷ FOLDYNA, Tomáš. Transportéry ve stínu pochybností. *Armádní technický magazín*. 2005, roč. 37, č. 6, s. 13.

²¹⁸ Tamtéž...s. 13.

směrnicemi²¹⁹ o nabídkovém řízení s tvrzením, že na tento typ nabídkového řízení ve vojenské oblasti se tyto směrnice nevztahují²²⁰. Orgány České republiky odkazovaly na využití článku 296 Smlouvy o ES. Evropská komise ovšem pochybovala o tom, zda se v případě dodávky obrněných transportérů jedná o případ nezbytné ochrany podstatných bezpečnostních zájmů České republiky. Podle názoru Evropské komise se měla ČR řídit příslušnými směrnicemi o veřejných zakázkách, zejména zveřejnit v Úředním věstníku oznámení o nabídkovém řízení. Vzhledem k okolnosti, že ČR jako zadavatel alespoň inzerovala nabídkové řízení ve specializovaném evropském tisku a do velké míry ČR uplatnila ustanovení směrnic, zejména získala řadu různých nabídek různých evropských výrobců a řízení tak probíhalo v rámci hospodářské soutěže, rozhodla se EK o ukončení šetření proti ČR. České republice jistě napomohlo i teprve nedávné zveřejnění interpretačního sdělení EK o uplatňování článku 296 Smlouvy o ES. Samotná EK dává ve zprávě pro Českou republiku najevo, že si uvědomuje problémy členských států s náležitým použitím výjimky²²¹. Zakázka na obrněné transportéry Pandur by vzhledem k způsobu zveřejnění zakázky nebyla ani v souladu s evropskou směrnicí 2009/81/ES.

Již první velká zakázka Ministerstva obrany ČR od vstupu země do Evropské unie vzbudila pozornost evropských institucí. V započatém trendu Česká republika pokračovala i v případě dalších vojenských akvizic.

Obrněná vozidla Iveco

Zakoupit víceúčelová obrněná vozidla Iveco se česká vláda rozhodla v průběhu roku 2009. Armáda ČR v té době již disponovala necelou dvacítkou

²¹⁹ Evropská komise zkoumala zejména soulad s evropskou směrnicí 2001/78/ES ze dne 13. září 2001 o způsobu zadávání zakázek v EU, ale i s dalšími předchozími úpravami. Směrnice sjednocuje postup a formu zadávání zakázek v EU. V případě evropské směrnice 2004/18/ES zatím probíhala implementační lhůta.

²²⁰ Zakázka na obrněné transportéry Pandur by nebyla ani v souladu *Veřejné zakázky: Komise uzavírá řízení o nesplnění povinnosti ze strany České republiky*. Brusel: Evropská komise, IP/06/1785, 13. prosince 2006.

Text dostupný z:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1785&format=HTML&aged=1&language=CS&guiLanguage=fr>

(Citováno 13/05/2011)

²²¹ *Veřejné zakázky: Komise uzavírá řízení o nesplnění povinnosti ze strany České republiky*. Brusel: Evropská komise, IP/06/1785, 13. prosince 2006.

Text dostupný z:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1785&format=HTML&aged=1&language=CS&guiLanguage=fr>

(Citováno 13/05/2011)

vozidel Iveco. Vzhledem ke svým aliančním závazkům, zejména v Afghánistánu²²², podepsalo Ministerstvo obrany ČR pod vedením Martina Bartáka 18. prosince 2009 smlouvu s obchodní společností Praga Export s. r. o. na nákup dalších 90 kusů obrněných vozidel Iveco²²³. Cena zakázky byla původně odhadována ve výši 3,62 miliardy Kč. Tato cena se později neukázala jako konečná²²⁴. Nicméně se jednalo o zakázku, na kterou se vzhledem k její finanční výši měla vztahovat mezivládní pravidla Kodexu chování, o unijních pravidlech nemluvě.

Ministerstvo obrany ČR se rozhodlo nevypisovat na zakázku výběrové řízení. Tento krok ospravedlňovalo plámem na zakoupení vozidel společně se Slovenskou republikou, čímž by povinnost vypsat výběrové řízení zanikla. V létě 2009 bylo proto uzavřeno mezi českým ministrem obrany Martinem Bartákem a jeho slovenským protějškem *Memorandum o porozumění mezi Ministerstvem obrany ČR a Ministerstvem obrany Slovenské republiky o společném pořízení lehkých obrněných vozidel*²²⁵. Slovenská strana měla odebrat 40 kusů. Česká strana si od spolupráce se slovenskou stranou slibovala lepší cenu za vozidla a sjednocení výzbroje se slovenskými ozbrojenými silami, tím pádem i lepší

²²² Ročenka 2008. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2009. s. 29.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/rocenky/rocenka-mo-2008.pdf>

(Citováno 13/05/2011)

²²³ V případě této zakázky je zajímavé sledovat její chronologický vývoj, který naznačuje mnohé nezvyklosti. Vláda byla o podpisu smlouvy informována 14. 12. 2009. Smlouva byla mezi MO ČR a společností Praga Export s. r. o. podepsána o čtyři dny později, tedy v pátek 18. prosince. Oznámení o podpisu smlouvy se na internetových stránkách Ministerstva obrany objevilo dokonce až ve středu 23. prosince v odpoledních hodinách. To už bylo možné očekávat, že zejména média nebudou mít takový prostor pro reakci.

In. *Smlouva na pořízení 90 kusů lehkých obrněných vozidel podepsána*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, Tisková a informační služba MO, 23. prosince 2009.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/smlouva-na-porizeni-90-kusu-lehkych-obrnenych-vozidel-podepsana-15574/>

(Citováno 13/05/2011)

²²⁴ Částka 3, 62 miliardy Kč je cena za samotná obrněná vozidla. Finančně takřka srovnatelnou část dodávky tvoří zbraňová nástavba na vozidla, kterou zajišťuje norská společnost Kongsberg. Tu v České republice zastupuje společnost OMNIPOL. Z této situace vyplývá, že Ministerstvo obrany musí v rámci jedné dodávky na obrněná vozidla platit dvěma zprostředkovatelským společnostem.

²²⁵ *Smlouva na pořízení 90 kusů lehkých obrněných vozidel podepsána*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, Tisková a informační služba MO, 23. prosince 2009.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/smlouva-na-porizeni-90-kusu-lehkych-obrnenych-vozidel-podepsana-15574/>

(Citováno 13/05/2011)

kooperaci ve společných vojenských operacích EBOP, kde vojska obou zemí tvoří společnou bojovou skupinu²²⁶.

Význam memoranda byl ale odlišně interpretován v Praze a Bratislavě. Zatímco česká strana pochopila, že nákup vozidel Iveco pro Ozbrojené síly Slovenské republiky lze považovat za skutečnost, slovenská strana dokument interpretovala jako příslib budoucí spolupráce²²⁷. Společný nákup nebyl realizován, proto je možné na zakázku pohlížet jako na zcela normální zakázku v oblasti trhů s obranným materiálem.

Zakázka na obrněné transportéry pro českou armádu nebyla zveřejněna na elektronickém poptávkovém bulletinu EDA, i když na rozdíl od zakázky na obrněné transportéry byl již tento nabídkový portál plně v provozu. Stejně tak Kodex postupu ve vojenském nákupu byl již v platnosti a členské státy EDA se jím měly při zadávání zbrojních zakázek řídit, respektive informovat, proč se Kodexem neřídí. Česká republika svůj záměr nakupovat bez výběrového řízení a nedodržování pravidel Kodexu vysvětlovala právě záměrem společného nákupu se Slováký. Je tedy možné konstatovat, že mezivládní pravidla v případě zakázky na dodávku obrněných vozidel Iveco nebyla Českou republikou respektována vůbec.

Stejně jako v případě nákupu obrněných transportérů Pandur II vzbudila vojenská akvizice obrněných vozidel Iveco pozornost Evropské komise. Ta se opět zajímala o to, zda Česká republika nejednala v rozporu s unijními pravidly o volné soutěži v oblasti zadávání zbrojních zakázek. V tomto případě se jednalo o soulad s evropskou směrnicí 2004/18/ES²²⁸ a interpretací článku 296 Smlouvy o ES. Z předchozího rozhodnutí Komise nezabývat se dále případem zbrojní

²²⁶ Společně při nákupu vozidel IVECO. *Armádní technický magazín*. 2009, roč. 41, č. 11, s. 17.

²²⁷ V době uzavření memoranda Slovenské ministerstvo obrany nevyvíjelo v případě pořízení vozidel IVECO žádnou aktivitu. Slovensko nakonec nakoupilo vozy IVECO zcela samostatně, přibližně o rok později než Česká republika.

In: ŠNÍDL, Vladimír. Slovensko bez soutěže nakoupilo obrněnce Iveco. *IHNED.CZ*, 12. května 2010.

Text dostupný z:

<http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-43452600-slovensko-bez-souteze-nakoupilo-obrnence-iveco>

(Citováno 13/05/2011)

In: ŠNÍDL, Vladimír. Blamáž s obrněnci. *EKONOM.IHNED.CZ*, 5. května 2011.

Text dostupný z:

<http://ekonom.ihned.cz/c1-51766790-blamaz-s-obrnenci>

(Citováno 13/05/2011)

²²⁸ Protože Evropská komise stále zkoumá soulad zakázky na obrněná vozidla Iveco s unijní legislativou, zejména se směrnicí 2004/18/ES, lze dovozovat, že ani soulad s novou směrnicí 2009/81/ES by nebyl bez problémů.

zakázky na obrněné transportéry Pandur lze usuzovat několik skutečností i v případě akvizice vozidel Iveco. V případě této zakázky lze předpokládat, že Evropská komise bude pochybovat o pravdivosti záměru společného nákupu České a Slovenské republiky. Při prošetřování nákupu Pandur se Komise rozhodla nepotrestat Českou republiku zejména vzhledem k okolnosti, že zadavatel alespoň nabídku zveřejnil. To se ovšem v případě zakázky na Iveca nestalo. Dokumenty Evropské komise prozatím nijak nevyjadřují k tomu, jaké další kroky v této kauze instituce učiní. Jediné známé vyjádření Komise říká, že se prozatím nedospělo k žádnému rozhodnutí²²⁹.

K rozhodnutí naopak dospěla Evropská komise v případě české zakázky na vojenské přepravní letouny. V tomto případě je Česká republika dokonce žalována u Evropského soudního dvora.

Vojenská dopravní letadla CASA

Nákup pěti španělských vojenských letadel CASA – 295 M schválila těsně v závěru svého mandátu vláda Mirka Topolánka na základě materiálu předloženého vládě tehdejší místopředsedkyní vlády a ministryní obrany Vlastou Parkanovou. Smlouva na dodávku letounů CASA vyráběných evropským konsorciem EADS v hodnotě 3, 577 miliard Kč byla podepsána 7. května 2009 během brněnského veletrhu IDET²³⁰. Nákup čtyř letadel proběhl bez výběrového řízení. Vláda tento krok vysvětlovala nabídkou společnosti EADS na odběr pěti bitevníků L-159 výměnou za jedno letadlo CASA. Vláda se již několik let marně snaží tato přebytečná letadla prodat, a proto považovala tuto část nabídky evropského konsorcia EADS za nesporný klad²³¹.

²²⁹ Pro týdeník Ekonom uvedla mluvčí EK Catherine Bunyan, že „zatím jsme nedospěli k žádnému rozhodnutí“.

In. ŠNÍDL, Vladimír. Potvrzeno: Žádný česko-slovenský nákup obrněných vozidel Iveco se neuskutečnil. *EKONOM.IHNED.CZ*, 4. května 2011.

Text dostupný z:

<http://ekonom.ihned.cz/c1-51767440-potvrzeno-zadny-cesko-slovensky-nakup-obrnenych-vozidel-iveco-se-neuskutecni>

(Citováno 13/05/2011)

²³⁰ SOUŠEK, Tomáš. Letoun CASA C-295M. *Armády, Technika, Militaria*. 2008, roč. 6., č. 5. s. 20.

²³¹ *Podpis smlouvy o nákupu taktických transportních letounů*. Informační servis Ministerstva obrany ČR, Tisková a informační služba MO, 11. května 2009.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=14062>

(Citováno 13/05/2011)

Tato skutečnost ale nijak neovlivňuje platnost jak mezivládních, tak unijních pravidel. Martin Barták se proto odvolával na potřebu letadel CASA pro účely vojenských misí v Afghánistánu, tedy za účelem ochrany základních bezpečnostních zájmů státu. V tomto případě by mohl být uplatněn článek 296 Smlouvy o ES.

Stejně jako v případě dvou výše analyzovaných akvizic, ani v případě dodávek dopravních vojenských letadel nebyl postup ministerstva obrany v souladu s pravidly Evropské obranné agentury. Zakázka nebyla zveřejněna na elektronickém poptávkovém bulletinu a zájemce byl osloven přímo. Pravidla Kodexu nebyla také uplatněna. Na základě dostupných dokumentů Ministerstva obrany ČR lze tvrdit, že o výherci zakázky rozhodla nabídka odkupu nepotřebných letadel L-159 a nabídka offsetů ve výši 100% celkové ceny kontraktu²³².

Nesoulad s unijními pravidly v případě zakázky na vojenská dopravní letadla CASA jasně vykresluje kroky Evropské komise, ke kterým se v dané kauze odhodlala. Zatímco v případě zakázky na obrněné transportéry odstoupila od dalšího vyšetřování, které stále probíhá v případě obrněných vozidel Iveco, zakázka na nákup čtyř vojenských dopravních letadel se již dostala k Evropskému soudnímu dvoru.

Česká republika se ve své argumentaci, proč nepostupovala při výběru dodavatele požadovaného vojenského materiálu podle unijních pravidel, opět odvolávala na článek 296 Smlouvy o ES. V odůvodněném stanovisku²³³ Evropské komise, které bylo České republice doručeno 5. května 2010, doslova stojí: „České orgány se domnívaly, že není zapotřebí žádného veřejného nabídkového

²³² HALADOVÁ, Olga. *Česká armáda představila nový transportní letoun CASA C-295M*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, Tisková a informační služba MO, 11. ledna 2010.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/multimedia-a-knihovna/fotogalerie/ceska-armada-predstavila-novy-transportni-letoun-casa-c-295m-15626/>

(Citováno 13/05/2010)

nebo *Podpis smlouvy o nákupu taktických transportních letounů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, Tisková a informační služba MO, 11. května 2009.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=14062>

(Citováno 13/05/2011)

²³³ Odůvodněné stanovisko představuje druhou fázi řízení ze strany EK o porušení komunitárního práva. Před zasláním odůvodněného stanoviska obdržela Česká republika od Evropské komise ještě tzv. upomínací dopis. Upomínací dopis ani odůvodněné stanovisko nebývají zveřejňovány, v případě odůvodněných stanovisek je veřejnost informována alespoň ve formě tiskových prohlášení.

In: ŠLOSARČÍK, Ivo. *Politický a právní rámec evropské integrace*. 3. vyd. Praha: Walters Kluwer ČR, a. s., 2010. s. 161-162.

řízení, jelikož se letadla budou používat zejména na vojenské mise České republiky, tj. za účelem ochrany základních bezpečnostních zájmů státu. Členský stát se však může rozhodnout nevyhlásit toto řízení, pouze pokud by nabídkové řízení jako takové představovalo ohrožení jeho základních zájmů. Podle názoru Komise Česká republika zabránila řádné hospodářské soutěži na evropském trhu tím, že zadala takovou veřejnou zakázku bez náležitého nabídkového řízení...Česká republika neposkytla žádnou uspokojivou odpověď, proč by zahájení nabídkového řízení představovalo ohrožení ochrany základních bezpečnostních zájmů státu.“²³⁴ Podle stanoviska EK se Česká republika měla při zadávání řídit evropskou směrnicí 2004/18/ES. Protože se EK pochybuje, že Česká republika splnila ty požadavky, které jí klade starší směrnice, byl by soulad zakázky s novější směrnicí 2009/81/ES stejně problematický.

Podnět Evropské komisi k prošetření postupu České republiky v případě nákupu vojenských letadel dodala i konkurenční společnost, italský výrobce Alenia Aeronautica, jež se o zakázku dříve ucházela. Podle jejích právních zástupců „má ministerstvo obrany sice právo provádět nákupy mimo režim zákona o veřejných zakázkách, ale pouze tehdy, když jde o utajovanou technologii. To rozhodně nebyl případ letadel, která si každý může prohlédnout na webu.“²³⁵

Evropská komise se rozhodla již dále netolerovat chování České republiky při nedodržování pravidel upravujících zadávání zakázek v oblasti obrany. Ostatně na tuto skutečnost byla ČR upozorňována již v případě zakázky na obrněné transportéry. V den státního svátku, 28. října 2010, Evropská komise zveřejnila dokument, ve kterém České republice sděluje, že ji předává Evropskému soudnímu dvoru za nedodržování předpisů EU v případě nákupu vojenských dopravních letadel. Evropská komise tak znovu zopakovala své přesvědčení, že se Česká republika neměla právo odvolávat na článek 296 Smlouvy o ES a měla se při nákupu letadel řídit směrnicí 2004/18/ES. Česká republika nebyla schopna

²³⁴ *Veřejné zakázky: Komise vyzývá Českou republiku, aby dodržovala pravidla pro zadávání veřejných zakázek na vojenská letadla.* Brusel: Evropská komise, IP/10/501, 5. května 2010.

Text dostupný z:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/501&format=HTML&aged=1&language=CS&guiLanguage=en>

(Citováno 14/05/2011)

²³⁵ ŠNÍDL, Vladimír. Blamáž s obrněnci. *EKONOM.IHNED.CZ*, 5. května 2011.

Text dostupný z:

<http://ekonom.ihned.cz/c1-51766790-blamaz-s-obrnenci>

(Citováno 13/05/2011)

ani přes opakované výzvy prokázat, proč by vypsání výběrového řízení na nákup vojenských letadel představovalo ohrožení základních bezpečnostních zájmů země. Podle Evropské komise tím, že „Česká republika udělila zakázku bez řádného nabídkového řízení, bránila hospodářské soutěži na evropském trhu a pravděpodobně plýtvala penězi daňových poplatníků.“²³⁶ Evropská komise se domnívá, že ani v případě zakázky na vojenská letadla CASA se Česká republika neřídila unijními pravidly. V opačném případě by se kauza nedostala k řešení před Evropský soudní dvůr.

Shrnutí

Podrobnější pohled na chování České republiky při dodržování pravidel v oblasti zbrojní politiky odhaluje, že způsob vojenské akvizice Ministerstva obrany ČR se liší od toho, kterého by chtěla Evropská obranná agentura i Evropská unie dosáhnout při budování Evropského trhu s obranným materiálem.

Česká republika se i přes oficiální prohlášení snaží profilovat se jako aktivní účastník procesu formování evropské zbrojní politiky neřídí existujícími mezivládními ani unijními pravidly. To prokazuje například malý počet zveřejněných zakázek na elektronickém poptávkovém bulletinu EDA. Ani Kodex postupu ve vojenském nákupu není pro chování České republiky určující. Ministerstvo obrany ČR opakovaně ustupuje od praxe vypsání výběrového řízení a přímo oslovuje konkrétní výrobce. Offsetová část nabídky na dodávku zbrojního vybavení zpravidla představuje jeden z významných faktorů, který rozhoduje o vítězi zakázky. Česká republika se ani nesnaží o větší spolupráci při vojenských akvizicích s ostatními členskými státy Evropské obranné agentury.

Dodržování unijních pravidel v oblasti zbrojního zásobování se prokázalo stejně problematické. Představitelé Ministerstva obrany ČR působí dojmem, jako by si odmítali připustit, že i vojenské akvizice podléhají unijním pravidlům o volné soutěži. Česká republika se opakovaně odvolává na článek 296 Smlouvy o ES. Činí to přesto, že možnosti jeho využití jsou již dány interpretačním sdělením

²³⁶ *Veřejné zakázky: Komise předává Českou republiku Soudnímu dvoru za nedodržování předpisů EU v případě nákupu vojenských dopravních letadel.* Brusel: Evropská studia, IP/10/1438, 28. října 2010.

Text dostupný z:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1438&format=HTML&aged=1&language=CS&guiLanguage=fr>

(Citováno 14/05/2011)

Evropské komise. Česká republika byla navíc již vícekrát upozorněna na nutnost existence podložených argumentů pro možnost odvolávat se na článek 296 Smlouvy o ES. Ty ale pravidelně nenachází. I to je jeden z důvodů, proč dnes Česká republika čelí žalobě v Lucemburku.

Kapitola 4.

Neoinstitucionální pohled na chování České republiky v oblasti zbrojní politiky

Zvolená metodologie práce je schopna podstatně ovlivňovat výsledky prováděného výzkumu. V případě této diplomové práce byla pro studium problému využita instrumentální případová studie. Jak bylo popsáno v rámci metodologické kapitoly, jejím hlavním smyslem není pouze důkladné studium vybraného případu, ale snaha o další komunikaci s teorií. V druhé kapitole bylo prokázáno, že nový institucionalismus představuje teoretický rámec schopný popsat (zejména historický institucionalismus) a vysvětlit (racionalistický institucionalismus), jakým způsobem se institucionalizuje spolupráce členských států v oblasti specifických politik, jakou zbrojní politika členských států určitě představuje. Třetí kapitola této práce poukázala na chování České republiky a na způsob, jakým dodržuje mezivládní a unijní pravidla v oblasti zbrojního zásobování v Evropské unii. Na základě studia vybraných tří vojenských akvizic Ministerstva obrany České republiky, které měly být v souladu s existující unijní legislativou i v souladu s mezivládními pravidly spolupráce členských států v oblasti zbrojního zásobování, je možné tvrdit, že se ČR těmito pravidly neřídí.

Na tomto místě je nutné zopakovat, proč byla v této diplomové práci zvolenou metodologií instrumentální případová studie. Nový institucionalismus byl ve většině citovaných prací v první kapitole práce využit jako teoretický rámec pro vysvětlení situací, kdy dochází k institucionalizaci v Evropské unii. Cílem této práce bylo posoudit, zda nový institucionalismus disponuje kapacitou vysvětlit i takovou situaci, kdy sice dochází k institucionalizaci, ale někteří aktéři se tomuto procesu nepřizpůsobují. Na následujících řádkách bude popsáno, jak je případ nedodržování mezivládních a unijních pravidel v oblasti zbrojního zásobování Českou republikou interpretováno novým institucionalismem.

Hypotéza o schopnosti historického institucionalismu vysvětlit chování České republiky při nedodržování pravidel v oblasti zbrojní politiky se opírala o situaci, kdy se instituce vyvinuly již do takové podoby a stavu, který je pro jejich zakladatele neočekávaný. Měsíc po vstupu České republiky do Evropské unie vznikla EDA a Česká republika se rozhodla nezůstávat stranou tohoto institucionálního vývoje. Je otázkou, nakolik se působení Evropské obranné

agentury opravdu vzdálilo původním zájmům členských států, které ji zakládaly jako platformu pro podporu spolupráce členských států v oblasti zbrojní politiky. Evropská obranná agentura se snaží, i když prozatím na dobrovolné bázi, o harmonizaci vojenských požadavků členských států, o větší zbrojní spolupráci mezi nimi a zejména o otevření evropského trhu se zbrojním materiálem. Proto zavádí EDA kodexy chování a pravidla, například zveřejňování zbrojních zakázek členských států na elektronickém poptávkovém bulletinu EDA, která mají sloužit k otevření funkčního evropského trhu se zbrojním materiálem. Lze tak tvrdit, že činnost Evropské obranné agentury se nijak nerozchází s původními očekáváními zakládajících členských států.

To ovšem neplatí o České republice. Postupy Ministerstva obrany České republiky jsou v rozporu s požadavky existujících kodexů EDA. Neformální pravidla v rámci Evropské obranné agentury, jinými slovy institucionální kultura Evropské obranné agentury, prozatím neměla na Českou republiku takový vliv, aby se země přizpůsobila formálním i neformálním pravidlům daných touto institucí. Česká republika prozatím tyto normy nepřebrala a nepřizpůsobila jim své chování takovým způsobem, jak logika vhodnosti v rámci historického institucionalismu předpokládá.

K podobnému vysvětlení situace, kdy ČR nedodrжуje pravidla v oblasti zbrojní politiky, dochází historický institucionalismus i na úrovni unijního vývoje institucionalizace zbrojní spolupráce členských států. Jak již bylo řečeno, představuje historický institucionalismus takový teoretický rámec, který je schopen dobře zachytit vývoj v oblasti určité politiky. Evropská komise začala v uzavřenosti zbrojních trhů členských států spatřovat problém pro správné fungování evropského vnitřního trhu jako celku i pro zajištění odpovídajících vojenských kapacit pro naplňování vojenských operací EBOP. Proto začala EK iniciovat vznik legislativního rámce zbrojního zásobování členských států EU. Jak bylo ale dokázáno v rámci třetí kapitoly, ani vznik formálních (komunitárních) norem nedokázal výrazněji ovlivnit chování České republiky.

Hypotéza, jakým způsobem historický institucionalismus vysvětluje chování České republiky v oblasti zbrojního zásobování, se ukazuje být správnou jen částečně. Instituce se nevyvinuly do podoby, jaká by byla aktéry neočekávaná. Evropská obranná agentura se snaží o naplnění těch požadavků členských států, které vedly k jejímu vzniku. Neformální a ani formální pravidla v pojetí historického

institucionalismu, například evropské směrnice, neměly prozatím významný vliv na chování České republiky v oblasti zbrojní politiky - zejména v rámci vojenské akvizice. Nelze proto tvrdit, že se instituce regulující fungování zbrojních trhů členských států EU vyvinuly jinak, než členské státy původně očekávaly. Pouze Česká republika nepřizpůsobila své chování formálním a neformálním pravidlům v rámci institucí a nelze proto souhlasit s jedním z východisek historického institucionalismu, které tvrdí, že na základě logiky vhodnosti státy přizpůsobí své chování neformálním i formálním pravidlům v rámci institucí. Jak bylo dokázáno ve třetí kapitole práce, Česká republika se těmito pravidly (prozatím) nepřizpůsobila.

Hypotéza, která byla formulována v rámci racionalistického institucionalismu, se opírala o snahu aktérů maximalizovat prostřednictvím institucí své zájmy. Podle východisek racionalistického institucionalismu státy zakládají instituce a přijímají jejich pravidla proto, aby mohly být problémy společné více státům snadněji překonány. Hypotéza již naznačovala možnost, že Česká republika může vidět příležitost pro maximalizaci svých zájmů jinde než v dodržování pravidel vedoucích k otevřenému trhu se zbrojním materiálem v Evropské unii.

Je nesmírně složité posoudit, jestli a jaké zájmy v oblasti evropské zbrojní politiky Česká republika má. Nekoncepční přístup ČR k otázkám, jak získávat vojenský materiál nebo absence dlouhodobých koncepcí vyzbrojování Armády ČR poukazují na skutečnost, že Česká republika neformuluje, co je jejím dlouhodobým zájmem v oblasti vývoje zbrojních trhů. Lze se proto pouze spekulativně domnívat, jaké by zájmy České republiky v dané oblasti měly být. Jistě by mezi hlavní zájmy české zbrojní politiky bylo možné řadit následující: snaha o nákup vojenského vybavení v co nejlepší kvalitě a za co nejpříznivější cenu, zájem získat vojenské vybavení odpovídající potřebám vojenských misí, na kterých se podílí Armáda ČR, ať již jde o nasazení vojáků v rámci operací Severoatlantické aliance nebo Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Ministerstvo obrany by se mělo navíc snažit o zvyšování interoperability vojenského vybavení Armády ČR s vybavením ostatních armád členských států EU. Lze tvrdit, že tyto důvody jsou společné většině členských států EU. Proto došlo k institucionalizaci jejich spolupráce. Skutečnost, že Česká republika nedodrží mezivládní ani unijní pravidla v oblasti zbrojní politiky, ukazuje na převahu odlišných zájmů než těch, které byly právě popsány.

Hypotéza, jakým způsobem vysvětlí racionalistický institucionalismus chování České republiky při nedodržování existujících pravidel v oblasti zbrojní politiky, se prokazuje jako správná. Tři studované zbrojní zakázky Ministerstva obrany České republiky prokázaly, že odpovědní představitelé České republiky prozatímně preferovali přidržením se vlastních pravidel vojenské akvizice. Akviziční systém Ministerstva obrany ČR ponechává prostor pro případné vedlejší, neoprávněné, zisky zainteresovaných stran. V případě České republiky převážil tento zájem nad těmi, které stály za rozhodnutím ostatních členských států pro založení Evropské obranné agentury a za přijetím komunitárních pravidel pro zadávání zbrojních zakázek v EU.

Třetí hypotéza této diplomové práce se zabývala chováním České republiky z pohledu sociologického institucionalismu. Tato varianta nového institucionalismu viděla za chováním ČR nízkou míru socializace, tedy malý vliv formálních i neformálních pravidel na chování České republiky. O potvrzení platnosti této hypotézy lze pouze spekulovat. Výzkum v diplomové práci by totiž musel obsahovat podrobnou analýzu socializace českých aktérů pohybujících se v rámci institucí, které dávají vzniknout formálním i neformálním pravidlům v oblasti zbrojní politiky členských států Evropské unie. Tento úkol ale, jak již bylo řečeno, přesahuje možnosti této diplomové práce. Je alespoň možné naznačit, jakým směrem by se mohl na základě této diplomové práce ubírat další výzkum. Pro určení míry socializace českých aktérů zbrojní politiky by bylo zapotřebí zabývat se takovými aspekty, jako je například vysoká fluktuace ministrů obrany v České republice nebo malá míra kontaktů mezi českými představiteli a Evropskou obrannou agenturou. Přestože součástí této práce nebyl zvláštní výzkum socializace českých aktérů v mezivládních i unijních institucích regulujících oblast zbrojní politiky, lze pouze na základě dvou výše zmíněných aspektů tvrdit, že hypotéza o nízké úrovni socializace České republiky se také ukazuje jako správná.

O sociologickém institucionalismu je nutné zmínit ještě jeden poznatek vyplývající z této diplomové práce. Sociologický institucionalismus nepovažuje za potřebné dělat rozdíly mezi institucemi ve smyslu norem nebo pravidel a institucemi ve smyslu organizací. Ukazuje se, že tato situace může být mnohdy problematická. Jedno z hlavních teoretických východisek nového institucionalismu říká, že nejdříve vznikají instituce a ty pak formují zájmy aktérů. Zde je ovšem nutné si uvědomit, co sociologický institucionalismus vnímá jako instituce. Pokud

by sociologickým institucionalismem byly jako instituce vnímány pouze instituce ve smyslu organizací, nedokázal by sociologický institucionalismus vysvětlit například vznik Evropské obranné agentury. Tu státy založily na základě svých předem zformovaných zájmů. Instituce tak nedeterminovala zájmy aktérů, což sociologický institucionalismus předpokládá. Je ale zapotřebí si uvědomit, jak široká je definice instituce v rámci sociologického institucionalismu. Tato neoinstitucionální varianta je schopna považovat za instituci i snahu členských států Evropské unie o společné řešení problémů. V tomto případě také sociologický institucionalismus vysvětluje důvody pro institucionalizaci spolupráce členských států EU v oblasti zbrojní politiky. Záleží však pouze na výzkumníkovi, co bude interpretováno jako instituce. Zde je spatřována určitá slabina sociologického institucionalismu.

Výzkum v této diplomové práci prokázal správnost dvou ze tří hypotéz. Předpokládaný způsob vysvětlení situace, kdy se Česká republika podílí na institucionalizaci spolupráce členských států Evropské unie v oblasti zbrojních politik, ale pak se vzniklými pravidly neřídí, se ukázal být shodný v případě racionalistického a sociologického institucionalismu. Hypotéza týkající se historického institucionalismu potvrzena nebyla, instituce se nevyvinuly jinak, než členské státy předpokládaly. V České republice pouze nedošlo k přizpůsobení se mezivládním a unijním pravidlům tak, jak předpokládá princip logiky vhodnosti. Tato diplomová práce prokázala, že nový institucionalismus je schopen nejen popsat a vysvětlit, proč v Evropské unii dochází k institucionalizaci spolupráce členských států v konkrétních oblastech politik, ale i vysvětlit situaci, kdy se někteří aktéři tohoto institucionálního vývoje vzniklými pravidly neřídí. Tento závěr o novém institucionalismu ovšem není jediný. Je zajímavé zhodnotit, zda nový institucionalismus disponuje schopnostmi lépe vysvětlit studovanou situaci nezávisle na sobě v rámci tří oddělených variant nového institucionalismu, nebo zda podává exaktnější vysvětlení jako vzájemně se doplňující celek.

Stejná debata se rozvíjí i mezi teoretiky evropské integrace. Někteří badatelé se domnívají, mezi nimi i Petr Kratochvíl, že jednotlivé varianty nového institucionalismu obsahují tak odlišná teoretická východiska, než aby mohly být všechny tři varianty nového institucionalismu aplikovány na studium jednoho případu²³⁷. Oproti tomu autoři převládající klasifikace nového institucionalismu,

²³⁷ KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. s. 134.

Peter A. Hall a Rosemary C. R. Taylor, se přiklání k názoru, že nastala vhodná doba na to, aby docházelo k větší interakci mezi třemi variantami nového institucionalismu²³⁸. Podobný názor zastává i Guy Peters²³⁹, autor uznávané publikace o novém institucionalismu.

Tato práce prokázala schopnosti všech tří variant nového institucionalismu vysvětlit situaci, proč se Česká republika nepřizpůsobuje institucionálnímu vývoji v oblasti zbrojních politik členských států EU, na kterém se sama podílí. Pokud by se ovšem vysvětlení této situace opíralo o východiska všech tří neoinstitucionálních variant současně, mohlo by být vysvětlení chování České republiky komplexnější, a tudíž přesnější. Neřízení se podle principu logiky vhodnosti v rámci institucí, snaha o maximalizaci zájmů České republiky odlišných od zájmů ostatních aktérů institucionálního vývoje a nízká míra socializace českých aktérů v dané oblasti poskytují dohromady komplexnější obrázek o chování České republiky při nedodržování mezivládních a unijních pravidel v oblasti zbrojní politiky. Jeden z neočekávaných závěrů této diplomové práce tedy říká, že nový institucionalismus je schopný vysvětlit určité situace lépe, pokud jsou na studovaný případ aplikovány všechny popsané varianty nového institucionalismu.

²³⁸ HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. *Political Science and the Three New Institutionalisms*. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 955.

²³⁹ PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2004. Kapitola 9 – Conclusion: One Institutionalism or Many? s. 155 – 165.

Závěr

Cílem předkládané diplomové práce bylo nalézt odpovědi na otázku, jak nový institucionalismus vysvětlí situaci, kdy sice dochází k procesu institucionalizace v oblasti zbrojní spolupráce členských států Evropské unie, ale někteří aktéři – v daném případě Česká republika – se těmito pravidly neřídí.

Obranný průmysl členských států EU prochází přibližně od poloviny 90. let rozsáhlým transformačním procesem proto, aby byl schopný plnit vládní požadavky na nákup vojenského materiálu pro ozbrojené síly. Odpovídající vojenské vybavení armád členských států je jedním z předpokladů úspěšnosti vojenských misí, které se konají ať v rámci Severoatlantické aliance nebo Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Diplomová práce poukázala na takový rozvoj zbrojní spolupráce členských států, který by byl před rokem 1989 těžko myslitelný. Stále se prohlubující zbrojní spolupráce na mezivládní úrovni přinesla vznik organizací jako OCCAR nebo Evropské obranné agentury v roce 2004. Zejména založení druhé jmenované instituce bylo členskými státy vnímáno jako jeden z podstatných kroků pro vznik Evropského trhu se zbrojním materiálem. Také Evropská komise se začala snažit o institucionalizaci určitých pravidel, zejména v oblasti zbrojního zásobování. Dnes má Evropská komise postavení takové, že se nezdráhá žalovat členské státy za porušování pravidel v oblasti zbrojního zásobování před Soudním dvorem Evropské unie. Takový krok uskutečnila Evropská komise i v případě České republiky. Země, která je již sedm let členem Evropské unie, se při zadávání zbrojních zakázek často vzdaluje jak pravidlům unijním, tak mezivládním. Nový institucionalismus, a jeho tři různé varianty - historický, racionalistický a sociologický institucionalismus - představují teoretický rámec, který je schopen nalézt odpovědi na položenou otázku.

Každá z variant nového institucionalismu vychází z odlišných teoretických východisek. Proto jsou nabízeny tři odlišné odpovědi na danou otázku. Historický institucionalismus vysvětluje chování České republiky jako nepřizpůsobení se formálním i neformálním pravidlům v rámci institucí regulujících oblast zbrojních politik členských států EU. Tato situace je historickým institucionalismem chápána jako absence principu logiky vhodnosti v chování českých aktérů pohybujících se na institucionální půdě. Racionalistický institucionalismus vidí za chováním České republiky snahu o maximalizaci zájmů, které jsou ale odlišné od zájmů ostatních

partnerů ČR v Evropské unii. Sociologický institucionalismus vysvětluje nedodržování pravidel v oblasti zbrojní politiky nízkou socializací českých aktérů v rámci evropských institucí.

Všechny tyto závěry o chování České republiky při dodržování, respektive nedodržování, mezivládních a unijních pravidel směřujících ke vzniku Evropského trhu se zbrojním materiálem mohou být vnímány jako správné. Situace je ovšem vykreslena detailněji tehdy, pokud jsou jednotlivé tři varianty nového institucionalismu a vysvětlení, která o chování České republiky podávají, vnímány pospolu. Tato práce ukázala, že vysvětlení určitých situací je objektivnější, pokud je na různé varianty nového institucionalismu nahlíženo jako na vzájemně se doplňující celek.

Summary

The aim of this thesis was to find the answers on question how the situation, when the institutionalisation of cooperation among the Member States in the field of armament policy is taking the place, but some of its actor – in the present case Czech Republic - are not respecting the existing rules, is explained by the new institutionalism, one of the middle range theories of European Integration.

The defence industries of the Member States of the EU went through deep transformation process in the 1990's in order to be able to meet the government requirements for the military equipment for its armed forces. Suitable military equipment of the European armies is one of the prerequisites for the success of military missions, which take place either within NATO or the European Security and Defence policy. The rise of European cooperation among Member States led to the creation of several organizations, such as OCCAR or European Defence Agency. The latter is considered by the Member States as an important move on the way towards the creation of European Defence and Equipment Market. Also the role of European Commission has quite changed during last decade. EC is issuing new rules to be obeyed by the Member States, especially in the field of defence procurement. Today the European Commission does not hesitate to sue the Member States for the violation of the defence procurement rules in front of the European Court of Justice. This is the case of Czech Republic. However being Member State for seven years, the country is not respecting the existing rules.

New institutionalism is the theory able to find answers on the question presented above. Three variants of new institutionalism see different reasons why the Czech Republic is not respecting the rules. Historical institutionalism assumes that the behaviour of Czech Republic does not fit the formal and informal rules of the institutions; there is a lack of the principle of logic of appropriateness in the behaviour of Czech Republic. Rationalist institutionalism sees the divergence of Czech interests in the field of armaments policy with those of its European Partners. Sociological institutionalism assumes the low level of socialization of Czech representatives in the European institution.

However the new institutionalism is able to explain the situation, this explanation become more exact if the three variants of new institutionalism are considered as a whole.

Použitá literatura

Primární prameny

A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy. Brusel: High Representative for CFSP, 2003. 15 s.

Text dostupný z:

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

(Citováno 17/05/2011)

Bezpečnostní strategie České republiky. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2001.

Text dostupný z:

http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2001_2/20.htm

(Citováno 29/01/2011)

Bezpečnostní strategie České republiky. Praha: Ministerstvo obrany ČR, 2003. 22 s.

Text dostupný z:

http://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/bezpecnostni_strategie_2003.pdf

(Citováno 23/04/2011)

Communication de la Commission au Conseil et au Parlement Européen sur les résultats de la consultation ouverte par le Livre vert sur les marchés publics de la défense et les futures initiatives de la Commission. Brusel: Evropská komise, 6. prosince 2005. 13 s.

Text dostupný z:

http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=fr&ty pe_doc=COMfinal&an doc=2004&nu doc=608

(Citováno 08/05/2011)

Convention on the Establishment of the Organisation for Joint Armament Cooperation. Bonn, 12. listopadu 1996.

Text dostupný z:

http://www.occar-ea.org/media/raw/OCCAR_Convention.pdf

(Citováno 21/04/2011)

Council Joint Action on the Establishment of European Defence Agency. Brusel: Rada Evropské unie, 2004/551/CFSP, 12. června 2004.

Text dostupný z:

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2004/l_245/l_24520040717en00170028.pdf

(Citováno 15/05/2011)

Declaration of Belgium, Germany, Spain, France, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, which are members of the Western European Union and also members of the European Union on the Role of the Western European Union and with the Atlantic Alliance. WEU related text, EC Summit, Maastricht, 10. prosince 1991.

Text dostupný z:
<http://www.weu.int/weag/index.html>
(Citováno 09/05/2011)

Données économiques et financières concernant la défense de l'OTAN. OTAN, Communiqué de presse, 11. března 2011. 9 s.
Text dostupný z:
http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110309_PR_CP_2011_027.pdf
(Citováno 11/05/2011)

Interpretative Communication on the application of Article 296 of the Treaty in the field of defence procurement. Brusel: Evropská komise, 7. prosince 2006.
Text dostupný z:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?CELEX:52006SC1555:en:HTML>
(Citováno 08/05/2011)

Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, listopad 2003. 40 s.
Text dostupný z:
<http://www.army.cz/images/Bilakniha/CSD/005.pdf>
(Citováno 12/05/2011)

Livre vert. Les marchés publics de la défense. Brusel: Evropská komise, 23. září 2004. 13 s.
Text dostupný z:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0608:FIN:FR:PDF>
(Citováno 08/05/2011)

Joint Declaration. Saint Malo: Britsko-francouzský summit, 3. - 4. prosince 1998.
Text dostupný z:
<http://www.fco.gov.uk/resources/en/news/2002/02/joint-declaration-on-eu-new01795>
(Citováno 29/01/2011)

Národní strategie vyzbrojování. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2004. 32 s.
Text dostupný z:
<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=5260>
(Citováno 12/05/2011)

Programové prohlášení vlády České republiky. 13. července 1992.
Text dostupný z:
http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/vaclav-klaus-1/Programove-prohlaseni-vlady_1.pdf
(Citováno 23/04/2011)

Ročenka 2007. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2008. 225 s.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/rocenky/rocenka-mo-2007.pdf>

(Citováno 14/05/2011)

Ročenka 2008. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2009. 217 s. Text dostupný z:

<http://www.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/publikace/rocenky/rocenka-mo-2008.pdf>

(Citováno 13/05/2011)

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/18/ES ze dne 31. března 2004 o koordinaci postupů při zadávání veřejných zakázek na stavební práce, dodávky a služby. Úřední věstník Evropské unie, L134/114, 30. dubna 2004.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/43/ES ze dne 6. května 2009 o zjednodušení podmínek transferů produktů pro obranné účely uvnitř Společenství. Úřední věstník Evropské unie, L 146/1, 10. června 2009.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/81/ES ze dne 13. července 2009 o koordinaci postupů při zadávání některých zakázek na stavební práce, dodávky a služby zadavateli v oblasti obrany a bezpečnosti a o změně směrnic 2004/17/ES a 2004/18/ES. Úřední věstník Evropské unie, L 216/76, 20. srpna 2009.

Smlouva o fungování Evropské unie.

Text smlouvy dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:CS:PDF>

(Citováno 08/05/2011)

The Alliance's Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. Řím: Severoatlantická rada, 8. listopadu 1991.

Text dostupný z:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm

(Citováno 29/01/2011)

The Code of Conduct on Defence Procurement of the EU Member States Participating in the European Defence Agency. Brusel: Evropská obranná agentura, 21. listopadu 2005. 4 s.

Text dostupný z:

www.eda.europa.eu/WebUtils/downloadfile.aspx?fileid=996

(Citováno 12/05/2011)

The European Defence Agency. Brusel: European Union Factsheet, únor 2005. 2 s.

Text dostupný z:

<http://www.eda.europa.eu/documents.aspx#2004>.

(Citováno 29/01/2011)

Traité instituant la Communauté économique européenne.

Text smlouvy dostupný z:

<http://eur-lex.europa.eu/fr/treaties/dat/11957E/tif/11957E.html>

(Citováno 08/05/2011)

Veřejné zakázky: Komise uzavírá řízení o nesplnění povinnosti ze strany České republiky. Brusel: Evropská komise, IP/06/1785, 13. prosince 2006.

Text dostupný z:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1785&format=HTML&aged=1&language=CS&guiLanguage=fr>

(Citováno 13/05/2011)

Veřejné zakázky: Komise vyzývá Českou republiku, aby dodržovala pravidla pro zadávání veřejných zakázek na vojenská letadla. Brusel: Evropská komise, IP/10/501, 5. května 2010.

Text dostupný z:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/501&format=HTML&aged=1&language=CS&guiLanguage=en>

(Citováno 14/05/2011)

Veřejné zakázky: Komise předává Českou republiku Soudnímu dvoru za nedodržování předpisů EU v případě nákupu vojenských dopravních letadel. Brusel: Evropská komise, IP/10/1438, 28. října 2010. Text dostupný z:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1438&format=HTML&aged=1&language=CS&guiLanguage=fr>

(Citováno 14/05/2011)

Sekundární prameny

AALTO, Erkki; KEOHANE, Daniel; MÖLLING, Christian; VAUCORBEIL DE, Sophie. *Towards European Defence Market.* Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Chaillot Paper*, no. 113, listopad 2008. 121 s.

AMARA, Jomana; PARGAC, Petr. *Offsets and Defence Procurement in the Czech Republic: A Case Study.* *European Security.* 2009, vol. 18, no. 1. s. 63-80.

ASPINWALL, Mark D.; SCHNEIDER, Gerald. *The Rules of Integration. Institutional Approaches to the Study of Europe.* New York: Manchester University Press, 2001. 208 s.

ASPINWALL, Mark D.; SCHNEIDER, Gerald. *Same Menu, Separate Tables: The Institutional Turn in Political Science and the Study of European Integration.* *European Journal of Political Research.* 2000, vol. 38, no. 1. s. 1-36.

A guide to the EDA's new European Defence Equipment Market. Brusel: Evropská obranná agentura, červen 2006. 36 s.

Text dostupný z:

http://www.eda.europa.eu/Libraries/Documents/EDA_Guide_to_EDEM.sflb.ashx

(Citováno 08/05/2011)

ANDRÉANI, Gilles; BERTRAM, Christoph; GRANT, Charles. *Europe's Military Revolution*. Londýn: Centre for European Reform, 14. února 2001. 86 s.

BULMER, Simon; ARMSTRONG, Kenneth. *The Governance of European Single Market*. Manchester: Manchester University Press, 1998. 340 s.

CAMPBELL, John L. Institutional Analysis and the Role of Ideas in Political Economy. *Theory and Society*. 1998, vol. 27, no. 3. s. 377 - 409.

CRAIG, Paul; DE BÚRCA, Gráinne. *The Evolution of EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 917 s.

DARNIS, Jean-Pierre; GASPARINI, Giovanni; GRAMS, Christoph; KEOHANE, Daniel; LIBERTI, Fabio; MAULNY, Jean-Pierre; STUMBAUM, May-Britt. Lessons learned from European Defence equipment programmes. Paříž: European Union Institute for Security Studies, *Occasional Paper*, No. 69, 2007. 37 s.

DE VESTEL, Pierre. Defence Markets and Industries in Europe: Time for Political Decisions? Paris: Institute for Security Studies Western European Union, *Chaillot Paper*, no. 21, 1995. 84 s.

DiMAGGIO, Paul J.; POWEL, Walter W. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*. 1983, vol. 48, no. 2. s. 147-160.

DRULÁK, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 256 s.

FIALA, Vlastimil a kol. *Teoretické a metodologické problémy evropské integrace*. Olomouc: Periplum, 2007. 343 s.

FOLDYNA, Tomáš. Transportéry ve stínu pochybností. *Armádní technický magazín*. 2005, roč. 37, č. 6. s. 11 – 13.

GEORGOPOULOS, Aris. The Commission's Interpretative Communication on the Application of Article 296 EC in the field of Defence Procurement. *Public Procurement Law*. 2007, vol. 16, no. 3. 21 s.

Text dostupný z:

http://www.nottingham.ac.uk/pprg/documents/fulltextarticles/a_georgopoulos_commission_interpretative_communication.pdf

(Citováno 08/05/2011)

GREEN, Allen B.; DISTEFANO, Flavia. *New EU Defense Procurement Directive enters into force*. Lexology, 27. srpna 2009.

Text dostupný z:

<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=458e0889-16e4-4dd2-ba57-42ba014d9e67>

(Citováno 08/05/2011)

GUAY, Terrence; CALLUM, Robert. The Transformation and future prospects of Europe's defence industry. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 2002, vol. 78, no. 4. s. 757-776.

HAAS, Ernst B. *The Uniting of Europe. Political, Social and Economic Forces 1950-1957*. 3. vyd. Stanford: Stanford University Press, 2004. 552 s.

HALADOVÁ, Olga. *Česká armáda představila nový transportní letoun CASA C-295M*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, Tisková a informační služba MO, 11. ledna 2010.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/multimedia-a-knihovna/fotogalerie/ceska-armada-predstavila-novy-transportni-letoun-casa-c-295m-15626/>

(Citováno 13/05/2010)

HALL, Peter A.; TAYLOR, Rosemary C. R. Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*. 1996, vol. 44, no. 5. s. 936-957.

HÉRITIER, Adrienne. *Explaining Institutional Change in Europe*. New York: Oxford, 2007. 271 s.

History: from the IEPG to the WEAG. Brusel: WEAG, 30. března 2005.

Text dostupný z:

<http://www.weu.int/weag/index.html>

(Citováno 09/05/2011)

HOFBAUER, Joachim; LEVY, Roy; SANDRES, Gregory; ZLATNIK, Matthew. European Defence Trends. Budgets, Regulatory Frameworks, and the Industrial Base. *An Annotated Brief*. Washington: Centre for Strategic&International Studies, květen 2010. s. 3.

Text dostupný z:

http://csis.org/files/publication/100518_European_Defense_Trends.pdf

(Citováno 03/05/2011)

Hungary, Spain reject EDA code. *Jane's Defence Weekly*. 31. května 2006. s. 20.

CHECKEL, Jeffrey T. Constructing European Institutions. In: ASPINWALL, Mark; SCHNEIDER, Gerald. *The Rules of Integration: The Institutional Approach to European Studies*. Manchester: Manchester University Press, 2001. 208 s.

JONES, Seth G. *The Rise of European Security Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

KEOHANE, Daniel. *Europe's new defence agency*. Londýn: Centre for European Reform, červen 2004. 7 s.

KENNEDY, Gavin. *The Economics of Defence*. 1. vyd. London: Rowman and Littlefield, 1975. 251 s.

KHOL, Radek (ed). *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001. 76 s.

KHOL, Radek (ed). *Evropská bezpečnostní a obranná politika. Národní perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. 192 s.

Lockheed Martin Terminates Northrop Grumman Merger Agreement. *Lockheed Martin News & Information*, 16. července 1998.

Dostupný z:

http://www.lockheedmartin.com/news/press_releases/1998/LOCKHEEDMARTIN_TERMINATESNORTHROPGRU.html

(Citováno 04/05/2011)

KOLLER, Martin. První Pandury předány. *A report*. 2011, roč. 11, č. 21. s. 4-5.

KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 228 s.

MARCH, James G.; OLSEN, Johan P. The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life. *The American Political Science Review*. 1984, vol. 78, no. 3. s. 734-749.

MARCH, James; OLSEN, Johan P. *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press, 1989. 227 s.

MARSH, David; STOKER, Gerry (eds). *Theory and Methods in Political Science*. 2. vyd. New York: Palgrave, 2002. 384 s.

MAYER, John W.; ROWAN, Brian. Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. *The American Journal of Sociology*. 1997, vol. 83, no. 2. s. 340-363.

O'DONNELL, Clara Marina. The EU finally opens up the European defence market. Londýn: Centre for European Reform, *Policy Brief*, červen 2009. s. 3.

Text dostupný z:

http://www.cer.org.uk/pdf/policybrief_defencemarket_june2009.pdf

(Citováno 04/05/2011)

OTTO, Pavel. Za letouny L-159 může stát zaplatit až 20 miliard. *Hospodářské noviny*, 23. května 2000.

OTTO, Pavel. Cena L-159 se začíná blížit stíhačkám. *Hospodářské noviny*, 24. května 2000.

Pandur II 8x8 definitivně. *Armádní technický magazín*. 2009, roč. 41, č. 5, zvláštní příloha ATM+ Veletrh IDET 2009. s. 2 – 3.

PETERS, Guy B. *Institutional Theory in Political Science. The New Institutionalism*. 2. vyd. Londýn: Continuum, 2005. 195 s.

PIERSON, Paul. *The Path to European Integration: A Historical-Institutionalist Analysis*. *Comparative Political Studies*. 1996, vol. 29, no. 2. s. 123-163.

Podpis smlouvy o nákupu taktických transportních letounů. Informační servis Ministerstva obrany ČR, Tisková a informační služba MO, 11. května 2009.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=14062>

(Citováno 13/05/2011)

POLLACK, Mark. *The Engines of European Integration: Delegation, Agency and Agency Setting*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 512 s.

POWEL, Walter W.; DiMAGGIO Paul J. *New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press, 1991. 478 s.

PRETZ, Bernhard. *A Dictionary of Military and Technological Abbreviations and Acronyms*. Londýn: Routledge & Kegan Paul, 1983. 494 s.

PUCHALA, Donald P. Institutionalism, Intergovernmentalism and European Integration. *Journal of Common Market Studies*. 1999, vol. 37, no. 3. s. 317-31.

Questions and Answers on the Intergovernmental Regime to Encourage Competition in the European Defence Equipment Market. Brusel: Evropská obranná agentura, 21. listopadu 2005.

Text dostupný z:

<http://www.defense-aerospace.com/article-view/verbatim/64545/q%26a%3A-changes-to-european-defense-market-rules.html>

(Citováno 08/05/2011)

ROSAMOND, Ben. *Theories of European Integration*. New York: Palgrave, 2000. 232 s.

SALMON, Trevor C.; SHEPHERD, Alistair J. K. *Toward a European Army. A Military Power in the Making?* Londýn: Lynne Rienner Publishers, 2003. 239 s.

SCOTT, Richard W. *Institutions and Organizations*. 1. vyd. Thousands Oaks: Sage Publications, 2001. 255 s.

SIPRI Yearbook 2010. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, 2010.

Tabulka dostupná z:

<http://www.sipri.org/yearbook/2010/06/06A>

(Citováno 28/04/2011)

SCHWOK, René. *Théories de l'intégration européenne*. Paříž: Montchrestien, 2005. 154 s.

SMITH, Michael E. *Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 327 s.

Smlouva na pořízení 90 kusů lehkých obrněných vozidel podepsána. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, Tisková a informační služba MO, 23. prosince 2009.

Text dostupný z:

<http://www.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/smlouva-na-porizeni-90-kusu-lehkych-obrnenych-vozidel-podepsana-15574/>

(Citováno 13/05/2011)

SOUŠEK, Tomáš. Letoun CASA C-295M. *Armády, Technika, Militaria*. 2008, roč. 6., č. 5. s. 20-23.

Společně při nákupu vozidel IVECO. *Armádní technický magazín*. 2009, roč. 41, č. 11. s. 17.

SQEO, Anne Marie; COLE, Jeff. Pentagon discussing with Europeans possibility of mergers with US firms. *Wall Street Journal*, 7. června 1999.

TRYBUS, Martin. The EC Treaty as an Instrument of European Integration: Judicial Scrutiny of Defence and Security Exceptions. *Common Market Law Review*. 2002, vol. 39, no. 6. s. 1342 – 1374.

ŠLOSARČÍK, Ivo. *Politický a právní rámec evropské integrace*. 3. vyd. Praha: Walters Kluwer ČR, a. s., 2010. 452 s.

ŠNÍDL, Vladimír. Slovensko bez soutěže nakoupilo obrněnce Iveco. *IHNED.cz*, 12. května 2010.

Text dostupný z:

<http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-43452600-slovensko-bez-souteze-nakoupilo-obrnence-iveco>

(Citováno 13/05/2011)

ŠNÍDL, Vladimír. Blamáž s obrněnci. *EKONOM.IHNED.CZ*, 5. května 2011.

Text dostupný z:

<http://ekonom.ihned.cz/c1-51766790-blamaz-s-obrnenci>

(Citováno 13/05/2011)

WHITE, Brian. *Understanding European Foreign Policy*. London: Palgrave, 2001. 208 s.

WIENER, Antje; DIEZ, Thomas (eds.). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 290 s.

ZÁVĚŠICKÝ, Jan. *Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2006. 215 s.

ZDOBINSKÝ, Michal. O transportérech rozhodnuto. *A Report*. 2010, Roč. 10, č. 10. s. 18-21.